

Pedagogická
fakulta
Faculty
of Education

Jihočeská univerzita
v Českých Budějovicích
University of South Bohemia
in České Budějovice

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Pedagogická fakulta
Katedra společenských věd

Diplomová práce

Rozdělení mužských a ženských rolí v české rodině v době pandemie Covid-19

Vypracovala: Bc. Veronika Růžičková
Vedoucí práce: Mgr. Marek Šebeš Ph.D.

České Budějovice 2023

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že svoji diplomovou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury. Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to v nezkrácené podobě – v úpravě vzniklé vypuštěním vyznačených částí archivovaných pedagogickou fakultou elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích, dne 2.1.2023

.....

Bc. Veronika Růžičková

Anotace

Ve své práci se zaměřuji na to, jakým způsobem pandemie nemoci Covid-19 ovlivnila rozdělení mužských a ženských rolí v české rodině. V úvodní části práce popisuji vývoj moderní společnosti a proměny, které rozdělení genderových rolí ovlivnily. Následně se zaměřím na vnímání mužských a ženských rolí v současné společnosti s akcentem na společnost českou. Poté bude analyzováno, jak pandemie nemoci Covid-19 v letech 2020–2021 změnila chod nejen celé společnosti, ale zejména rodinného života, a jakým novým výzvám musí české rodiny čelit. V praktické části představuji výsledky svého kvalitativního výzkumu, který proběhl ve dvou fázích. První fáze usiluje o zachycení fungování českých rodin během pandemie. Zkoumáno bylo např. to, jaké vlivy měly jednotlivé vlny tzv. lockdownů na život rodin, zda se měnily postoje k rozdělení mužských a ženských rolí v rodině oproti době před pandemií a jaké strategie partneri použili k řešení každodenních situací. V druhé fázi byli respondenti osloveni s časovým odstupem několika měsíců a reflektovali, zda zastávají stejná stanoviska jako v první fázi, zda jejich model uspořádání přetrvává či zda se vrátili k původnímu rodinnému uspořádání jako před obdobím pandemie.

Klíčová slova: gender, mužské a ženské genderové role, rodina, česká společnost

Abstract

In my thesis, I focus on how the Covid-19 pandemic affected the division of male and female roles in the Czech family. In the introduction of the thesis, I describe the development of modern society and the changes that affected the distribution of gender roles. Next, I will focus on the perception of male and female roles in contemporary society with an emphasis on Czech society. It will then be analysed how the Covid-19 pandemic in 2020-2021 changed not only the entire society, but especially family life, and what new challenges Czech families have to face. In the practical part, I present the results of my qualitative research, which took place in two phases. The first phase aims to capture the functioning of Czech families during the pandemic. It was examined, for example, what effects individual waves of so-called lockdowns had on the lives of families, whether attitudes to the division of male and female roles in the family changed compared to the time before the pandemic, and what strategies partners used to solve everyday situations. In the another phase, the respondents were approached several months later and reflected on whether they hold the same positions as in the first phase, whether their model of arrangement persists or whether they have returned to the original family arrangement as before the pandemic period.

Keywords: gender, male and female gender roles, family, Czech society

Obsah

Úvod	7
I. Teoretická část.....	9
1 Genderové role	9
1.1 Definice biologické pohlaví versus genderová role	9
1.2 Rozdíly mezi pohlavími	11
1.3 Stereotypy.....	13
1.4 Původ genderu.....	14
1.5 Proces genderové socializace	16
1.5.1 Teorie sociálního učení (imitační teorie).....	16
1.5.2 Teorie utvrzování.....	17
1.5.3 Teorie kognitivního vývoje	18
1.5.4 Teorie genderového schématu	19
1.5.5 Teorie sociální kognice.....	20
1.5.6 Shrnutí	21
1.6 Aktéři genderové socializace.....	21
1.6.1 Rodina	22
1.6.2 Vrstevníci	23
1.6.3 Škola.....	24
1.6.4 Média.....	25
1.7 Vývoj genderu v historické perspektivě	26
1.7.1 Pravěk.....	26
1.7.2 Starověké Řecko.....	27
1.7.3 Starověký Řím	28
1.7.4 Středověk.....	29
1.7.5 Období renesance	30
1.7.6 Období osvícenství	30
1.7.7 Industrializace	31
1.7.8 Dějiny genderu 20. století.....	32
1.8 Genderová (ne)rovnost	33
1.8.1 Právní nerovnost.....	33
1.8.2 Nerovnost v zaměstnání	37
1.8.3 Dvojí zatížení žen	40
1.8.4 Genderová nerovnost a shrnutí jejích důsledků.....	42
2 Pandemie Covid-19	44

2.1	Onemocnění Covid-19	44
2.2	Vznik pandemie.....	45
2.3	Průběh pandemie v ČR.....	46
2.3.1	První vlna	46
2.3.2	Druhá vlna	47
2.4	Shrnutí	49
II.	Praktická část.....	51
3	Metodologie.....	51
3.1	Cíl výzkumu	51
3.2	Výzkumný design.....	51
3.3	Sběr dat.....	51
3.4	Výzkumné otázky	52
3.5	Výběr a popis vzorku	53
3.6	Analýza dat.....	55
3.7	Etické aspekty výzkumu.....	55
4	Výzkumná část	56
4.1	Rodinný život před pandemií	56
4.1.1	Domácí práce.....	56
4.1.2	Péče o děti	57
4.2	Rodinný život během pandemie	58
4.2.1	Strategie řešení	58
4.2.2	Uspořádání ve dvou vlnách	60
4.2.3	Přehodnocení rozdělení rolí v domácnosti	61
4.2.4	Nové zkušenosti, nové návyky?	61
4.3	Rodinný život po pandemii	62
4.3.1	Popis stavu.....	62
4.3.2	Zachování předsevzetí	63
5	Diskuze.....	64
6	Závěr.....	70
	Seznam použité literatury	72
	Seznam tabulek.....	77
	Přílohy	78

Úvod

Genderová role je jedna z nejdůležitějších rolí v životě jedince, kolem které se utvářejí ty další a určují jejich povahu. Člověk se ku příkladu stane rodičem, ovšem být matkou nebo otcem není totéž. Společnost přisuzuje matkám a otcům jiné atributy. Tudíž to, zda se jedinec ztotožní s ženskou či mužskou genderovou rolí následně ovlivňuje celou povahu jeho dalšího života ve společnosti. Je tedy na místě se ptát, co jedince ovlivňuje v tom, s jakou genderovou rolí se ztotožní, kdo má na tento proces vliv a co je vlastně samotným obsahem ženské nebo mužské genderové role.

Toto téma mě zajímá obzvlášť jako učitele, který může mít vliv na formování genderové role u dětí a mladistvých. Zejména pak mě k těmto úvahám vedou i příklady z praxe, kde jsem se již několikrát setkala s chlapcem či dívkou, kteří se neztotožňují se svou genderovou rolí, která jim byla společností přisouzena. Je tedy zapotřebí, abychom se, my učitelé, tímto tématem začali více zabývat a přikládali mu důležitost, protože jinak nejsme schopni těmto mladým lidem pomoci nalézt jejich identitu. Dále se mě jako ženy dotýkají i určité stereotypy, které se k mému genderu váží a které na mě kladou nároky, ke kterým se necítím já osobně vázaná. Ráda bych tedy rozbila klíše, které se k jednotlivým genderovým rolím pojí. Jedině tak mohou nastat společenské změny, které povedou k větší flexibilitě genderu, a tím pádem také ke svobodnější genderové roli, čímž by se mohly vyřešit některé problémy, které popisuji v rámci podkapitoly Genderová (ne)rovnost, například diskriminace žen s malými dětmi na trhu práce, které by se mohly v péči o děti více spolehnout na pomoc ze strany partnera.

Cílem této práce je zjistit, zda pandemie Covid-19 ovlivnila stereotypní rozdělení rolí v domácnosti mezi mužem a ženou a zapříčinila tak větší flexibilitu genderové role, která by vedla ke spravedlivějšímu rozdělení povinností mezi partnery.

V teoretické části své práce popisuji podstatu genderu, jak se od sebe liší mužská a ženská genderová role, jaké stereotypy nejčastěji kolem nich panují, jak se u jedince utváří jeho genderová role a kdo může mít vliv na tento proces. Následně jsem stručně shrnula vývoj genderových rolí v rámci jednotlivých historických období a v další kapitole zkoumala různé aspekty, které nejsou z hlediska genderu dodnes plně narovnány, jako např. oblast práva, podmínky na trhu práce či dvojí zatížení žen. V neposlední řadě jsem vytvořila časový rámec průběhu pandemie Covid-19, která se stala stěžejním obdobím pro můj výzkum.

V praktické části prezentuji výsledky svého výzkumu, který se zaměřoval na problematiku mužských a ženských rolí v rodině, kde se nejčastěji můžeme setkat se

stereotypním rozdělení na ženské a mužské práce. Data jsem získávala polostrukturovaným rozhovorem, který jsem vedla s jednotlivými respondenty. Následně jsem je oslovila s půlročním časovým odstupem, abych se přesvědčila o vývoji zkoumaných jevů.

I. Teoretická část

1 Genderové role

1.1 Definice biologické pohlaví versus genderová role

Každý jedinec ve společnosti se vyznačuje určitými atributy, které definují jeho postavení ve společnosti. Jedná se o kombinaci vrozeného a naučeného, patří mezi ně rasa, příslušnost k určité sociální třídě, biologické pohlaví a gender, tedy genderová role.¹

Důležité je rozlišovat mezi biologickým pohlavím (anglicky sex), které je předurčeno geneticky na základě pohlavních chromozomů (XX pro ženské a XY pro mužské) a které je dále podporováno působením odlišných hormonů ještě v těle matky, a i dále po narození (testosteronu, estrogenu, progesteronu aj.)², a mezi sociálním pohlavím (anglicky gender), přičemž v české terminologii se více ujal právě anglický pojem gender s originální výslovností [džendr].

Biologické pohlaví je každému jedinci připsáno na základě genetiky a rozlišujeme mezi dvěma biologickým pohlavími – mužem a ženou. Muže a ženu odlišují především biologické danosti – chromozomy, anatomie, hormony, reprodukční systém a další.³

Gender je získaný status, kterému se daný jedinec učí během svého života. Jedná se o sociální, kulturní a psychologické rysy, které si jedinec osvojuje skrze sociální kontext.⁴ Typům genderu se věnuje samostatně jedna z následujících kapitol. Existuje nespočet možností, jak definovat gender. Na následujících příkladech můžeme vidět, jak je tento pojem definován v českém a americkém prostředí.

Česká socioložka Hana Maříková zabývající se problematikou genderu definuje pohlavní roli jako „soubor směrnic, pravidel a předpisů chování určující specifické chování osobnosti.“⁵ Na genderové role jsou následně společností kladeny i různé nároky dle ustálených pravidel – stereotypů. Dále vymezuje pojem gender jako rozdíl mezi muži a ženami, mužskou a ženskou rolí a obecně mezi mužským a ženským. Zároveň se podle ní

¹ LINDSEY, Linda L. *Gender roles: a sociological perspective*. Sixth edition. London: Routledge, 2016. ISBN 978-0-205-89968-5. S. 2.

² KASTEN, Hartmut. *Ženy - muži: [genderové role, jejich původ a vývoj]*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2006. 183 s. Spektrum, 48. ISBN 80-7367-145-X. S. 11-12.

³ LINDSEY, Linda L. *Gender roles: a sociological perspective*. Sixth edition. London: Routledge, 2016. ISBN 978-0-205-89968-5. S. 4.

⁴ Tamtéž.

⁵ MAŘÍKOVÁ, Hana a Marie ČERMÁKOVÁ, ed. *Proměny současné české rodiny: (rodina - gender - stratifikace)*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2000. Studie (Sociologické nakladatelství). ISBN 80-85850-93-1. S. 11.

jedná o natolik významný předpoklad, který „reálně ovlivňuje, formuje či modifikuje individuální vlastnosti a schopnosti zcela konkrétních mužů a žen, stejně tak jako jejich postoje, názory a chování vzhledem k vžitě normě pro jednotlivá pohlaví.“⁶

Linda Lee Lindseyová, americká socioložka specializující se na otázky genderu a globalizace, jde ve své úvaze o dopadech genderové role ještě dál a popisuje gender jako status. Jedná se tedy o kategorii či pozici, kterou daná osoba má, a ta determinuje to, jak bude tato osoba definována a přijímána ve společnosti. Ke statusu se váží i společenské role, tedy očekávané chování a s nimi spojené sociální normy.⁷ Ve své práci *Gender roles: a sociological perspective* Lindseyová na několik místech ukazuje, že status je mnohem komplexnější kategorie, kam můžeme zařadit i etnicitu, rasu, náboženství a další, což dále ještě diverzifikuje nároky na danou roli. Např. jiná očekávání jsou kladena na bílou ženu-matku, než na afroamerickou nebo asijskou ženu-matku.

Americká psycholožka Sandra Bemová zachází ve své úvaze o genderu ještě dále. Podle ní kategorie gender nezachycuje žádnou psychologickou realitu. Pojímá gender jako fikci, kterou společnost vytvořila k označení směsi znaků, chování nebo sociálních rolí. Jde tedy pouze o konstrukty, které vznikají v myslích jednotlivců. Tento výklad posouvá celou debatu k otázce, zda je vlastně možné vytvořit neschematickou společnost, která by se bez kategorie genderu obešla.⁸

Výklad genderu od Maříkové jako pojmu je velice obecný. Zabývá se vymezením pojmu jako takového. Druhá definice už pojímá širší kontext, který může gender daného jedince ovlivňovat. Role ženy v západních zemích je více individualistická oproti asijským, africkým nebo latinskoamerickým zemím, kde je více kolektivistická (prosociální), což potvrzují i výzkumy⁹, tudíž je na místě vzít v potaz i danou společnost, její strukturu obyvatel, kulturní zvyky a další proměnné, pokud se bavíme o genderu. Sandra Bemová konstatuje fakt, že gender je fiktivní kategorie, kterou si tvoříme my sami na základě společenských a kulturních norem. Gender tedy není tím, kým jsme, ale to, co děláme, a zejména co společnost od nás jako jejich příslušníků očekává, že budeme dělat.

⁶ Tamtéž.

⁷ LINDSEY, Linda L. *Gender roles: a sociological perspective*. Sixth edition. London: Routledge, 2016. ISBN 978-0-205-89968-5. S. 2.

⁸ LIPPA, Richard A. *Pohlaví: příroda a výchova*. Praha: Academia, 2009. Galileo. ISBN 978-80-200-1719-2. S.90-100.

⁹ Tamtéž. S. 71-72.

1.2 Rozdíly mezi pohlavími

Většina výzkumníků předpokládá, že existují dva gendery – femininní a maskulinní, přičemž gender býval v minulosti spojován s biologickým pohlavím. To znamená, že muž by se měl identifikovat s maskulinním genderem a ženy s femininním. Současné výzkumy se kloní k tomu, že gender není absolutní kategorie, ale u každého jedince se vyvíjí i určitá míra feminity a maskulinity, tj. že některé ženy jsou více femininní a jiné méně, stejně tak u mužů.¹⁰ I ženy však mohou vykazovat určité maskulinní rysy, stejně jako muži femininní. Abychom dokázali lépe pracovat s tak složitou spleť různých možností, je zapotřebí celou problematiku zjednodušit, proto následující výsledky výzkumů jsou silně polarizovány, abychom pochopili, co vlastně označují pojmy femininní a maskulinní jako takové.

Z hlediska biologického se muži a ženy liší ve složení chromozomů (XY – muži a XX – ženy) a v embryonálním vývoji, kdy na ně působí odlišné hormony (testosteron, estrogen), které vedou k vývoji jiných mozkových struktur a funkcí. To se projevuje zejména v pozdější tendenci k maskulinnímu nebo femininnímu chování.¹¹ Existují i určité anomálie ve vývoji plodu, působení hormonů v abnormálních hodnotách apod., které v tuto chvíli ponechávám stranou, i když tyto příklady slouží vědcům k podpoření řady biologických teorií o genderu.

Tyto biologické vlivy vedou k tomu, že ženy mají v průměru menší mozek než muži. Rozdíl mezi vahou pravé a levé mozkové hemisféry je u žen menší než u mužů, což u mužů vede k tomu, že mají větší oblast týlního laloku, která pomáhá se zpracováním vizuálních podnětů. Ženy mají v pravé hemisféře větší oblast spánkového laloku, která souvisí s řečí, stejně tak mají větší objem šedé hmoty a hustotu mozkových buněk v oblasti související s řečí v kůře mozkové.¹² Tyto rozdíly uspořádání mozku nezpůsobují rozdíly v průměrné inteligenci u mužů a žen, ale rozdílné kompetence. Toto zjištění potvrzují testy, při kterých muži vynikají ve vizuálně-prostorových schopnostech¹³, kdežto ženy v testech verbálních schopností.¹⁴

Působení hormonů v prenatálním vývoji zásadním způsobem určuje vývoj mužských a ženských pohlavních orgánů, ale také nervového systému a pohlavně typického chování. Prvotní působení hormonů ještě v těle matky se nazývá organizační, jelikož pouze udává strukturu, která se během puberty aktivuje působením aktivačních hormonů. Ty spouští již

¹⁰ LIPPA, Richard A. *Pohlaví: příroda a výchova*. Praha: Academia, 2009. Galileo. ISBN 978-80-200-1719-2. S. 86-88.

¹¹ Tamtéž. S. 150.

¹² Tamtéž. S. 147-151.

¹³ Tamtéž. S. 205-208.

¹⁴ Tamtéž. S. 61.

nastavené (zorganizované) systémy v těle jedince. Například dívky, které byly vystaveny v průběhu těhotenství matky vyšším hodnotám testosteronu (nastavený systém), vykazují v dospělosti vyšší míru maskulinních vlastností (aktivovaný systém).¹⁵ Pohlavně typické chování, které spouští právě androgeny (mužské hormony), následně vedou k dalším odlišnostem v chování mužů a žen jako je sexuální chování, agresivita, a právě i k určité kognitivní schopnosti popsané výše.¹⁶

Větší pozornost bych na tomto poli věnovala agresivitě, jelikož byla prokázána jako typicky mužská vlastnost. Výzkumy ukazují, že muži napříč různými kulturami vykazují vyšší míru agresivity oproti ženám. Agresivita u mužů má stoupající a následně klesající tendenci vzhledem k věku. Nejvyšší míru agresivity naměříme u mužů v mladém věku, tedy mezi 18. a 22. rokem věku. Následná tendence je klesající.¹⁷ Pravděpodobnost, že muž spáchá ve Spojených státech vraždu je šestkrát vyšší než u žen a riziko spáchání násilného trestného činu je čtyřikrát větší.¹⁸ To však neznamená, že by se ženy neuměly chovat agresivně. Ženy předčí muže v jednom typu agresivity, a to té nepřímé nebo vztahové. Ta se vyznačuje ubližováním ostatním tím, že jsou vyloučeni ze skupiny, pomlouvání a jsou o nich šířeny drby. Tento typ agresivity nejčastěji praktikují ženy a jsou i nejčastěji jejími oběťmi.¹⁹

Dalším velkým polem rozdílů mezi muži a ženami, které je ovlivněno biologicky, je sexuální chování. Muži vykazují daleko liberálnější a pozitivnější přístup k příležitostnému sexu, častěji masturbují a také častěji mívají větší libido. Jejich sexualita je stabilnější, naléhavější, nereaguje tolik na sociální normy a díky ní muži častěji podstupují určitá rizika. Tato charakteristika poukazuje na to, že mužská sexualita je silně ovlivněna geny. Ženy naproti tomu vykazují flexibilnější a proměnlivější sexualitu a ženy také citlivěji reagují na sociální normy, tudíž u nich má zásadní vliv na sexualitu výchova.²⁰ V tomto aspektu genderu můžeme vidět tendenci, které si všimli i výzkumníci, že ženské pohlavně typické chování se v mnoha ohledech odvíjí od naučeného skrze sociální prostředí, kdežto mužské od vrozeného, tedy biologicky daného.²¹

¹⁵ LIPPA, Richard A. *Pohlaví: příroda a výchova*. Praha: Academia, 2009. Galileo. ISBN 978-80-200-1719-2. S. 219.

¹⁶ Tamtéž. S. 146.

¹⁷ LIPPA, Richard A. *Pohlaví: příroda a výchova*. Praha: Academia, 2009. Galileo. ISBN 978-80-200-1719-2. S. 42-44.

¹⁸ Tamtéž. S. 202-203.

¹⁹ Tamtéž. S. 44.

²⁰ LIPPA, Richard A. *Pohlaví: příroda a výchova*. Praha: Academia, 2009. Galileo. ISBN 978-80-200-1719-2. S. 53-57.

²¹ Tamtéž. S. 220.

Existují další pole, kde muži a ženy vykazují rozdíly, například ve skupinovém chování, kde ženy vykazují sociálně-emoční chování a muži chování zaměřené na úkol,²² což podporuje i preference zaměstnání (ženy orientované spíše na práci s lidmi, muži na práci s věcmi). Nonverbální chování a vnímavost neverbálního chování je bližší ženám.²³ V rámci prožívání emocí jsou ženy více neurotické, kdežto muži si emoce více zvnitřňují, což vede zákonitě i k onemocněním, která typicky postihují ženy a která muže.²⁴ Z hlediska duševních poruch se u mužů více objevují poruchy učení, mentální retardace, poruchy pozornosti či autismus. Ženy jsou více neurotické, tudíž se u nich objevují nemoci typu deprese, fobie, úzkostné stavy nebo poruchy příjmu potravy.²⁵

Které z těchto vyjmenovaných odlišností jsou podmíněny biologicky, tj. jsou vrozené, a které jsou ovlivněny okolním prostředím, tj. jsou naučené, je těžké rozlišit. Za zásadní vrozené atributy, které muže a ženy odlišují, se považuje míra vykazované agresivity, vizuálně-motorické schopnosti a sexuální chování.

1.3 Stereotypy

Na základě předchozího výčtu jsme si udělali velmi zjednodušující charakteristiku femininního a maskulinního genderu. V úvodu této podkapitoly jsem ale zmiňovala, že tyto zjednodušené popisy nejsou zcela objektivní a nepopisují věrně realitu. Přesto je každodenně v našich životech používáme, abychom lépe porozuměli světu kolem nás. Je však zapotřebí si přiznat, že nám nejen pomáhají, ale mohou i škodit. Tento výčet typicky mužských a typicky ženských vlastností pro nikoho asi nebyl překvapením, protože je sami známe v podobě běžně zavedených stereotypů o mužích a ženách v naší společnosti. Ne náhodou jsou některé z těchto vlastností naprostými opaky, jelikož „stereotypy pohlavních rolí v naší společnosti přiřazují muži a ženě typické vlastnosti, které se často vzájemně doplňují, jakožto protiklady, určují naše očekávání vůči jednotlivým ženským a mužským jedincům i naše jednání vůči vlivům konkrétních sociálních situacích.“²⁶ Stereotypy vedou k přeceňování rozdílů a

²² Tamtéž. S. 48-50.

²³ Tamtéž. S. 50-53.

²⁴ Tamtéž. S. 69-71.

²⁵ Tamtéž. S. 65-69.

²⁶ KASTEN, Hartmut. *Ženy - muži: [genderové role, jejich původ a vývoj]*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2006. 183 s. Spektrum, 48. ISBN 80-7367-145-X. S. 23-26.

podceňování rozmanitosti. Mnohem více si pamatujeme informace, které potvrzují naše stereotypy, a utvrzujeme se v nich na základě vlastních zkušeností.²⁷

Každý z nás zastává různé stereotypy o obou pohlaví na základě svého vlastního pohlaví, věku, sociálního statusu i vzdělání. Stereotypy jsou napříč kulturami velmi podobné, a to i v čase. Očekávali bychom, že během 20. století se změnila očekávání vzhledem k prudce stoupající zaměstnanosti žen. Ovšem to výzkumy neprokazují. Stereotypy tedy ovlivňují to, jak nazíráme na oba gendery – jaké jim přisuzujeme osobnostní znaky, fyzické atributy, sociální role, zaměstnání, zájmy nebo také sexualitu, a jaké jim přisuzujeme schopnosti.²⁸

Škodlivost genderových stereotypů se projevuje zejména u psychologických efektů jako je sebenaplňující se proroctví a hrozba stereotypů. Sebenaplňující proroctví popisuje, že se na základě určitých tvrzení začneme chovat, a tím se stávají pravdivými, i když předchozí tvrzení nemuselo být pravdivé. Pokud řekneme, že chlapci jsou lepší v matematických schopnostech než dívky, začnou učitelé matematiky nevědomě upřednostňovat chlapce a věnovat jim více pozornosti.²⁹ Naproti tomu hrozba stereotypů vyvolává nejistotu v samotném jedinci, nikoli v jeho okolí. V jedinci vzniknou pocity úzkosti, které mají negativní dopad na jeho výkon. Pokud řekneme dívkám, které se s oblibou věnují matematice a chtějí v ní podávat dobré výkony, že test, který před ně předkládáme, má měřit rozdíly v matematických schopnostech na základě pohlaví, tyto dívky budou mít o poznání horší výsledky, než kdyby měly pouze vyplnit test bez konkrétního zaměření. Je to dáno genderovými stereotypy, které v nich vyvolávají pocit úzkosti a podkopávají jejich schopnosti.³⁰

1.4 Původ genderu

V předchozí kapitole jsem nastínila zejména biologické příčiny, které mají velký vliv při vývoji mozku, který se mezi pohlavími anatomicky liší, což následně určuje vyvinutí některých schopností a dovedností. Tyto rozdíly jsou následně ještě podpořeny působením odlišných hormonů, jak v prenatálním vývoji, tak v tom následném.

Ač by tato fakta mohla mluvit ve prospěch teorie genetické či biologické podmíněnosti genderových rozdílů, řada soudobých autorů tuto tezi vyvrací a definuje gender jakožto

²⁷ LIPPA, Richard A. *Pohlaví: příroda a výchova*. Praha: Academia, 2009. Galileo. ISBN 978-80-200-1719-2. S. 162-164.

²⁸ Tamtéž.

²⁹ Tamtéž. S. 166-167.

³⁰ Tamtéž. S. 167-168

sociální konstrukt, který je podmíněn kulturně, historicky a sociálně. Od každého pohlaví se vyžadují jiné normy chování, jiné záliby a jsou od nich jiná očekávání, čímž jasně produkují a reprodukuji stereotypizaci genderových rolí. Na učení vzorců se podílí mnoho aktérů socializace – rodina, škola, vrstevníci, média apod.

Vzniká tak konflikt mezi biologickou (genetickou) a kulturní podmíněností genderu. Kde se bere v jedinci vědomí o jeho genderu? Je vrozené nebo naučené? Na tuto otázku odpovídá Richard A. Lippa a poskytuje ve své knize Pohlaví: příroda a výchova graf řetězců příčin, které se podílejí na vývoji genderové identity jedince v průběhu jeho vývoje. Mezi řetězce příčin patří: biologické/genetické faktory, rodinné vlivy, vliv vrstevníků, sociální a kulturní vlivy, kognice/myšlení samotného jedince, stejně tak jeho emoce/city/názory a v neposlední řadě chování. Propojuje tedy, jak vidno z předchozího výčtu, obě teorie vzniku genderu a přidává novou dimenzi, a sice že člověk je zároveň i spoluvůrcem svého genderu. Důležité je podotknout, že žádná z těchto příčin není izolovaná, navzájem se proplétají a ovlivňují.³¹

Mezi biologické faktory se řadí přímé genetické vlivy na pohlavní chromozomy, prenatální prostředí a prostředí dělohy, organizační vliv na nervový systém a podobně, hormonální a fyzické změny v pubertě a podobně.

K rodinným vlivům se řadí prenatální sociální prostředí, oblékání, odlišná výchova chlapců a dívek, podporování pohlavně typických her, role v rodině či sourozenecká konstelace.

Segregace pohlaví, odlišný svět chápání chlapců a dívek, pohlavně typické hry a hračky spadají do kategorie vlivů vrstevníků.

Sociální a kulturní vlivy zahrnují vliv médií, vliv učitelů a školy jako instituce, nejrůznější sociální skupiny, kde se dítě setkává ve větším měřítku s genderovými rolemi platnými celospolečensky.

V rámci kognice a vlastního myšlení jedince se utváří genderová identita, následují genderové stereotypy, genderová schémata, dochází k zvnitřňování genderových pravidel a ustálení genderu a chápání stálosti této kategorie.

³¹ Tamtéž. S. 305-318.

Kategorie emocí, citů a názorů je pro jedince velmi důležitá a vyvíjí se úzce společně s předchozí kategorií. Dítě zaujímá postoj k rodičům, sourozencům a vrstevníkům, následně si vytváří postoje k obou genderům. Později v období puberty se připojují ideologie a názory na gender, vyvíjí a ustaluje se sexuální přitažlivost a orientace.

Poslední kategorií je chování, kam spadá zpočátku pouze pohlavně typická hra a pohlavně typické zájmy na základě genderové segregace. V pubertě se aktivují vzorce sexuálního chování a chování ve vztazích na základě předchozích vrozených i naučených předpokladů.

Výše popsané řetězce se navzájem proplétají a vytváří nepřehledné klubko příčin a následků. V následujících kapitolách Proces genderové socializace a Aktéři genderové socializace se opět uchýlím k zjednodušujícím teoriím a pouze k některým procesům, jak si děti osvojují svou genderovou roli prostřednictvím sociálního učení. Ovšem žádné sociální učení není bez interakce s genetickými predispozicemi nebo aktéry socializace.

1.5 Proces genderové socializace

Genderovou roli si jedinec osvojuje na základě socializace. Jedná se o proces učení se skrze sociální interakce a vede k tomu, aby se z jedince stal fungující člen společnosti. Každá generace předává skrze socializaci a předává zásadní kulturní znaky generaci následující, a tím zásadním způsobem tvaruje nejen osobnost daného jedince, ale rozvíjí jeho lidský potenciál a formuje jeho předvědomí o chování týkající se všech sociálních skupin a individualit tvořící tyto sociální skupiny. V případě genderové socializace jde především o předání kulturních vzorců mužského a ženského chování, které bývá asociováno s biologickým pohlavím – muže a ženy.

Proces socializace je dalekosáhlý, komplikovaný (viz předchozí kapitolu) a naprosto zásadní pro další fungování nového člena ve společnosti. Abychom pochopili proces, jakým si jedinec osvojuje svou pohlavní roli a co všechno má na něj vliv, uveďme si zde několik psychologických teorií, které se snaží tento proces popsat.

1.5.1 Teorie sociálního učení (imitační teorie)

Teorie sociálního učení je založená na imitační schopnosti dítěte, díky které se dítě učí mnoha dovednostem. Dítě nejdříve pozoruje ostatní aktéry a následně určité vzorce chování

samo imituje. Tento způsob učení je typický pro celou zvířecí říši, tudíž se jedná o nejpřirozenější způsob učení.³²

Podle této teorie se děti učí zejména od rodičů stejného pohlaví. V následujícím příkladu však není odborná literatura jednotná. Kasten ve své knize uvádí, že chlapci si dokážou vytvořit svou pohlavní identitu i přesto, že se v prvních šesti letech života setkávají především s ženskými vzory, nebo i v případech, kdy chlapec vyrůstá pouze s matkou.³³ Naproti tomu Lindseyová uvádí, že vývoj genderové role u chlapců, kteří jsou v rané fázi svého vývoje v kontaktu především s matkou, je velmi obtížný.³⁴ Některé projevy jejich chování mohou být označeny jako zženštilé, protože nemají ve svém okolí dostatek mužských vzorů. Lippa zase podává argumenty, dle kterých nepřítomnost otce v rodině nehraje téměř žádnou roli ve vývoji genderové identity chlapců (výzkumy ukazují, že v dětství tito chlapci preferují méně typické hračky, nicméně v pubertě mohou vykazovat abnormálně agresivní chování).³⁵

Jak jsem výše uvedla, výraznou slabinou teorie sociálního učení se stává souhra dalších okolností, které významným způsobem ovlivňují vývoj dítěte, zejména jeho věk, sourozenská konstelace, aktéři podílející se na jeho výchově a samotný výchovný styl rodičů vůči danému dítěti.

1.5.2 Teorie utvrzování

Odovědí na problematiku výchovy chlapců s výrazným zastoupením ženského elementu ve výchově by mohla být teorie utvrzování, jelikož na základě hodnocení, které se dítěti dostane od ostatních aktérů, dojde k upevnění vzorce a ten se stane pro dítě obvyklým. Aktéři se mohou k chování dítěte vyjádřit pozitivně či negativně. Základem hodnocení je tedy buď odměna nebo trest. Tímto dávají dítěti najevo, jaký vzorec chování je od něho okolím vyžadován. To se projevuje i v genderové rovině, kdy určité chování nálepkujeme jako „holčičí“ nebo „klučičí“, stejně tak jako hračky, oblečení nebo volnočasové aktivity.³⁶ Tudíž i

³² KASTEN, Hartmut. *Ženy - muži: [genderové role, jejich původ a vývoj]*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2006. 183 s. Spektrum, 48. ISBN 80-7367-145-X. S. 36-38.

³³ Tamtéž.

³⁴ LINDSEY, Linda L. *Gender roles: a sociological perspective*. Sixth edition. London: Routledge, 2016. ISBN 978-0-205-89968-5. S. 71-72.

³⁵ LIPPA, Richard A. *Pohlaví: příroda a výchova*. Praha: Academia, 2009. Galileo. ISBN 978-80-200-1719-2. S. 240.

³⁶ KASTEN, Hartmut. *Ženy - muži: [genderové role, jejich původ a vývoj]*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2006. 183 s. Spektrum, 48. ISBN 80-7367-145-X. S. 32-36.

matka může svému synovi poskytnout zpětnou vazbu k jeho projevům chování, zda odpovídá či neodpovídá normě mužského („klučičího“) chování.

Úskalím této teorie jsou především pak očekávání, jež jsou kladena na chlapce a jsou formulována často záporně, tedy jaké vzorce chování se od nich neočekávají, místo aby bylo jasně formulováno, jaké chování je žádoucí, což chlapce uvrhá do nejistoty, jak se mají v daných situacích zachovat.³⁷ Lindseyová také poukazuje na skutečnost, že se chlapci často v adolescenci uchylují k homofobnímu a sexistickému chování za účelem ochrany svého mužství, která pramení právě z nejasných kritérií, které společnost na muže klade.

1.5.3 Teorie kognitivního vývoje

Švýcarský psycholog Jean Piaget zkoumal vývoj kognice u dětí a následně definoval čtyři stádia tohoto vývoje: stádium senzomotorické, předoperační a stádia konkrétních a formálních operací.³⁸

Stádium senzomotorické popisuje kognitivní vývoj dítěte od narození až do jeho 2 let, kdy dítě rozlišuje mezi sebou jako aktivním činitelem a objekty, přičemž začíná jako subjekt záměrně jednat. Dalším stádiem je stádium předoperační (2-7 let), kdy si dítě osvojuje jazyk, objekty nazývá slovy a dokáže si je vybavit ve své představivosti, rozeznává jednu kvalitu objektů a jeho myšlení je silně egocentrické. V následující fázi konkrétních operací jde především o používání logiky v jednoduchých operacích, vnímání vícero kvalit objektů a jejich logické řazení na základě kvality. Tato vývojová fáze se týká dětí od 7 do 12 let. Po 12. roce věku přichází fáze formálních operací, kdy dítě dokáže logicky uvažovat o abstraktních pojmech, vytváří si hypotézy a dokáže si je na základě úvahy potvrdit či vyvrátit.

Tuto Piagetovu teorii kognitivního vývoje rozšiřuje americký psycholog Lawrence Kohlberg o další dimenzi, a sice že děti se učí své genderové roli na základě jejich úrovně kognitivního vývoje.³⁹ Dítě si zejména během předoperačního stádia upevňuje v různých úrovních svou genderovou identitu.

³⁷ LINDSEY, Linda L. *Gender roles: a sociological perspective*. Sixth edition. London: Routledge, 2016. ISBN 978-0-205-89968-5. S. 71-72.

³⁸ PLHÁKOVÁ, Alena. *Učebnice obecné psychologie*. Praha: Academia, 2004. ISBN 80-200-1086-6. S. 313.

³⁹ LINDSEY, Linda L. *Gender roles: a sociological perspective*. Sixth edition. London: Routledge, 2016. ISBN 978-0-205-89968-5. S. 71-72.

Ve 3 letech se začíná identifikovat s jedním z genderů. Od 3 do 6 let si tuto genderovou identitu upevňuje. A v 6 letech by měla nastat genderová stálost – dítě si vybírá vzory svého chování a chce dělat věci, které se pojí s jeho představou o jeho pohlavní roli.

Hartmut Kasten zmiňuje ještě stádia vývoje genderu u dětí od německého psychologa Heinze Dannhauera, podobná těm, které definoval Kohlberg. V první fázi děti rozlišují mezi dvěma pohlavími, ve druhé umí dítě zařadit své pohlaví na základě různých nápověd a návodných otázek. Ve třetí fázi rozlišuje své pohlaví i jazykově jako on a ona. Ve čtvrté fázi se pohlaví ustálí a zůstává.⁴⁰

Těmito fázemi dítě prochází mezi 2 až 7 lety věku, přičemž 60 % dětí dospěje už ve 4 letech do poslední čtvrté fáze. Jedná se zejména o dívky, které se v mnoha ohledech projevují vyspěleji než stejně staří chlapci.

Kritikou této teorie je fakt, že některé děti mají nejrůznější preference ještě před dovršením 6 let věku, což připustil i autor dalšího vývojové rozdělení Dannhauer, tudíž i tato stádia vývoje musíme brát s ohledem na individuální vývoj jedince. Dále je zapotřebí, aby měly děti dostatek sociálních interakcí, aby mohly praktikovat svou genderovou roli, což souvisí i se socioekonomickým statutem rodiny a prostředím, ve kterém dítě vyrůstá, nikoli jen s kognitivním vývojem.

1.5.4 Teorie genderového schématu

Tuto teorii přinesla psychologka Sandra L. Bemová. Podstatou je, že si dítě tvoří jádro genderu, kolem něhož si dítě zařazuje další informace.⁴¹ V praxi se to projevuje tak, že dítě se kolem 9. měsíce věku naučí rozlišit mezi mužem a ženou. Ve 2 až 3 letech se děti řídí schémata, která mu napovídají, jaké chování od něho jeho okolí vzhledem k genderové roli očekává. Typicky rodiče ovlivňují schémata svých dětí a sami i v nich jednájí. Je často těžké měnit již naučená a zakořeněná schémata.

Tato teorie je spjata s další autorčinou prací na poli gender problematiky, a sice teorie genderových skel.⁴² Jedinec nevidí určité skryté aspekty své kultury, které vedou systematicky k nerovnému postavení některých jejích jedinců. Tyto skla jsou trojího druhu, a

⁴⁰ KASTEN, Hartmut. *Ženy - muži: [genderové role, jejich původ a vývoj]*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2006. 183 s. Spektrum, 48. ISBN 80-7367-145-X. S. 52.

⁴¹ LINDSEY, Linda L. *Gender roles: a sociological perspective*. Sixth edition. London: Routledge, 2016. ISBN 978-0-205-89968-5. S. 73-75.

⁴² Tamtéž.

to androcentrismus, tj. muži jsou nadřazeni ženám; genderová polarizace, vnímání mužské a ženské role jako protikladné zahrnující v sobě tradiční stereotypy; a biologický esencialismus, které potvrzuje předchozí dvě, jelikož jde o dogma, která bylo takto nastavené samou přírodou a není tedy možné se mu postavit. K tomu, aby bylo dosaženo spravedlivého postavení co nejvíce jedinců, je podle Bemové zapotřebí tato skla rozbít a nastavit nová, spravedlivější společenská pravidla.

Je těžké měnit stereotypy naučené z dětství, jelikož jsou hluboce zakořeněny, a to vede k aplikaci na další generace. Lindseyová poukazuje, že tyto hluboce zakořeněné stereotypy se uplatňují především v dospělosti, ale tendenčně během času oslabují, tudíž můžeme očekávat, že přenos na další generace nebude natolik silný, i vzhledem k měnícím se podmínkám ve společnosti.

Nezodpovězenou otázkou v rámci této teorie zůstává, na základě jakých schémat se vyvíjí genderová role transgender lidí. Tato otázka se v dnešní společnosti stává aktuální i vzhledem k narůstajícímu počtu lidí, kteří se hlásí k jinému genderu, než je jejich biologické pohlaví.

1.5.5 Teorie sociální kognice

Tato teorie spojuje některé znaky už výše uvedených teorií. Principem je, že dítě si vybírá z různých nabízených genderových rolí, evaluuje je a určuje vliv některých lidí jako vzorů oproti ostatním aktérům socializace. Jinými slovy je dítě aktérem své vlastní socializace.⁴³

Zásadní jsou tedy otázky, jak moc si dítě aktivně volí své genderové role, kolik imitace a uznání je zapotřebí, aby se naučilo dané genderové roli, na základě jakých kritérií si vybírá svůj vzor, který nemusí nutně být rodič, jako tomu bylo např. u imitační teorie, a v neposlední řadě také, co je v tomto procesu důležitější – aktivní účast dítěte na sebesocializaci nebo pestrá nabídka vzorů v jeho bezprostředním okolí?

Teorie sociální kognice přináší nový pohled do problematiky utváření genderové role u dětí, jelikož děti přestávají být pasivními objekty, na které působí vliv jiných aktérů nebo sociálních situací, ale stávají se aktivními tvůrci svého pojetí o genderové roli, kterou přiměřeně svému věku následně podrobují bližšímu zkoumání.

⁴³ LINDSEY, Linda L. *Gender roles: a sociological perspective*. Sixth edition. London: Routledge, 2016. ISBN 978-0-205-89968-5. S. 76.

1.5.6 Shrnutí

Teorie osvojování si genderové role mají rozličné základy, přičemž se některé v řadě aspektů překrývají. Zásadní roli v tomto procesu hraje učení se nápodobou, které je typické pro celou živočišnou říši, tudíž dítě sleduje a následně imituje své vzory chování. Vzor chování je pro dítě naprosto zásadní osobou, která dítěti pomáhá vytvořit prvotní představu o tom, jak daná genderová role vypadá. O tom, zda vzorem jeho chováním má být rodič či jiná osoba, nepanuje jednoznačná shoda, a ani o tom, zda si dítě tyto vzory volí samo či nikoli. Představy dítěte mohou být následně korigovány okolím, které dává dítěti zpětnou vazbu, zda je jeho chování společensky přijatelné a hodné jeho genderové role. Dítě se přirozeně snaží těmto požadavkům vyhovět, jelikož člověk má v sobě zakořeněnou potřebu sounáležitosti se skupinou, která mu poskytuje jistotu a bezpečí. V neposlední řadě se řada teorií shoduje na tom, že zásadní věk pro utvoření si genderové identity je 0 až 6 let, kdy od 0 do 3 let dochází k vytvoření základního pojetí o svém genderu, v následujících 3 letech se pak dítě v něm utvrzuje nebo rozvíjí své pojetí o genderu jako takovém.

Na závěr této podkapitoly bych dodala, že není jednoduché říci, která z těchto teorií se nejvíce blíží skutečnosti, jak si dítě osvojuje svou genderovou roli. V mnoha aspektech vidíme, že se teorie navzájem překrývají. Naopak také můžeme vidět, že některé aspekty nejsou brány v potaz vůbec, tudíž nedokážou pojmout skutečnost v celistvosti. Jako důležitý článek v procesu socializace a utvoření si genderové role jsou i jeho aktéři, kteří zásadním způsobem mohou ovlivnit pojetí dítěte o genderu. Aktérům bych ráda věnovala následující podkapitulu.

1.6 Aktéři genderové socializace

Aktéři socializace jsou lidé, skupiny lidí nebo sociální instituce, které zprostředkovávají dítěti potřebné informace (mj. hodnoty a postoje) k tomu, aby se stalo plně fungujícím členem společnosti. Důležitost aktérů je naprosto zásadní, jelikož neproběhne-li socializace správným způsobem, bude proces integrace do společnosti ohrožen. Aktéři disponují různými stupni moci, nefungují navzájem izolovaně a často i v úmyslné kooperaci. Mezi nejdůležitější aktéry, kteří se významným způsobem podílejí na utváření představy dítěte o jeho genderové roli, jsou rodina, vrstevníci, škola a v současné době i média.

1.6.1 Rodina

Rodina je považována za nejdůležitějšího aktéra socializace pro nového člena společnosti. V minulosti měla rodina výlučné postavení v období tzv. primární socializace. Rodina vlivem sociálních změn přišla o své privilegium mít výhradní vliv na výchovu svých dětí, přesto zůstává nenahraditelným aktérem pro rozvoj jejich osobnosti, sebevědomí a vznikající identity. Děti získávají skrze rodinu první hodnoty a postoje, které obsahují mimo jiné silná poselství o genderu jako takovém, který se stává zásadním pro utvoření celého sociálního života jedince.⁴⁴

Jak již bylo popsáno v řadě teorií o vzniku genderu, děti nejčastěji v rodině hledají vzory svého chování, které následně samy napodobují. Rodiče jsou svým dětem nejen předobrazem, ale dávají jim také zpětnou vazbu, zda jejich chování odpovídá očekáváním vzhledem k jejich genderu. Rodiče volí výchovný styl i kladená očekávání na základě genderu svého dítěte, to znamená, že dítěti ztotožňující se s ženskou genderovou rolí se dostává ve stejné rodině jiného výchovného stylu a jsou na něj kladena jiná očekávání oproti dítěti, které se ztotožňuje s mužskou genderovou rolí. Gender je jeden z nejsilnějších předpokladů, jak se rodiče budou ke svému dítěti chovat. Dívky jsou například více ve výchově omezovány ve snaze o nezávislost, u chlapců jsou rodiče benevolentnější vůči prohřeškům.⁴⁵ Během raného dětství (cca 9 měsíců) se děti naučí rozlišovat mezi mužským a ženským genderem, přičemž již ve 2 letech rozlišují mezi „klučičími“ a „holčičími“ hračkami a barvami.⁴⁶ Firmy se tomuto fenoménu přizpůsobily tím způsobem, že vyrábí hračky ke stejnému účelu ve verzi pro chlapce i dívky.⁴⁷ Rodiče také vybírají aktivity a typy hraček svým dětem na základě jejich genderu. Můžeme si to opět ukázat na hračkách, kdy se typicky můžeme setkat s tím, že hračky pro dívky směřují tzv. do domu (tj. jedná se o hračky, s nimiž se dívky učí péči o domácnost a o sebe), kdežto hračky pro chlapce jsou orientovány tzv. z domu (jsou konstruovány více dynamicky, často jsou mechanické a obecně finančně nákladnější). Platí, že panuje větší nechuť přijmout to, že chlapec si hraje s „holčičími“ hračkami, kdežto hra

⁴⁴ LINDSEY, Linda L. *Gender roles: a sociological perspective*. Sixth edition. London: Routledge, 2016. ISBN 978-0-205-89968-5. S. 77-78.

⁴⁵ KASTEN, Hartmut. *Ženy - muži: [genderové role, jejich původ a vývoj]*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2006. 183 s. Spektrum, 48. ISBN 80-7367-145-X. S. 64-65., LINDSEY, Linda L. *Gender roles: a sociological perspective*. Sixth edition. London: Routledge, 2016. ISBN 978-0-205-89968-5. S. 78.

⁴⁶ KASTEN, Hartmut. *Ženy - muži: [genderové role, jejich původ a vývoj]*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2006. 183 s. Spektrum, 48. ISBN 80-7367-145-X. S. 55.

⁴⁷ LINDSEY, Linda L. *Gender roles: a sociological perspective*. Sixth edition. London: Routledge, 2016. ISBN 978-0-205-89968-5. S. 78-79.

dívky s „chlapeckými“ bývá přijímána bez povšimnutí. Tímto způsobem jsou opět dětem vštěpována očekávání vzhledem k jejich genderu.⁴⁸

I gender rodiče rozhoduje o jeho výchovném stylu vzhledem k jeho dítěti. Z výzkumů vyplývá, že otcové více lpí na stereotypech než jejich ženské protějšky. I děti mají jiná očekávání od otce a jiná od matky.⁴⁹

Gender dítěte také zásadním způsobem ovlivňuje podobu celé rodiny a pevnost partnerství mezi rodiči. Ženy i muži v průzkumech častěji uvádějí, že preferují chlapce jako pohlaví dítěte. Matky děvčat statisticky více trpí poporodními depresemi. Mnohem častěji dochází v následujících 18 měsících k dalšímu těhotenství žen v rodinách, kde prvorozeným dítětem byla dívka, než je tomu u rodin s prvorozeným chlapcem. Také rodiny s jediným dítětem ženského pohlaví jsou náchylnější k rozpadu, než vykazují rodiny s jedním chlapcem. Pokud rodina má dvě děti ženského pohlaví, je zde daleko větší pravděpodobnost, že rodina se rozhodne zplodit ještě třetího potomka, než je tomu u rodin s dvěma chlapci.⁵⁰

1.6.2 Vrstevníci

Vrstevníci jsou další nezastupitelnou skupinou, která má velký vliv na vývoj genderové role člověka a jejíž významnost úměrně s věkem dítěte roste. Děti si přinášejí vzorce genderových rolí z rodinného prostředí do přátelských vztahů, kde jsou následně konfrontovány s pojetím genderu svých vrstevníků, kteří si taktéž přináší určitou představu o genderu ze své rodiny. Výběr kamarádů je zpočátku záležitostí rodičů, s přibývajícím věkem se děti více osamostatňují v jejich výběru.

V praxi pak můžeme pozorovat rozdílné procesy socializace na základě genderu. U mladších dětí ve věku 2-3 roky, kdy děti začínají vnímat své vrstevníky, nevidíme žádné velké rozdíly ve vývoji chlapců a dívek. Nicméně v pozdějším věku (kolem 3 let) a zejména se to projevuje s nástupem do školy, se děti začínají rozdělovat do skupin na chlapce a dívky, nastává tzv. pohlavní segregace. Chlapeckou skupinu lze charakterizovat jako skupinu hrající

⁴⁸ LINDSEY, Linda L. Gender roles: a sociological perspective. Sixth edition. London: Routledge, 2016. ISBN 978-0-205-89968-5. S. 82.

⁴⁹ LINDSEY, Linda L. Gender roles: a sociological perspective. Sixth edition. London: Routledge, 2016. ISBN 978-0-205-89968-5. S. 82-83.

⁵⁰ KASTEN, Hartmut. Ženy - muži: [genderové role, jejich původ a vývoj]. Vyd. 1. Praha: Portál, 2006. 183 s. Spektrum, 48. ISBN 80-7367-145-X. S. 47-49.

si ve větším počtu, jsou orientovány na soutěživost a fair play. Dívky oproti tomu tvoří menší a diskrétní skupiny, ve kterých jde především o loajalitu a spolupráci.⁵¹

Svět dívek a chlapců se odlišuje v mnoha aspektech, zejména v komunikaci a sociálních dovednostech, což podle Lindseyové způsobuje, že se během mladšího a středního školního věku sobě natolik odcizí, že je pro ně neskutečné navazovat komunikaci v dospívání, kdy pak dochází k navazování romantických vztahů a k probuzení sexuální přitažlivosti.⁵²

1.6.3 Škola

Jak již bylo řečeno, vlivem sociálních změn došlo ke vzniku nových forem rodinného uspořádání a jiné skupiny a instituce získávají možnost ovlivňovat i takové aspekty, jako je genderová role. Jednou z nich je i škola, ve které se odehrává sekundární socializace. Intimita a spontánnost rodinných a vrstevnických vztahů je nahrazena oficiální institucí ovlivňovanou státem, kde jsou děti hodnoceny na základě neosobních kritérií, která hodnotí především úspěch ve vzdělávání.⁵³

Škola jako instituce se nemůže ubránit genderovým stereotypům, které se mohou objevovat v učebnicích, kde se ženy často vykreslují v tradičních povoláních či jako osoby pečující o domácnost, muži jako živitelé rodin („Táta má kolo. [...] Já mám taky kolo, ale malé. Máma má kolo, ale je doma. Doma u mimina“).⁵⁴ Samotné školství je také limitováno tím, že převážná část pracujících ve školství jsou ženy, tj. učitelky. Pro ukázkou zde uvádím data týkající se České republiky, kde v předškolním vzdělání pracuje 99,5 % žen, na 1. stupni 94,3 %, na 2. stupni a na střední škole je to 68,4 %⁵⁵ a na vysokých školách už je to pouze 37,9 %.⁵⁶

Školy jako instituce vychovávají nové generace v tradičním pojetí genderových rolí, což se projevuje podobně jako v rodinách, kdy se k dítěti přistupuje na základě jeho genderu. Chlapci jsou podporováni v soutěživosti a podávání výkonů, dívky jsou vychovávány

⁵¹ LINDSEY, Linda L. *Gender roles: a sociological perspective*. Sixth edition. London: Routledge, 2016. ISBN 978-0-205-89968-5. S. 83-85., LIPPA, Richard A. *Pohlaví: příroda a výchova*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2009. 432 s. Galileo, sv. 23. ISBN 978-80-200-1719-2. S. 73-75.

⁵² LINDSEY, Linda L. *Gender roles: a sociological perspective*. Sixth edition. London: Routledge, 2016. ISBN 978-0-205-89968-5. S. 85., LIPPA, Richard A. *Pohlaví: příroda a výchova*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2009. 432 s. Galileo, sv. 23. ISBN 978-80-200-1719-2. S. 74-75.

⁵³ LINDSEY, Linda L. *Gender roles: a sociological perspective*. Sixth edition. London: Routledge, 2016. ISBN 978-0-205-89968-5. S. 86.

⁵⁴ ŽÁČEK, Jiří, Hana SAUDKOVÁ a Marta SONNBERGOVÁ. *Slabikář*. Ilustrovala Helena ZMATLÍKOVÁ. Všeň: Alter, 1992. Učebnice I. cyklus. ISBN isbn80-901207-2-5. S. 37.

⁵⁵ Tato data se vztahují k „secondary education“, kam spadá 2. stupeň ZŠ a celá SŠ.

⁵⁶ OECD (2022), Women teachers (indicator). doi.org/10.1787/5ebb2382-en (Accessed on 28 October 2022)

k prosociálnímu chování a poslušnosti. Tyto hodnoty mohou být užitečné, nicméně by neměly být limitovány pouze pro jedno pohlaví.⁵⁷

1.6.4 Média

V posledních desetiletích se do procesu socializace dětí zapojila zcela nová hybná síla, kterou žádná z předchozích generací nezažila, a to jsou média. Děti se s nimi setkávají v různých podobách již od svého narození. Již ve věku 2 let děti napodobují to, co vidí na obrazovkách televizí (a jiných zařízeních). Jejich vliv v životě jedince stoupá úměrně s věkem dítěte. Problémem je, že děti často věří, že obrazy ukazované v médiích jsou skutečné, což zkresluje dětskou představivost o světě, navíc má skrze ně přístup k dalším vzorům chování, které dítě může převzít za své.⁵⁸ Typickou ukázkou mohou být čím dál tím více rozšířené sociální sítě jako Instagram nebo Tik Tok.

Ukazuje se, že obsah zaměřený na děti je z hlediska genderové problematiky naprosto tendenční a nabízí dětem tradiční stereotypy. Uvádí se, že pouhých 10 % hrdinů v dětských knihách jsou ženského pohlaví, přičemž jsou tyto hrdinky často vykreslovány jako slabé, bezmocné nebo pasivní. Oproti tomu mužští hrdinové jsou charakterizováni jako inteligentní, aktivní a silní.⁵⁹

Problematickou částí médií je i sféra reklamy, která v dnešní době zaměřuje svůj marketing i na děti mladší 3 let. Tyto reklamy nejenže podporují široce rozšířené stereotypy o hračkách určených buď pro dívky nebo chlapce, ale nabízí i charakteristiku jejich uživatelů. Dívky jsou zobrazovány jako pasivní a jsou jim určeny hračky napodobující péči o domácnost, na chlapce cílí pro změnu reklamy, které správného uživatele „klučičí“ hračky charakterizují jako aktivního až agresivního.⁶⁰

Dalším nezanedbatelným prvkem jsou média, která dětem i celému zbytku společnosti zprostředkovávají kulturní vzorce a stereotypy. Lindseyová uvádí příklad dětských kreslených filmů, kde dívčí hrdinky zastupují zhruba 10 % všech hrdinů. Ty bývají často popsány jako

⁵⁷ LINDSEY, Linda L. Gender roles: a sociological perspective. Sixth edition. London: Routledge, 2016. ISBN 978-0-205-89968-5. S. 86.

⁵⁸ Tamtéž. ISBN 978-0-205-89968-5. S. 87-88.

⁵⁹ Tamtéž. S. 87.

⁶⁰ Tamtéž. S. 88.

slabé či pasivní, kdežto jejich chlapecké protějšky jako silní a inteligentní. Často se s touto klasifikací můžeme setkat v pohádkách.⁶¹

1.7 Vývoj genderu v historické perspektivě

Již výše bylo nastíněno, jak se u jedince v rámci jeho života a zejména v jeho dětství utváří procesem socializace jeho pojetí o své genderové roli a jaké aspekty a jací aktéři mají rozhodující vliv na tento proces. Je zapotřebí ještě nahlédnout do historie, abychom dostali úplný obraz o tom, jak se gender vyvíjel napříč různými epochami a jaké dědictví si z těchto dob odnášíme do dnešních dnů.

1.7.1 Pravěk

Zda v období pravěku panoval matriarchát či patriarchát nepanuje jednoznačná shoda. Četné nálezy maleb na stěnách jeskyní z období neolitu poukazují na uctívání žen, které také mohly zastávat vysoké a uctívané pozice jako kněžek nebo královen. Tyto a další důkazy by svědčily ve prospěch matriarchátu.⁶²

Objevují se i názory, že tyto společnosti nevykazovaly známky ani matriarchátu ani patriarchátu.⁶³ Po tisíce let si lidé rozdělovali úkoly mezi muže a ženy a tím vytvářeli organizační formy na základě geografických a klimatických podmínek. V chladnějších oblastech se muži věnovali lovu a rybolovu, tudíž zajišťovali větší část potravy, v teplejších oblastech zase ženy sbíraly plody a později obdělávaly půdu. Ženy byly díky svému biologickému úkolu rození dětí vázány na konkrétní a bezpečné místo oproti mužům.⁶⁴

To nejspíše zapříčinilo rozmach mužské dominance. Kultura ženského nebo rovnostářského principu se ocitla na ústupu. Přejít od loveckých a sběračských společností přinesl ženám ztrátu pozice a závislost na muži, která se pak táhla historií po dalších tisíce let.⁶⁵ Díky rozvoji vojenství, řemesel, obchodu a rozlišování společenského postavení lidí na základě majetku se prosazuje kult mužského principu, jak se ukazuje ve společenském a

⁶¹ KASTEN, Hartmut. *Ženy - muži: [genderové role, jejich původ a vývoj]*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2006. 183 s. Spektrum, 48. ISBN 80-7367-145-X. S. 69-70.

⁶² MATOUŠEK, Oldřich. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. 3., rozš. a přeprac. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2003. Studijní texty (Sociologické nakladatelství). ISBN 80-86429-19-9. S. 24.

⁶³ LINDSEY, Linda L. *Gender roles: a sociological perspective*. Sixth edition. London: Routledge, 2016. ISBN 978-0-205-89968-5. S. 126.

⁶⁴ KASTEN, Hartmut. *Ženy - muži: [genderové role, jejich původ a vývoj]*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2006. 183 s. Spektrum, 48. ISBN 80-7367-145-X. S. 147.

⁶⁵ Tamtéž.

rodinném postavení, zejména pak v náboženství či mýtech.⁶⁶ Tato kultura se dle mnohých drží až do dnes, tj. kultura analytická, agresivní, zaměřená na výkon a soupeření.

1.7.2 Starověké Řecko

Obecně lze však říci, že ženy byly v předklasické době brány ve větší vážnosti než v pozdějším klasickém období. Ženy zastávaly především domácí práce a péči o děti, mohly se běžně pohybovat na veřejných místech bez doprovodu. Žena ale neměla vliv na výběr svého partnera, toho jí vybíral otec jakožto jediný zákonný zástupce. Muž mohl potomka narozeného v manželství zavrhnout, stejně jako levobočka přijmout za svého legitimního pokračovatele rodu, zejména pokud se ho nepodařilo zplodit v manželství.⁶⁷

Klasická řecká společnost přistupovala k ženám již více jako k podřízeným mužů, a to v politické, sociální i právní rovině. Ženy jsou separovány v domácím prostředí a je jim zakázán přístup k některým slavnostem, měly vyhrazenou svou část domu, kde se mohly zdržovat a vycházely ven pouze za účelem nejnnutnějších pochůzek. V majetných rodinách nákupy například obstarávali otroci. Ženiným údělem bylo především se starat o chod domácnosti.⁶⁸

Muži a ženy si nebyli rovni ani v právní rovině. Ženy jsou brány jako majetek, stejně jako například otroci či děti. Řecko dovoľovalo možnost rozvodu. V případě muže stačilo uvést důvod buď neplodnost manželky nebo její nevěru. Žena musela situaci řešit se státním úředníkem, tzv. archontem, který celou její záležitost posoudil, ale jediným legitimním důvodem mohlo být násilí ze strany manžela. Žena se tak ale vystavovala společenské hanbě, proto ženy tuto možnost využívaly jako poslední řešení.⁶⁹

Panovaly rozdíly i mezi Athénami a Spartou, přičemž ženy ve Spartě si užívaly větší svobody, protože muži byli buď ve válce nebo se na ni připravovali, tudíž nebyla pozornost až tolik věnovaná postavení ženy. Existovala také skupina žen, která si mohla užívat určitých privilegií. Jednalo se o ženy z vyšších vrstev, které měly buď manžela ve válce, tudíž spravovaly samy majetek, byly intrikánky nebo tzv. hetéry, tedy konkubíny, anebo to byly vysoce ceněné manželky a dcery vzdělaných mužů. Jak ale z předešlého výčtu můžeme vidět,

⁶⁶ MATOUŠEK, Oldřich. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. 3., rozš. a přeprac. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2003. Studijní texty (Sociologické nakladatelství). ISBN 80-86429-19-9. S. 25.

⁶⁷ Tamtéž. S. 25-27.

⁶⁸ Tamtéž. S. 25-27.

⁶⁹ LINDSEY, Linda L. *Gender roles: a sociological perspective*. Sixth edition. London: Routledge, 2016. ISBN 978-0-205-89968-5. S. 127-129.

jednalo se o poměrně malou skupinu žen, která se nemusela ve všech aspektech podřizovat tehdejšími sociálními normám.⁷⁰

1.7.3 Starověký Řím

Ve starověkém Římě požívaly ženy daleko větších svobod, než tomu bylo u Řeků. Přesto realizovaly svou svobodu v návaznosti na nějakého muže. Za ženy přebíral odpovědnost buď manžel nebo tzv. *pater familias*, tedy nejstarší muž rodové původní linie, nejčastěji otec, a to na základě typu uzavřeného svazku. Byly rozlišovány dva druhy sňatku – tzv. přísný a volný. V případě přísného sňatku přecházela práva a povinnosti vůči ženě na jejího manžela, v případě volného sňatku zůstávala otci, který řešil veškeré majetkové, dědické a jiné právní záležitosti za ní.⁷¹

Jelikož Řím byl stejně jako řecká Sparta orientován na válečnictví a dobývání území, bylo zapotřebí zajistit vysokou míru porodnosti, kterou si zajistil tím, že ženám, které porodily tři děti, dal možnost se vyvázat z pout mužského poručníka. Některým ženám stát poskytoval občanství, čímž se staly plnohodnotnými občany se všemi právy. Ženy se během nepřítomnosti manžela stejně jako v Řecku mohly ujmout správy majetku, s majetkem dle libosti nakládat, a i ho dědit. Tím se stávaly platnými a přijímanými členkami společnosti. Většina žen, i těch z vyšších vrstev, které měly tu možnost se vzdělávat, zůstávaly ngramotné. Svůj vliv pak nejčastěji uplatňovaly ve sféře náboženské, jako například Vestiny panny. Jednalo se o společenství panenských kněžek a služebnic bohyně Vesty, které plnily důležitou společenskou funkci.⁷²

Několik století před krizí římské republiky se začíná měnit postavení žen ve společnosti, kdy nemajetné ženy mohly vykonávat různá povolání jako švadleny, porodní báby, kadeřnice, písařky, obchodnice nebo lékařky. Jediná povolání, která jim byla právně zakázána, byla v právnícké a bankéřské sféře. Majetné ženy měly možnost spravovat samy svůj majetek s pomocí *protectora*, kterého za tuto službu platily. Ženy v této době byly aktivní i v politickém životě. V době císařského Říma (tedy v prvních desetiletích našeho letopočtu) ženy byly za své svobodomyšlné chování pokutovány, v některých případech byly dokonce

⁷⁰ Tamtéž.

⁷¹ MATOUŠEK, Oldřich. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. 3., rozš. a přeprac. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2003. Studijní texty (Sociologické nakladatelství). ISBN 80-86429-19-9. S. 27-28.

⁷² LINDSEY, Linda L. *Gender roles: a sociological perspective*. Sixth edition. London: Routledge, 2016. ISBN 978-0-205-89968-5. S. 129-130.

vyhnány. Celkový počet rozvodů byl v podstatě větší než v případě Řecka, jelikož to z hlediska legislativy nebyl problém.⁷³

Faktem zůstává, že ačkoli byly římské ženy ve společenském životě mnohem viditelnější než v Řecku, přesto nemůžeme mluvit o tom, že byly svobodné. V porovnání s jiným svobodným římským občanem – mužem bychom mohli vidět, že ženy nebyly zdaleka autonomní a že dvojitý standard skutečně existoval.

1.7.4 Středověk

Středověká společnost byla organizována do rodin patriarchálního typu. V době, kdy ještě vyznávali pohanství, mohl mít významný muž vícero žen. Příkladem z historie nám může být kupec Sámó. Zajímavostí je, že u východních Slovanů nacházíme poněkud netradiční model rodinného uspořádání, a to polyandrii, soužití ženy s více muži.⁷⁴

Zásadním přelomem ve středověku bylo přijetí křesťanství, které ovlivnilo celou společnost a s ní i roli ženy. Církev si vzala pod křídla vzdělávání, čímž mohla ovlivňovat mínění v celé společnosti, jelikož byla viděna jako absolutní autorita.

Ačkoli hrály ženy významnou roli v křesťanství, otázkou zůstává, zda pozitivní nebo negativní. Žena jako matka byla uctívána a vzorem jí měla být Panna Marie. Na druhé straně křesťanská církev viděla v každé ženě Evin dědičný hřích. Ambivalentní je také fakt, že církev nabízela ženám i jinou alternativu než život v manželství, a to zasvěcení se bohu jako jeptiška. Ženy tak mohly dostat vzdělání a rozvíjet svůj talent a vysvobodit se z poručnictví otce nebo případného manžela. V této době nebylo možné manželství rozvést, pouze za velmi závažných okolností.⁷⁵ Na druhé straně církev pronásledovala a vraždila ženy, které se svým chováním vymykaly tehdejšímu pojetí ženské genderové role. Tato misogynie vyústila v tzv. hony na čarodějnice. Životem zaplatily podle odhadů od několika tisíců až po několik desetitisíců žen.⁷⁶

Za feudalismu byla společnost rozdělena do stavů, tedy na různé skupiny obyvatelstva, které se od sebe navzájem lišily platnými právními normami a životním stylem. Pokud žena pocházela z nejnižšího nevolnického stavu, patřila žena nejen svému muži, ale ten patřil

⁷³ Tamtéž.

⁷⁴ MATOUŠEK, Oldřich. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. 3., rozš. a přeprac. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2003. Studijní texty (Sociologické nakladatelství). ISBN 80-86429-19-9. S. 29.

⁷⁵ LINDSEY, Linda L. *Gender roles: a sociological perspective*. Sixth edition. London: Routledge, 2016. ISBN 978-0-205-89968-5. S. 131-132.

⁷⁶ Tamtéž.

společně s ní feudálové a ten se dále ještě podřizoval králi, tudíž osud ženy byl najednou v rukou hned několika mužů.⁷⁷

1.7.5 Období renesance

Renesance přispěla k znovuzrození umění, které bylo v období středověku určováno zejména církví. Svět je transformován díky rozvíjejícímu se obchodu, růstem počtu měst a vznikem knihtisku, díky čemuž rostla celková vzdělanost. Vzdělávání se otevřelo vícero mužům, ale i některým ženám. Ženy začaly samy vyrábět zboží nebo ho prodávat, čímž se staly více ekonomicky aktivní. Nová společenská třída měšťanů je také svobodnější, jelikož nad sebou nemá pána v podobě feudála.⁷⁸

Ačkoli se pro ženy z vysoce postavených rodin otevírají možnosti pracovat jako vědkyně, spisovatelky či umělkyně a jako takovým se jim dostává prestiže, nicméně rozhodující pro prosperitu ženy měla její příslušnost ke společenské třídě, protože i nadále manželství platilo jako možný únik před chudobou. V některých oblastech byl takový nadbytek žen, že manželství bylo nedosažitelné. Mohly v této době již pracovat, ale ani to nebylo zárukou toho, že neskončíly na ulici, proto se začíná v této době rozmáhat prostituce. Ženy tak žijí mimo předepsané genderové role, ale v sociální a ekonomické nejistotě.⁷⁹

I v této době se uplatňovaly tradiční vzory. Velkou měrou k jejich prosazování přispěl Martin Luther, který ženy pokládal nikoli za nedokonalé muže, ale za stvoření mužům podřízené. Byť se dle jeho rétoriky jedná o božská stvoření, přesto nesmí být Evin prvotní hřích zapomenut, a znamená břemeno pro celé ženské pokolení.⁸⁰

1.7.6 Období osvícenství

Osvícenství přináší nové myšlenky, které apelovaly na hodnoty humanity, rovnoprávnosti a rozumu. Industriální revoluce vytvořila úrodnou půdu pro změnu tradiční společnosti a dala možnost vzniknout nové společnosti, kterou dnes nazýváme industriální.

Politické revoluce na sebe nenechaly dlouho čekat, včetně té nejslavnější ve Francii. Tento proces demokratizace vedl k řadě systémových změn, které byly zásadní pro změnu postavení občana ve společnosti. V té době se ženy aktivně účastnily revoluce a zpočátku se

⁷⁷ Tamtéž.

⁷⁸ LINDSEY, Linda L. Gender roles: a sociological perspective. Sixth edition. London: Routledge, 2016. ISBN 978-0-205-89968-5. S. 134.

⁷⁹ Tamtéž. S. 132-134.

⁸⁰ Tamtéž. S. 133.

zdálo, že ženám svítá na lepší časy a stanou se skutečně svobodnými občankami. Vyvrcholením francouzské revoluce bylo sepsání Deklarace práv člověka a občana (1789). Řada žen však poukazovala na to, že Deklarace prohlašující univerzálnost lidských práv je pouhá fikce a že v ní se ženami není počítáno.⁸¹ Olympe de Gouges přináší svou verzi Deklarace (Deklarace práv ženy a občanky, 1791), kde původní deklaraci rozšiřuje či upravuje tak, aby v ní přiznaná občanská práva platila i pro ženy-občanky. Nástupem jakobínů k moci se však prosazuje tradiční až misogynní diskurz, v rámci kterého byly zakázány ženské kluby a salony a ženy se opět ocitly v tradiční ženské roli matky-pečovatelky.

V Evropě se od konce 16. století zaváděla povinná školní docházka, a tím bylo zpřístupněno vzdělání nejen řadě mužů, ale zejména ženám.⁸² Dále došlo v Habsburské monarchii k vydání tolerančního patentu a zrušení nevolnictví. Ty vyvázaly řadu lidí z pout feudalismu a stali se svobodnějšími. Volání žen po rovných právech však zůstává napříč Evropou nevyslyšeno.

1.7.7 Industrializace

Osvícenství dalo možnost vzniknout nové epoše lidské společnosti, která přímo předcházela naší moderní společnosti (někteří sociologové považují industrializaci za samotný počátek moderní éry vůbec). V 19. století se vytvořila nová třída obyvatelstva – dělnická třída nebo také třída pracujících. Od tradičního zemědělství se přechází i díky migraci obyvatelstva do měst k industrializační ekonomice.

Řada žen v této době trpí chudobou a vidina sňatku, který by je z jejich bídy vysvobodil, v nedohlednu. Stávají se tak ideálními zaměstnanci nově vznikajících továren, díky probíhající průmyslové revoluci. Data udávají, že přibližně 20 % žen už není zaměstnáno doma, ale již mimo domov. Ženy z dělnické třídy pracují v nehygienických podmínkách bez nároku na pauzu. Kvůli špatným bezpečnostním opatřením a špatné ventilaci na pracovišti

⁸¹ TINKOVÁ, Daniela, ed. *Zrození občana: antologie dokumentů z Francouzské revoluce*. Přeložil Klára JIRSOVÁ, přeložil Jiří RŮŽIČKA, přeložil Eva TINKOVÁ. Praha: Academia, 2015. Europa (Academia). ISBN 978-80-200-2423-7. S. 74-82.

⁸² WIKIPEDIA. Compulsory education: Early Modern Era [online]. [cit. 2022-12-29]. Dostupné z: https://en.wikipedia.org/wiki/Compulsory_education#Early_Modern_Era

dochází často k úrazům nebo vzniku požáru. Ženy v této době jsou zařazovány na jiné, méně placené, pracovní pozice než muži.⁸³

Ženy ze střední třídy i nadále zůstávají doma. Kolem roku 1900 už však práce v domácnosti a péče o děti nezaměstnává ženy na celý den, tudíž začaly ženy ze střední třídy trávit čas v ženských klubech a hnutích, čímž došlo ke zvětšování rozdílů mezi ženami z pracující a střední třídy.⁸⁴

1.7.8 Dějiny genderu 20. století

Industrializace a zejména 1. a 2. světová válka odstartovaly novou podobu žen. Čím dál více žen pracuje mimo domov. Pracují zejména v pomáhajících profesích, ale také v průmyslu. Ženy boří klišé, že nemohou zastávat těžké mužské práce nebo manažerské pozice. V této době také vznikají první centra pro denní péči o děti, zatímco ženy pracují. Po návratu mužů z války se i ženy navrací do tradičních rolí v domácnosti, vzrůstá sňatečnost a porodnost. Ale ženy tím ztrácejí vlastní příjmy a respekt, který si vybudovaly během válečného období, kdy jasně ukázaly, že jsou schopné pracovat na stejných pozicích jako muži. Tyto sociální a ekonomické změny zvyšují celkový zájem žen ohledně jejich lidských práv a rovnosti ve společnosti.⁸⁵

Konec 19. století a počátkem 20. století se ženy organizují do hnutí prosazující jejich společenské zájmy. Zpočátku ženy z nižších a středních vrstev nebojovaly za svá práva jednotně. Pracující ženy se organizovaly v odborech, které využívaly jako prostředku pro organizování protestů na podporu zejména svých pracovních práv, naproti tomu ženy ze středních vrstev se organizovaly do ženských hnutí, kde prosazovaly zejména nárok na vzdělání a politická práva. Byť prosazovaly podobné, volily k prosazení svých cílů jiné prostředky. Později se tyto dva proudy spojily s pozdějším hnutím sufražetek. V řadě zemí si ženy vybojovaly rovná práva již po 1. světové válce, včetně práva volebního. Jenže i tak jsou některé skupiny z volebního práva vyloučeny, proto v 60. letech se zejména v USA a dalších zemích zdvihá další vlna, která prosazuje rozšíření práv na další skupiny obyvatel – Afroameričany a jiné skupiny. Toto nazýváme druhou vlnou feminismu. Třetí vlna feminismu se nechá datovat zhruba od 90. let do dneška, kdy ženy bojují v méně konzistentních

⁸³ LINDSEY, Linda L. Gender roles: a sociological perspective. Sixth edition. London: Routledge, 2016. ISBN 978-0-205-89968-5. S.142-143.

⁸⁴ Tamtéž.

⁸⁵ Tamtéž. S. 146-149.

skupinách, objevuje se mezi nimi větší diverzita v podobě rozličných cílů. Tématy jsou diskriminace na základě genderu, sexuality anebo rasy.⁸⁶

1.8 Genderová (ne)rovnost

V historickém přehledu jsme mohli pozorovat, jak se stavěla západní kultura k postavení mužů a žen v různých obdobích a jak vyvinula do dnešní podoby. Z tohoto přehledu můžeme vyvozovat, že ženy nabývaly svých práv postupně a nejrychleji tomu bylo ve 20. století. Jsou si skutečně muži a ženy rovni? Tímto tématem se rozsáhle zabývá Evropský institut pro genderovou rovnost (EIGE), který každoročně vydává zprávu o indexu genderové rovnosti v jednotlivých členských zemích EU. V kategoriích jako práce, peníze, znalosti, čas, moc, zdraví a násilí se měří míra dosahované rovnosti na základě různých ukazatelů. V každé kategorii lze dosáhnout od 1 do 100 bodů, přičemž průměr EU dosáhl za rok 2022 68.6 bodu. ČR dosáhla 57.2 bodu, čímž se zařadila na 23. místo v EU. Nejlepšího výsledku dosahuje Česko v oblasti znalostí (14.místo), naopak nejhorší výsledky zaznamenává v oblasti práce (24.místo).⁸⁷

Stejně tak zveřejňuje každý rok i úřad Vlády České republiky Zprávu o rovnosti žen a mužů, kde popisuje stav uplynulého roku nejen v Česku, ale také v mezinárodním kontextu, jaké konkrétní kroky byly učiněny na podporu rovnosti obou pohlaví a jak se daří zavádět opatření obsažená ve Strategii rovnosti žen a mužů (dokument obsahující strategii pro dané období, v současnosti je v platnosti Strategie pro rok 2021 – 2030). Tato zpráva se vydává již od roku 1998.⁸⁸

1.8.1 Právní nerovnost

Ačkoli jsou ženská práva uznávána v řadě zemí národními dokumenty (ústavami) i mezinárodním právem – nejznámější mezi nimi Úmluva o odstranění všech forem diskriminace žen (Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination Against

⁸⁶ Tamtéž. S. 154-157.

⁸⁷ European Institute for Gender Equality: *Gender Equality Index* [online]. [cit. 2022-12-30]. Dostupné z: <https://eige.europa.eu/gender-equality-index/2022/country/CZ>

⁸⁸ VLÁDA ČR. *Zprávy o rovnosti žen a mužů za roky 1998 - 2021* [online]. [cit. 2022-12-30]. Dostupné z: <https://www.vlada.cz/cz/-123732/>

Women)⁸⁹ z roku 1979, ke které se připojilo do dnešních dnů téměř 190 zemí světa⁹⁰ – přesto dochází k jejich porušování.

Mezinárodní hnutí Amnesty International (AI), jakožto organizace, která se zasazuje za dodržování lidských práv a vede i kampaně za změnu zákonů v jednotlivých regionech, považuje za největší problémy v nerovnosti mužů a žen z právního hlediska volební právo, sexuální a reprodukční práva, genderově podmíněné násilí a diskriminace v zaměstnání.⁹¹

1.8.1.1 Volební právo

Volební právo bylo v největší míře uzákoněno v období po 1. světové válce (zejména v Evropě).⁹² Existují však do dnes země, kde ženy nemají právo volit a být voleny. K těmto zemím patří například Sýrie. Ačkoli v Pákistánu je volební právo ženám garantováno ústavou, v některých regionech se prosazují tradiční patriarchální hodnoty, na základě kterých je ženám upíráno.⁹³ V Saúdské Arábii mají ženy aktivní i pasivní volební právo jen na komunální úrovni.⁹⁴

V České republice ženy mají volební právo zaručené ústavou již od roku 1920, kdy byla schválena ústavní listina, která ženám toto právo zaručuje dodnes.⁹⁵

1.8.1.2 Sexuální a reprodukční právo

Pod porušování sexuálních a reprodukčních práv žen spadají delikty jako nerovný přístup k zdravotnickým službám (zahrnující právo na bezpečnou interrupci či pořízení antikoncepce), omezování osobní svobody (nucený sňatek, nedobrovolné těhotenství, nucený potrat či nucená sterilizace) a sexuální násilí orientované na ženy (znásilnění či jiné sexuální násilí, mrzačení pohlavních orgánů apod.).⁹⁶

⁸⁹ Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women. *United Nations* [online]. 18.12.1979 [cit. 2022-11-18]. Dostupné z: <https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/ProfessionalInterest/cedaw.pdf>

⁹⁰ Status of ratification: Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women. United Nation Human Rights [online]. [cit. 2022-11-18]. Dostupné z: <https://indicators.ohchr.org/>

⁹¹ Práva žen. Amnesty International [online]. [cit. 2022-11-18]. Dostupné z: <https://www.amnesty.cz/prava-zen>

⁹² Mapa nabytí volebního práva žen ve světě. Queer Geography, z. s. [online]. [cit. 2022-11-18]. Dostupné z: <https://queergeography.cz/geografie-sexualit/feministicke-geografie/mapa-nabyti-volebniho-prava-zen-ve-svete/>

⁹³ Práva žen. Amnesty International [online]. [cit. 2022-11-18]. Dostupné z: <https://www.amnesty.cz/prava-zen>

⁹⁴ Saúdská Arábie zavedla volební právo žen. Česká televize [online]. 2011 [cit. 2022-11-18]. Dostupné z: <https://ct24.ceskatelevize.cz/svet/1241221-saudska-arabie-zavedla-volebni-pravo-zen>

⁹⁵ ŠIMÁČKOVÁ, Kateřina, Barbara HAVELKOVÁ a Pavla ŠPONDROVÁ, ed. *Mužské právo: jsou právní pravidla neutrální?*. Praha: Wolters Kluwer, 2020. Právní monografie (Wolters Kluwer ČR). ISBN 978-80-7598-761-7. S. 101.

⁹⁶ Práva žen. Amnesty International [online]. [cit. 2022-11-18]. Dostupné z: <https://www.amnesty.cz/prava-zen>

Porušování reprodukčních práv žen je v posledních letech velmi diskutované téma zejména v Polsku⁹⁷ či USA.⁹⁸ Další porušování práv žen se děje také v souvislosti s prováděním ženské obřízky v regionech Afriky, Blízkého Východu a v některých zemích Asie a Latinské Ameriky.⁹⁹

V minulosti byla systematicky porušována práva romských žen tím, že v řadě evropských států, včetně České republiky (Československé socialistické republiky), byly vykonávány nucené sterilizace.¹⁰⁰ Česká republika se sice za toto jasné porušování lidských práv omluvila, přesto však nedošlo dodnes k odškodnění obětí, což se z hlediska mezinárodního renomé České republiky jeví jako obrovský šrám a nebudí důvěru, že se stát dokáže vypořádat s chybami předchozího režimu.¹⁰¹

1.8.1.3 Genderově podmíněné násilí a obtěžování

Ženy jsou ve velkém měřítku vystaveny násilným útokům. Tyto útoky jsou nejčastěji ve formě sexuální obtěžování, sexuálního a genderově podmíněného násilí. Je nutné mezi těmito pojmy rozlišovat, protože, jak následně ukážu na příkladu České republiky, jsou tyto pojmy jinak definované a postižitelné z hlediska práva. Proti tomuto typu násilí se snaží i na mezinárodní úrovni bojovat Úmluva Rady Evropy o prevenci a potírání násilí na ženách a domácí násilí (tzv. Istanbulská dohoda). Úmluva si klade za cíl nejen zabránit výskytu genderově podmíněného násilí na ženách, ale také pomoc obětem a přiměřeným způsobem potrestat pachatele a pachatelky tohoto trestného činu.¹⁰² Tato úmluva vzbudila mnohé kontroverze a Česká republika (společně s dalšími postkomunistickými státy, např. Maďarskem, Slovenskem nebo Bulharskem) tuto úmluvu neratifikovala.¹⁰³

⁹⁷ European Abortion Laws: A Comparative Overview. The Center for Reproductive Rights [online]. 2022 [cit. 2022-11-18]. Dostupné z: https://reproductiverights.org/wp-content/uploads/2022/10/15381_CRR_Europe_October_2022.pdf

⁹⁸ NOVOTNÁ, Barbora a Petr JUNA. Léta vězení i ochrana zákonem. Jak se liší právo na potrat v USA i ve světě. Seznam Zprávy [online]. 30.6.2022 [cit. 2022-11-19]. Dostupné z: <https://www.seznamzpravy.cz/clanek/fakta-leta-vezeni-i-ochrana-zakonem-jak-se-ve-svete-lisi-pravo-na-potrat-207853>

⁹⁹ Ženská obřízka: Kde se praktikuje a proč?. Evropský parlament - zpravodajství [online]. 11.2.2020 [cit. 2022-11-19]. Dostupné z: <https://www.europarl.europa.eu/news/cs/headlines/society/20200206STO72031/zenska-obrizka-kde-se-praktikuje-a-proc>

¹⁰⁰ Nucené sterilizace se týkaly tisíců žen, odškodnění nedosáhly. Akademie věd České republiky [online]. 28. 06. 2018 [cit. 2022-11-19]. Dostupné z: <https://www.avcr.cz/cs/veda-a-vyzkum/aktuality/Nucene-sterilizace-se-tykaly-tisicu-zen-odskodneni-nedosahly>

¹⁰¹ ŠIMÁČKOVÁ, Kateřina, Barbara HAVELKOVÁ a Pavla ŠPONDROVÁ, ed. *Mužské právo: jsou právní pravidla neutrální?*. Praha: Wolters Kluwer, 2020. Právní monografie (Wolters Kluwer ČR). ISBN 978-80-7598-761-7. S. 719-732.

¹⁰² Tamtéž. S. 255.

¹⁰³ Tamtéž. S.255-265.

Podle průzkumu Světové zdravotnické organizace z roku 2018 celosvětově zažilo 30 % žen sexuální obtěžování nebo násilí (ať už ze strany partnera nebo cizího člověka).¹⁰⁴ V České republice bylo se to týká 22 % žen.¹⁰⁵ V kapitole věnující se dopadům pandemie uvádím i aktuálně dostupná data k vývoji tohoto fenoménu právě v důsledku pandemie Covid-19.

V České republice má největší zastoupení z hlediska porušování práv žen sexuální obtěžování, sexuální a genderově podmíněné. Pojem genderově podmíněné násilí náš právní systém nezná, ale lze ho definovat jako násilí, které je páčáno na oběti právě na základě jejího genderu.¹⁰⁶ Právní řád České republiky postihuje následující formy sexuálního násilí: znásilnění, sexuální nátlak, pohlavní zneužití, soulož mezi příbuznými, kuplířství aj. dle trestního zákoníku.¹⁰⁷

Sexuální obtěžování zahrnuje jakoukoli formu nevídaného sexuálního chování, například ve formě obtěžujícího fyzického chování, nevhodné sexuální narážky a sexisticky zabarvené poznámky.¹⁰⁸ Obtěžování se trestá dle zákona o přestupcích jako přestupek proti občanskému soužití podle § 49 na základě sexuální orientace nebo pohlaví.¹⁰⁹

Česká republika v tomto ohledu podnikla jisté kroky. V trestním zákoníku se objevila trestnost nebezpečného pronásledování (stalkingu) a týrání osoby žijící ve společné obydlí a byl přijat zákon o ochraně před domácím násilím umožňující státním orgánům (Policii ČR) vykázaní agresora z domu.¹¹⁰

Nedořešené stále zůstává to, že není trvale zajištěna bezplatná krizová linka, kam by se mohly v případě potřeb oběti obrátit, je nedostatek azylových domů a intervenčních center,

¹⁰⁴ Violence against women prevalence estimates: Global fact sheet. World Health Organization [online]. 2018, 5.3.2021 [cit. 2022-11-19]. Dostupné z: <https://www.who.int/publications/i/item/WHO-SRH-21.6>

¹⁰⁵ Violence against women prevalence estimates: Global fact sheet. World Health Organization [online]. 2018, 5.3.2021 [cit. 2022-11-19]. Dostupné z: <https://www.who.int/publications/i/item/WHO-SRH-21.9>

¹⁰⁶ ŠIMÁČKOVÁ, Kateřina, Barbara HAVELKOVÁ a Pavla ŠPONDROVÁ, ed. *Mužské právo: jsou právní pravidla neutrální?*. Praha: Wolters Kluwer, 2020. Právní monografie (Wolters Kluwer ČR). ISBN 978-80-7598-761-7. S. 719-732. S.54.

¹⁰⁷ Zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník - znění od 1. 9. 2022. In: *Zákony pro lidi.cz* [online]. © AION CS 2010-2022 [cit. 19. 11. 2022]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2009-40#f3919757>

¹⁰⁸ Práva žen. Amnesty International [online]. [cit. 2022-11-19]. Dostupné z: <https://www.amnesty.cz/prava-zen>

¹⁰⁹ Zákon č. 200/1990 Sb., § 49 České národní rady o přestupcích - znění od 31. 5. 2017. In: *Zákony pro lidi.cz* [online]. © AION CS 2010-2022 [cit. 19. 11. 2022]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1990-200#p49>

¹¹⁰ ŠIMÁČKOVÁ, Kateřina, Barbara HAVELKOVÁ a Pavla ŠPONDROVÁ, ed. *Mužské právo: jsou právní pravidla neutrální?*. Praha: Wolters Kluwer, 2020. Právní monografie (Wolters Kluwer ČR). ISBN 978-80-7598-761-7. S. 719-732. S. 301.

pojišťovny nehradí psychologické služby lidem postiženým násilím a není zaveden efektivní preventivní program proti genderově motivovanému násilí.¹¹¹

1.8.2 Nerovnost v zaměstnání

Ženy v posledních desetiletích zásadně navyšují svou participaci na trhu práce. 69,2 % žen a 83,3 % mužů jsou v České republice ekonomicky aktivní.¹¹² Se vstupem do partnerství se počet odpracovaných hodin u žen snižuje (cca o 4 hodiny) oproti ženám žijícím samostatně. Další pokles v počtu odpracovaných hodin je zaznamenán s příchodem prvního potomka a s každým dalším potomkem se toto číslo opět snižuje. Na mužskou zaměstnanost má naopak pečovatelská role pozitivní efekt.¹¹³ Z těchto čísel vyplývá, že ženy podřizují svou kariéru rodinnému životu. U mužů můžeme tuto tendenci v určitém smyslu taktéž zaznamenat, nicméně dalekosáhlejší vliv má podoba rodinného života právě na ženy.

A jsou to právě i ony, které se na trhu práce musí potýkat s nejrůznějšími úskalími jako nerovnost v odměňování, nerovný přístup k vedoucím pozicím nebo také diskriminace v zaměstnání na základě odchodu na mateřskou dovolenou, a to i přes to, že řadu těchto věcí upravuje Zákon č. 198/2009 Sb., tzv. Antidiskriminační zákon. To vše vede k tomu, že ženy jsou daleko více než muži ohrožovány chudobou, a to jak v produktivním, tak seniorském věku. V následujících podkapitolách rozeberu velice stručně jednotlivé aspekty nerovnosti, se kterou se ženy v rámci svého profesního života setkávají.

1.8.2.1 Gender pay gap

Pojem gender pay gap se používá k označení rozdílu v odměňování mužů a žen na trhu práce, přičemž ve většině zemí EU je tento rozdíl ve prospěch mužů, kteří vydělávají více než ženy, a to často i na stejných pozicích. Data Eurostatu¹¹⁴ z roku 2020 ukazují, že průměrný rozdíl ve mzdách mužů a žen v členských státech EU se pohyboval kolem 13 %.

V České republice se hodnota pohybuje kolem 16 %. Těmito čísly se míní, o kolik procent je odměňování mužů vyšší než žen. Když se podíváme na další statistiky, zjistíme, že

¹¹¹ Tamtéž. S.301-302.

¹¹² Zaostřeno na ženy a muže: Práce a mzdy. Český statistický úrad [online]. 2021, 31.12.2021 [cit. 2022-11-20]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/documents/10180/142141209/3000022104.pdf/98cea2c7-7695-4214-8b17-358c899d80e2?version=1.1> S. 2.

¹¹³ ŠIMÁČKOVÁ, Kateřina, Barbara HAVELKOVÁ a Pavla ŠPONDROVÁ, ed. *Mužské právo: jsou právní pravidla neutrální?*. Praha: Wolters Kluwer, 2020. Právní monografie (Wolters Kluwer ČR). ISBN 978-80-7598-761-7. S. 719-732. S. 623.

¹¹⁴ Gender pay gap statistics. Eurostat [online]. 2021 [cit. 2022-11-21]. Dostupné z: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Gender_pay_gap_statistics

i v různých věkových skupinách se vyskytují významné rozdíly. Například, že ve věkové kategorii do 25 let je rozdíl necelých 6 % procent, naproti tomu ve věkové kategorii 35-44 let je to již 21 %.

Rozdíl je také ve veřejném a soukromém sektoru. Ve veřejném sektoru muži vydělávají oproti ženám o necelých 14 % více, v soukromém je to již rozdíl 20 %. Sektor, kde jsou rozdíly v odměňování největší, je sektor finančnictví a pojišťovnictví, kde rozdíl činí skoro 39% a je i nejvyšší v porovnání s ostatními členskými zeměmi EU.

Na ženy velice silně doléhá situace, pokud jsou samoživitelkami. Nejenže musí zaopatřit sebe a své závislé děti, ale často k tomu má omezenější prostředky než muž ve stejné situaci. Navíc se také potýká s daleko vyšší pravděpodobností, že práci, na které je existenčně závislá, ztratí, protože kvůli péči o děti není přítomna v práci (například během nemoci dětí).¹¹⁵

S těmito nerovnostmi se nepotýkají ženy pouze během svého produktivního věku, ale i tom seniorském. Právě kvůli nižším příjmům, často také kvůli přerušení pracovního procesu z důvodu mateřství či péče o druhé, se ženám vyměřuje výše starobního důchodu z nižšího vyměřovacího základu než mužům, což vede k tomu, že ženy-seniorky jsou skupinou, která bývá často postižena chudobou.¹¹⁶

1.8.2.2 Rodičovská dovolená

S odchodem na mateřskou, a později na rodičovskou dovolenou se ženy dostávají často do velmi svízelné situace. Ač mají ze zákona garantováno, že zaměstnavatel je povinen podržet pracovní pozici pro ženu během doby její nepřítomnosti, přesto se však stává, že se ženy nemají kvůli organizačním změnám a jiným vlivům kam vrátit do práce.

Ženy následně také čelí tomu, že i když se mají kam vrátit do zaměstnání, často však o své místo přijdou vlivem toho, že během několikaleté pauzy stagnoval (či upadal) jejich lidský kapitál (např. ve formě vzdělávání) a že se obsah jejich práce natolik změnil, například technologickým pokrokem, že nejsou schopny se rychle po návratu do zaměstnání adaptovat

¹¹⁵ Více k tomuto fenoménu v následující podkapitole.

¹¹⁶ ŠIMÁČKOVÁ, Kateřina, Barbara HAVELKOVÁ a Pavla ŠPONDROVÁ, ed. *Mužské právo: jsou právní pravidla neutrální?*. Praha: Wolters Kluwer, 2020. Právní monografie (Wolters Kluwer ČR). ISBN 978-80-7598-761-7. S. 719-732. S. 674-675.

na nové podmínky. Nermalou měrou k tomu přispívá i fakt, že ženy v zaměstnání právě v důsledku péče o malé děti často chybí, což snižuje jejich výkonnost v zaměstnání.¹¹⁷

1.8.2.3 Přístup žen k vysokým pozicím

Ženy tvoří polovinu populace, zejména ženy v západních zemích mají dobrý přístup ke vzdělání a také k profesnímu uplatnění. V posledních letech zaznamenáváme více žen s ukončeným terciálním vzděláním než mužů¹¹⁸ a také je mezi nimi větší procento absolventek než absolventů.¹¹⁹

Přesto se ženy neuplatňují ve vedoucích pozicích. Ženy tvoří v národních parlamentech členských států v průměru jen 33 % poslanců a 32 % žen jsou na postech ministrů, v některých členských státech je to ještě výrazně méně. Obdobné zastoupení (pouhých 30 %) tvoří ženy ve správních radách velkých firem. Jen 1 z 10 žen zastává pozici předsedy správní rady nebo generálního ředitele.¹²⁰

ČR v tomto ohledu není výjimkou. Při posledních volbách v roce 2021 bylo zvoleno do Poslanecké sněmovny Parlamentu ČR 50 žen a 150 mužů,¹²¹ což je pouhá čtvrtina žen, ačkoli se jich na kandidátních listinách objevilo 31 %. To poukazuje i na dlouho diskutovaný problém ohledně sestavování kandidátek, kdy ženy často zauímají nižší pozice na kandidátce, ze kterých také mají menší pravděpodobnost se dostat na volitelná místa. Ze 14 členů vlády jsou 2 ženy a 12 mužů,¹²² což je ještě menší zastoupení než činí průměr EU. Ženy netvoří

¹¹⁷ BICÁKOVÁ, Alena a Klára KALÍŠKOVÁ. Od mateřství k nezaměstnanosti: Postavení žen s malými dětmi na trhu práce [online]. Národohospodářský ústav AV ČR, 2015 [cit. 2022-11-21]. ISBN 978-80-7344-354-2. Dostupné z: https://genderstudies.cz/download/IDEA_Studie_8_2015_Od_materstvi_k_nezamestnanosti.pdf

¹¹⁸ Gender statistics: Education. Eurostat [online]. 2022 [cit. 2022-11-21]. Dostupné z: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Gender_statistics#Education

¹¹⁹ Zaostrěno na ženy a muže: Vzdělávání. Český statistický úřad [online]. 2021, 31.12.2021 [cit. 2022-11-21]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/documents/10180/142141209/3000022103.pdf/c2f370f6-d457-4d1e-98d1-ee3f9e5bee0?version=1.3> S. 27.

¹²⁰ EVROPSKÁ KOMISE. *Achieving gender balance in decision-making* [online]. [cit. 2022-12-30]. Dostupné z: https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/policies/justice-and-fundamental-rights/gender-equality/equality-between-women-and-men-decision-making/achieving-gender-balance-decision-making_en

¹²¹ Zaostrěno na ženy a muže: Vzdělávání. Český statistický úřad [online]. 2021, 31.12.2021 [cit. 2022-11-21]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/documents/10180/142141209/3000022103.pdf/c2f370f6-d457-4d1e-98d1-ee3f9e5bee0?version=1.3> S. 2.

¹²² Členové vlády. Vláda České republiky [online]. [cit. 2022-11-21]. Dostupné z: <https://www.vlada.cz/cz/vlada/>

často ani 30 % v zastupitelstvech jednotlivých krajů.¹²³ Obdobné je to i na úrovni obecných samospráv, kde ženy tvoří 29 % všech členů.¹²⁴

1.8.3 Dvojí zatížení žen

Další nerovnost, která existuje mezi pohlavími, je rozdělení domácích povinností a péče o děti a další osoby, které jsou závislé na péči okolí. Z tohoto hlediska jsou ženy dle statistik zatěžovány dvojnásobkem. Nejenže ženy chodí do práce, navíc se také potýkají s tím, že řada povinností v domácnosti a péče o děti spadá ve větší míře na jejich bedra, což často bývá nazýváno jako druhá směna.

Z výzkumu „Jak Češi tráví čas?“ vyplývá, že ve všech věkových kategoriích se ženy více zapojují do domácích prací než jejich mužské protějšky. Rozdíly panují zejména v závislosti, jaké uspořádání domácnost má. V jednočlenných domácnostech muži i ženy věnují zhruba stejný čas péči o domácnost, pokud se jedná o domácnost dvou partnerů, ženy pracují v domácnosti o něco více než muži, v případě párů s potomky se rozdíl ještě zvětšuje, a to na jednu hodinu denně. Muži v zapojení do domácích prací zůstávají konstantní.¹²⁵ Jak bylo již uvedeno, ženy tráví v průměru o hodinu denně více domácími pracemi než muži v případě rodin.¹²⁶ Další rozdíl, který je z dat patrný, je, že se vyskytují rozdíly i mezi ženami. Ženy s vysokoškolským vzděláním tráví domácími pracemi necelé 2 hodiny, ženy se středoškolským vzděláním bez maturity 2,5 hodiny. U mužů žádná taková kauzalita zjištěna nebyla.¹²⁷ V jediné oblasti, kde muži vykazují více aktivity, jsou opravy či péče o zahradu, kterou muži stráví průměrně jednu hodinu, ženy 23 minut.¹²⁸

Dalším hlediskem zkoumání byla péče o děti. Ani v tomto ohledu muži nevykazují více stráveného času než ženy. Doba, po jakou se ženy denně věnují dítěti, se odvíjí od věku dítěte, přičemž péči o nejmladší děti (ve věku 0-3 roky) ženy tráví cca 6,5 hodiny denně, u mužů jsou tomu 2 hodiny. Největší pokles hodin u ženy nastává s dítětem ve věku 4-6 let, kdy se

¹²³ Zaostřeno na ženy a muže: Vzdělávání. Český statistický úřad [online]. 2021, 31.12.2021 [cit. 2022-11-21]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/documents/10180/142141209/3000022103.pdf/c2f370f6-d457-4d1e-98d1-ee3f9e5bee0?version=1.3> S. 5.

¹²⁴ Volby do zastupitelstev obcí: Zastupitelé celkem, dle věku a pohlaví. Volby.cz [online]. Český statistický úřad, 2022 [cit. 2022-11-21]. Dostupné z: <https://www.volby.cz/pls/kv2022/kv22112?xjazyk=CZ&xid=0&xv=7&xdz=8&xnumnuts=0&xstrana=0&xvyber=1>

¹²⁵ Jak Češi tráví čas?. *Proměny české společnosti* [online]. Sociologický ústav AV ČR, červen 2016 [cit. 2022-11-21]. Dostupné z: https://www.promenyceskespolecnosti.cz/aktuality/aktualita22/Jak_Cesi_travi_cas_TK_20-06-2016.pdf S. 12.

¹²⁶ Tamtéž. S. 11.

¹²⁷ Tamtéž. S. 11.

¹²⁸ Tamtéž. S. 11.

ženám doma péče zkrátí na polovinu (cca 3,5 hodiny), u mužů zůstává relativně stejná (1,5 hodiny). V následujících letech dítěte se tato doba zmenšuje, přesto však ve všech obdobích ženy tráví péčí jednou tolik času oproti mužům.¹²⁹

Také v péči o dospělé (například o vlastní rodiče-seniory) se vyskytují nemalé rozdíly. Do péče se zapojují zejména lidé mezi 45 až 64 lety, přičemž jsou to opět ženy, které tuto péči poskytují (10 % žen a 5 % mužů). Pokud žije rodič-senior s rodinou v jedné domácnosti, péči zajišťuje 1 ze 3 žen a 1 ze 6 mužů bez ohledu na to, čí rodič to je.¹³⁰

Novější data zkoumající postoje Čechů na roli muže a ženy v rodině z roku 2020 přináší další zajímavá zjištění. Data potvrzují, že v české společnosti stále existuje hierarchie dělící činnosti v domácnosti na „mužské“ a „ženské“. Přesto se však u většiny respondentů ukazuje pohled, že by oba partneři měli zastávat „oba stejně.“

K typicky mužským činnostem respondenti přiřazovali běžné opravy v domácnosti (80%) nebo finanční zajištění rodiny (58 %). U kategorií „vykonávat veřejné funkce“ a „usilovat o profesní kariéru“ se většin respondentů vyjádřila rovnoměrně, tj. že oba partneři by se měli těmto činnostem věnovat stejně (54 %, 66%), nebo by to měla být spíše záležitost mužská nežli ženská (36 % a 30 %).

Mezi typicky ženské činnosti bylo řazeno zejména vaření (63 %). V případě uklízení se jedná o starost obou partnerů (51 %), přičemž je stále vnímané jako záležitost (spíše) ženská (48 %). Dále pak péče o děti, dohlížení na školní docházku dětí, pečovat o nemocné příbuzné nebo nakupování je většinově považováno za starost obou partnerů, nicméně i nadále jsou částí společnosti vnímány jako převážně ženské.¹³¹

Oblasti, kde byly odpovědi vyvážené, ať už z pohledu toho, že by měly být povinnosti obou partnerů, nebo že se u nich objevilo stejné procento odpovědí pro typicky mužské nebo ženské jsou: starost o rodinný rozpočet, být iniciativní v intimním životě, dále se vzdělávat, pěstovat koníčky nebo pěstovat společenské kontakty.

Názory respondentů byly také ovlivněny tím, jakého pohlaví jsou. Ženy častěji uváděly střední hodnoty, tj. že za činnosti zodpovídají oba partneři, kdežto muži častěji tíhli ke

¹²⁹ Tamtéž. S. 12.

¹³⁰ Tamtéž. S. 13.

¹³¹ Názory veřejnosti na roli muže a ženy v rodině – únor 2020. *Centrum pro výzkum veřejného mínění, Sociologický ústav AV ČR, v.v.i.* [online]. 31. 3. 2020 [cit. 2022-12-30]. Dostupné z: https://cvvm.soc.cas.cz/media/com_form2content/documents/c2/a5181/f9/ov200331.pdf. S. 1-2.

krajním odpovědím. K tradičnějším pohledům tíhnou lidé starší 60 let a lidé, kteří vyrůstali v dětství pouze s jedním rodičem, to se projevilo u odpovědí ohledně toho, že muž by měl finančně zajišťovat rodinu, věnovat se kariéře a mít veřejné funkce. Naopak mladší lidé a lidé vyrůstající v úplných rodinách vyznávají spíše liberálnější postoje právě v otázce kariéry, veřejných funkcí nebo iniciativy v intimním životě.

Celkově lineárně v posledních letech klesá mínění, že vaření je typicky ženskou činností. Obdobně je tomu i u péče o děti nebo finančního zajištění domácnosti ze strany muže.¹³²

1.8.4 Genderová nerovnost a shrnutí jejích důsledků

V předešlých podkapitolách jsem se snažila popsat určité oblasti nerovností, které ženy postihují. V právní oblasti se ženy nejčastěji setkávají s potlačování jejich osobní svobody nebo možností participovat na veřejném dění prostřednictvím voleb. S tímto problémem se potýkají ženy především v typicky patriarchálních společnostech, často založených na náboženských principech. Ženy v západní Evropě nejvíce pociťují omezení svých práv v oblasti reprodukční, kdy některé státy předepisují svým občankám, za jakých okolností mohou či nemohou podstoupit legální přerušování těhotenství. Také oblast sexuálního násilí a sexuálního obtěžování není v západních zemích dobře právně podchycena, stejně tak jako zakotvení násilného trestného činu na základě genderu, které řada států nevnímá jako důležité, což se odráží i na počtu zemí, které přijaly Istanbulskou dohodu, která si klade za cíl potírat právě genderově motivované násilí a násilí na ženách.

Dalším úskalím jsou pracovní podmínky, které ještě stále nejsou nastaveny stejně pro muže i ženy, což se odráží v platových nerovnostech (gender pay gap) a následně výši starobního důchodu, znevýhodnění na trhu práce na základě absolvování mateřské a rodičovské dovolené a následné péče o malé dítě nebo přístup k vedoucím pozicím či politické kariéře. Řada žen také pracuje v silně feminizovaných profesích, které zároveň patří k těm hůře placeným, což ženám predikuje nejistou budoucnost, obzvláště pokud jsou samoživitelkami.

Poslední vytyčenou oblastí byla sféra soukromá, též bychom ji mohli nazvat jako rodinnou, kde žena často zastává většinu domácích povinností a péči o závislé potomky, případně své či partnerovy rodiče, což vede k neúměrnému, lépe řečeno dvojímu, zatížení žen,

¹³² Tamtéž. S. 2-3.

které může způsobovat i problémy ve sféře pracovní, kdy ženy odcházejí na mateřskou a rodičovskou dovolenou, omezují pracovní povinnosti a poskytují tak podmínky pro rozvoj kariéry mužů, což vytváří další nerovnosti mezi muži a ženami. Je proto důležité si uvědomovat tuto kauzalitu, že sféra soukromá zásadním způsobem ovlivňuje sféru veřejnou.

2 Pandemie Covid-19

Od března roku 2020 začal světové dění zásadním způsobem ovlivňovat nový vir, který se poprvé objevil na sklonku roku 2019 v čínském Wu-chanu, zvaný koronavirus. Odtud se následně rozšířil do celého světa. Jelikož nebylo známo, o jaký virus se přesně jedná, jaké obtíže způsobuje a nakolik je nebezpečný, přistoupili některé státy k radikálním opatřením, která měla zabránit šíření viru dále v populaci. Občané řady států přišli kvůli tzv. lockdownům (česky izolaci, uzavření) na omezenou dobu o svá základní lidská práva jako je svoboda pohybu či svoboda cestování. Tato opatření, která s krátkými přestávkami trvala až do léta 2021, postihla životy každého z nás. V následující kapitole se budu věnovat právě těmto událostem.

2.1 Onemocnění Covid-19

Covid-19 je onemocnění způsobené virem koronaviru SARS-CoV-2. Koronavirus je označení pro typy virů, které mají tu vlastnost, že přecházejí mezidruhově, např. ze zvířete na člověka, a že napadají dýchací ústrojí. Již v minulosti se objevily viru tomuto podobné (SARS a MERS). Současný koronavirus přešel na člověka z netopýrů. První případy se objevily v čínském městě Wu-chan, v hlavním městě čínské provincie Chu-pej.¹³³

Ačkoliv se lidstvo již v minulosti setkalo s jinými druhy epidemií (např. ptačí chřipka či prasečí chřipka), tento virus veřejnost vyděsil zejména faktem, že člověk může nemoc přenášet dál, aniž by ještě vykazoval příznaky nemoci. Navíc čínské úřady informaci o novém typu viru na svém území světě zatajovali, což vyvolalo další vlnu nejistoty.¹³⁴

Mezi nejčastější příznaky patří horečka, suchý kašel a únava. K dalším neojedinělým také ztráta chuti či čichu, bolest hlavy, krku nebo svalů a kloubů, zimnice, závratě, průjmy aj. V některých případech může u oslabených jedinců (zatížených nějakou jinou nemocí, např. diabetes, rakovina apod.) či starších lidí (nad 60 let) dojít k vážnému průběhu nemoci. Ten zahrnuje dušnost, ztrátu chuti k jídlu, bolest nebo tlak v hrudi, vysoké horečky (nad 38 stupňů) nebo zmatenost. Ve vzácných případech mohou nastat komplikace spojené s vážnými neurologickými problémy jako mrtvice nebo poškození nervů.¹³⁵

¹³³ HOLUB, Petr. *Koronavirus - falešný poplach*. Praha: Echo Media, 2020. Echo (Echo Media). ISBN 978-80-907406-1-7. S. 17-18.

¹³⁴ Tamtéž. S. 19.

¹³⁵ Coronavirus disease (COVID-19). *World Health Organization* [online]. 13.5.2021 [cit. 2022-11-22]. Dostupné z: <https://www.who.int/emergencies/diseases/novel-coronavirus-2019/question-and-answers-hub/q-a-detail/coronavirus-disease-covid-19>

2.2 Vznik pandemie

Koncem roku 2019 přichází první neoficiální informace o šíření nového typu nemoci v Číně. Doktor Li Wen-liang z města Wu-Chanu popisuje na internetu dýchací problémy pacientů, které jsou pravděpodobně způsobené koronavirem. Ještě téhož dne 30.12.2019 ho zatkla čínská policie, která ho donutila svá tvrzení odvolat.¹³⁶

Teprve 20.ledna je nucen premiér ČLR tíhou okolností přiznat, že se v Číně objevil nový virus, načež s odstupem reaguje Světová zdravotnická organizace (WHO) v čele s Tedrossem Adhanomem Ghebreyesem a vyhláší globální stav zdravotnické nouze.¹³⁷ Dle jeho slov nejsou důležité události v Číně, nicméně je důležité chránit především státy se slabým zdravotním systémem. Také ve svém projevu ocenil přístup čínských úřadů. V této době je evidováno kolem 8 tisíc případů, přičemž většina z nich je na území Číny.¹³⁸

19.února vypukla epidemie v Jižní Koreji a 21. února v Itálii.¹³⁹ WHO opět otálela a vyhlásila stav světové pandemie až 11.března.¹⁴⁰ V této době už řady evropských států evidují první případy nákazy novým typem viru. Je zajímavé pozorovat, jak se jednotlivé státy k nové výzvě postavily. Některé nezaváděly žádná specifická opatření, spíše svým občanům doporučovaly, jak se mají chovat (Dánsko, Švédsko). Dále pak zde byly země, které strategii v boji s pandemií změnilly takřkajíc za pochodu (Velká Británie – nejdříve Boris Johnson chtěl následovat příkladu Skandinávských zemí, později si to rozmyslel a nařídil v zemi tzv. tvrdý lockdown). A poslední skupinou byly státy, které šly cestou právě tvrdých opatření, která omezovala základní lidská práva, např. svoboda pohybu, cestování či podnikání (ČR, Španělsko, Itálie).¹⁴¹

Během března zavádějí jednotlivé státy opatření dle svých zvolených strategií. Pro některé země nastává zastavení společenského života i ekonomiky. Tento stav přetrvává zhruba 2 měsíce, kdy během května a následně června dochází k uvolňování opatření. Přes léto volí jednotlivé státy zvláštní podmínky pro vstup do své země, aby omezily cestování svých občanů, a tím i zamezily rozšiřování viru. Během této doby se začíná ve větší míře

¹³⁶ HOLUB, Petr. *Koronavirus - falešný poplach*. Praha: Echo Media, 2020. Echo (Echo Media). ISBN 978-80-907406-1-7. S. 20-21.

¹³⁷ Tamtéž. S. 35.

¹³⁸ SALO, Jackie. World Health Organization declares coronavirus a global health emergency. *New York Post* [online]. 30.1.2020 [cit. 2022-11-22]. Dostupné z: <https://nypost.com/2020/01/30/world-health-organization-declares-coronavirus-a-global-health-emergency/>

¹³⁹ HOLUB, Petr. *Koronavirus - falešný poplach*. Praha: Echo Media, 2020. Echo (Echo Media). ISBN 978-80-907406-1-7. S. 35.

¹⁴⁰ Tamtéž.

¹⁴¹ HOLUB, Petr. *Koronavirus - falešný poplach*. Praha: Echo Media, 2020. Echo (Echo Media). ISBN 978-80-907406-1-7. S. 43.

s testováním pomocí PCR testů, které jsou v době uvolnění vstupenkou na kulturní akci či do zahraničí. Období jara 2020 bývá nazýváno jako první vlna pandemie. V následující kapitole se budu věnovat především průběhu pandemie v ČR až do léta 2021.

2.3 Průběh pandemie v ČR

Vzhledem k výzkumu v rámci mé diplomové práce je nutno načrtnout, jakou povahu jednotlivé fáze boje s pandemií v České republice měly, jelikož od toho se odvíjela nařízení, která měla regulovat rozšiřování nemoci v české populaci tak, aby nedošlo ke kolapsu zdravotnického systému a aby zároveň mohla fungovat další odvětví.

2.3.1 První vlna

Od počátku roku 2020 varovalo Ministerstvo zahraničí občany ČR před novým typem koronaviru.¹⁴² Byla zavedena určitá opatření jako např. zrušení vydávání viz pro čínské občany nebo zrušení letů mezi ČR a ČLR.¹⁴³ Netrvalo dlouho a ČR oznámila první případ nákazy začátkem března. Jednalo se o tři občany, kteří se vrátili z Itálie.¹⁴⁴ Počet nakažených narůstal a vláda ČR přistoupila k radikálnímu kroku, kdy od 11. března zrušila výuku na základních, středních a vysokých školách.¹⁴⁵ O den později, co WHO vyhlásila stav pandemie (11.3.), vyhláší česká vláda nouzový stav. Občanům byl zakázán volný pohyb a výjimkami byly cesta do práce, za rodinnými příslušníky, na nákup či do zdravotnických zařízení.¹⁴⁶ Dne 14.3. vláda schválila uzavření restaurací, některých obchodů a služeb.¹⁴⁷ Od 19.3. pak byl vydán zákaz vycházení bez použití pokrývky nosu a úst.¹⁴⁸

¹⁴² KOTTOVÁ, Anna. Nový typ koronaviru je přenosný z člověka na člověka. České ministerstvo nabádá turisty k opatrnosti. *iRozhlas.cz* [online]. 21.1.2020 [cit. 2022-11-22]. Dostupné z: https://www.irozhlas.cz/zpravy-svet/koronavirus-cina-priznaky-nemoc-onemocneni-cesko-2020-sars-mers_2001211617_ako

¹⁴³ Zákaz přímých letů do Číny bude platit od neděle, uvedl Babiš. Stihne se tak vrátit stovka Čechů. *iRozhlas.cz* [online]. 3.2.2020 [cit. 2022-11-22]. Dostupné z: https://www.irozhlas.cz/zpravy-domov/cina-koronavirus-epidemie-vlada-adam-vojtech-andrej-babis-zdravotnictvi-lety_2002030838_gak

¹⁴⁴ HOLUB, Petr. *Koronavirus - falešný poplach*. Praha: Echo Media, 2020. Echo (Echo Media). ISBN 978-80-907406-1-7. S. 30-32.

¹⁴⁵ Informace k vyhlášení nouzového stavu v ČR. Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy [online]. [cit. 2022-11-22]. Dostupné z: <https://www.msmt.cz/informace-k-vyhlaseni-nouzoveho-stavu-v-cr>

¹⁴⁶ Rozhodnutí vlády o zákazu volného pohybu osob. Vláda České republiky [online]. 15.3.2020 [cit. 2022-11-22]. Dostupné z: <https://www.vlada.cz/cz/media-centrum/aktualne/rozhodnuti-vlady-o-zakazu-volneho-pohybu-osob-180358/>

¹⁴⁷ Vláda posiluje preventivní opatření v souvislosti s koronavirem, uzavírá obchody a restaurace veřejnosti na dobu deseti dnů. *Vláda České republiky* [online]. 14.3.2020 [cit. 2022-11-22]. Dostupné z: <https://www.vlada.cz/cz/media-centrum/aktualne/vlada-posiluje-preventivni-opatreni-v-souvislosti-s-koronavirem--uzavira-obchody-a-restaurace-verejnosti-na-dobu-deseti-dnu-180331/>

¹⁴⁸ Vláda zavedla povinnost nosit ochranné prostředky a vyčlenila seniorům čas pro nakupování potravin. *Vláda České republiky* [online]. 18.3.2020 [cit. 2022-11-22]. Dostupné z: <https://www.vlada.cz/cz/media->

Koncem dubna se situace mění k lepšímu. Postupně dochází k uvolňování restrikcí. Otevřely se obchody a služby, do škol se postupně vrátili žáci základních a středních škol.¹⁴⁹ Začátkem června se už domluvila ČR spolu se Slovenskem, Maďarskem a Rakouskem k neomezenému cestování svých občanů v rámci těchto zemí.¹⁵⁰

Během léta 2020 česká vláda přijímá legislativní kroky, které by mohly pomoci s očekávanou druhou vlnou na podzim. Mezi ně patří například uzákonění distanční výuky do školského zákona nebo schválení speciální volebního zákona pro občany, kteří by se ocitli v karanténě, a nemohli by se tak za normálních okolností účastnit voleb.¹⁵¹

2.3.2 Druhá vlna

Od 1. září se opětovně zavádí povinné nošení roušek v hromadné dopravě, sociálních či zdravotnických zařízeních a na úřadech.¹⁵² Zanedlouho překračovaly denní přírůstky nakažených 1000, což znamenalo, že druhá vlna se již začala. První opatření na sebe nenechala dlouho čekat a od 10.9. se opět zavádí povinné nošení ochranných pomůcek.¹⁵³ V polovině října byl vyhlášen nouzový stav a uzavřely se skoro všechny střední školy. Poté byl omezen provoz i základních škol, o několik dní později byly zavřeny úplně.¹⁵⁴ Situace se komplikovala, denně nepřibývaly tisíce nakažených, ale desetitisíce. Proto se 22.října opět přistoupilo k tzv. tvrdému lockdownu (omezení chodu společnosti za účelem snížení možných kontaktů mezi lidmi). Uzavřely se stravovací zařízení, některé obchody a služby. Opět byl

centrum/aktualne/vlada-rozhodla-o-povinnosti-nosit-mimo-domov-ochranne-prostredky-a-vyclenila-seniorum-cas-pro-nakupovani-potravin-180451/

¹⁴⁹ Vláda projednala návrh postupného uvolňování mimořádných opatření. Vláda České republiky [online]. 14.4.2020 [cit. 2022-11-22]. Dostupné z: <https://www.vlada.cz/cz/media-centrum/aktualne/vlada-projednala-navrh-postupneho-uvolnovani-mimoradnych-opatreni-180974/>

¹⁵⁰ Od pátečního poledne končí kontroly státních hranic, Češi se nemusí prokazovat testem, rozhodla vláda. Vláda České republiky [online]. 5.6.2020 [cit. 2022-11-22]. Dostupné z: <https://www.vlada.cz/cz/media-centrum/aktualne/od-patecniho-poledne-konci-kontroly-statnich-hranic--cesi-se-nemusi-prokazovat-testem--rozhodla-vlada-181894/>

¹⁵¹ Vláda schválila pomoc školám s nákupem vybavení pro distanční výuku, navrhla, aby mohly volit i osoby v karanténě. Vláda České republiky [online]. 17.8.2020 [cit. 2022-11-22]. Dostupné z: <https://www.vlada.cz/cz/media-centrum/aktualne/vlada-schvalila-pomoc-skolam-s-nakupem-vybaveni-pro-distanzni-vyuku--navrhla-aby-mohly-volit-i-osoby-v-karantene-183185/>

¹⁵² Od 1. září budou povinné roušky ve vybraných vnitřních prostorech. Ministerstvo zdravotnictví ČR [online]. 24.8.2020 [cit. 2022-11-22]. Dostupné z: <https://www.mzcr.cz/tiskove-centrum-mz/od-1-zari-budou-povinne-rouscky-ve-vybranych-vnitrnich-prostorech/>

¹⁵³ Od čtvrtka budou povinné roušky ve vnitřních prostorech budov v celé ČR. Ministerstvo zdravotnictví ČR [online]. 9.9.2020 [cit. 2022-11-23]. Dostupné z: <https://www.mzcr.cz/tiskove-centrum-mz/od-ctvrtka-budou-povinne-rouscky-ve-vnitrnich-prostorach-budov-v-cele-cr>

¹⁵⁴ Usnesení vlády České republiky ze dne 12.10.2020 [online]. [cit. 2022-11-23]. Dostupné z: <https://www.vlada.cz/assets/media-centrum/aktualne/2--provoz-skol-1022.pdf>

omezen pohyb osob pouze na nejnútnejší pochůzky.¹⁵⁵ Od 28.října byl vyhlášen zákaz nočního vycházení mimo určité výjimky.¹⁵⁶

Od 18. listopadu se postupně začali žáci vracet do škol v různých podobách na jednotlivých stupních. Od 3. prosince se opatření uvolňují, otevírají se služby, restaurace i zavřené obchody a skončí zákaz nočního vycházení.¹⁵⁷ Rozvolnění netrvalo moc dlouho a 18. prosince se opět uzavírají již potřetí restaurace, služby apod.¹⁵⁸ Je prodloužen nouzový stav, který v této době trvá již nepřetržitě od 5. října. Od 27.12. přijímá Česko nejtvrďší opatření doposud.¹⁵⁹

S novým rokem přichází i naděje v podobě dvou vakcín, které byly schváleny v zemích EU.¹⁶⁰ V ČR je vytvořen registrační portál, kde se postupně uvolňují očkovací termíny na základě kritérií jako je věk nebo zdravotní stav. Od konce ledna přichází Česko s další strategií v podchycování nových případů, a to je testování antigenními testy, které je od března 2021 povinné i na pracovištích.¹⁶¹ Kvůli narůstajícím číslům nově evidovaných případů nákazy přichází v platnost nové opatření, a tím je zákaz cestování mezi okresy. Jedinou výjimkou jsou cesty do zaměstnání, do zdravotnického zařízení nebo na úřady.¹⁶²

¹⁵⁵ Vláda rozhodla o dalším zpřísnění preventivních opatření proti šíření nemoci covid-19. *Vláda České republiky* [online]. 21.10.2020 [cit. 2022-11-23]. Dostupné z: <https://www.vlada.cz/cz/media-centrum/aktualne/vlada-rozhodla-o-dalsim-zprisneni-preventivnich-opatreni-proti-sireni-nemoci-covid-19-184365/>

¹⁵⁶ Vláda kvůli koronaviru zavede zákaz nočního vycházení. Obchody musí v neděli zůstat zavřené. *iRozhlas.cz* [online]. 26.10.2020 [cit. 2022-11-23]. Dostupné z: https://www.irozhlas.cz/zpravy-domov/koronavirus-v-cesku-mimoradna-opatreni-andrej-babis-vlada_2010262120_kro

¹⁵⁷ Vláda rozhodla o prodloužení nouzového stavu do 12. prosince, od pondělí dojde k dílčímu zmírnění některých opatření. *Ministerstvo zdravotnictví ČR* [online]. 20.11.2020 [cit. 2022-11-23]. Dostupné z: <https://koronavirus.mzcr.cz/vlada-rozhodla-o-prodlouzeni-nouzoveho-stavu-do-12-prosince-od-pondeli-dojde-k-dilcimu-zmirneni-nekterych-opatreni/>

¹⁵⁸ Přísnější opatření 4. stupně PES začnou platit v pátek, rozhodla vláda, postiženým podnikatelům pomohou další kompenzace. *Ministerstvo zdravotnictví ČR* [online]. 15. 12. 2020 [cit. 2022-11-22]. Dostupné z: <https://koronavirus.mzcr.cz/prisnejsi-opatreni-4-stupne-pes-zacnou-platit-v-patek-rozhodla-vlada-postizenym-podnikatelum-pomohou-dalsi-kompenzace/>

¹⁵⁹ Vláda prodloužila nouzový stav o dalších 30 dnů, přísnější opatření začnou platit od 27. prosince. *Vláda ČR* [online]. 23. 12. 2020 [cit. 2022-11-22]. Dostupné z: <https://www.vlada.cz/cz/media-centrum/aktualne/vlada-prodlouzila-nouzovy-stav-o-dalsich-30-dnu--prisnejsi-opatreni-zacnou-platit-od-27--prosince-185809/>

¹⁶⁰ Pfizer a BioNTech mají schválenou vakcínu, do Česka dorazí v sobotu. *iDnes.cz* [online]. 21. 12. 2020 [cit. 2022-11-22]. Dostupné z: https://www.idnes.cz/zpravy/zahranicni/vakcina-koronavirus-covid-19-ockovani-pfizer-biontech.A201221_093844_zahranicni_rapc

¹⁶¹ Testování na koronavirus ve firmách. *Hospodářská komora ČR* [online]. 24. 3. 2021 [cit. 2022-11-23]. Dostupné z: <https://www.komora.cz/testovani-na-koronavirus-ve-firmach-2/>

¹⁶² Vláda na tři týdny zakázala pohyb mezi okresy. Omezení má zabránit šíření agresivních mutací koronaviru. *Ministerstvo vnitra ČR* [online]. 1. 3. 2021 [cit. 2022-12-01]. Dostupné z: <https://www.mvcr.cz/clanek/vlada-na-tri-tydny-zakazala-pohyb-mezi-okresy-omezeni-ma-zabranit-sireni-agresivnich-mutaci-koronaviru.aspx>

Stále trvá nouzový stav i přes velikonoční svátky. Pandemie slábne. Vznikají nová mobilní očkovací centra, která mají zajistit co nejvyšší proočkovanost české společnosti. Otevírají některé vybrané obchody a služby. 12. duben je zlomovým datem, kdy přestává platit nouzový stav (trval nepřetržitě 254 dní), některá opatření přestávají platit, jako například zákaz cestování mezi okresy nebo zákaz nočního vycházení. Zbylá opatření platí v nezměněné verzi, a sice pod pandemickým zákonem. Některé skupiny dětí se vrací do povinného vzdělávání, a to žáci prvního stupně, předškoláci do mateřských škol a žáci speciálních škol. Žáci se pravidelně ve školách testují a jejich přítomnost ve škole je regulována systémem tzv. rotační výuky (část žáků je přítomna prezenčně ve škole, druhá polovina se vzdělává distančně). Umožňuje se otevřít dalším službám (např. kadeřnictví, masáže apod.). Zákazníci jsou však povinni se prokázat negativním antigenním testem na koronavirus.¹⁶³ Začátkem května se vrací žáci druhého stupně do škol v tzv. rotačním systému.¹⁶⁴

Květen a červen se již nesou v duchu plného uvolnění a zrušení většiny opatření proti koronaviru. Zůstávají omezení pro vstup na některá místa jako jsou kulturní akce, restaurace nebo cesty do zahraničí, které jsou podmíněny naočkováním, proděláním nemoci či platným testem s negativním výsledkem.^{165, 166}

2.4 Shrnutí

Na základě tohoto stručného shrnutí jednotlivých vln pandemie vyplývá, že život každého jedince ve společnosti byl zásadním způsobem ovlivněn, v pravém slova smyslu omezen. Žáci nemohli chodit do školy a věnovat se volnočasovým aktivitám, rodiny se tedy musely těmto okolnostem přizpůsobit, do toho mohli rodiče přijít vlivem uzavření některých obchodů, služeb aj. o práci, čímž se zásadně změnily i ekonomické poměry v rodině. Všechny

¹⁶³ Od pondělí se s koncem nouzového stavu uvolní část restrikcí, do škol a školek se vrátí první děti. *Vláda ČR* [online]. 6. 4. 2021 [cit. 2022-12-01]. Dostupné z: <https://www.vlada.cz/cz/media-centrum/aktualne/od-pondeli-se-s-koncem-nouzoveho-stavu-uvolni-cast-restrickci--do-skol-a-skolek-se-vrati-prvni-deti-187560/>

¹⁶⁴ Od 10. května se otevřou obchody. V šesti krajích se budou moci vrátit i návštěvníci do muzeí. *iRozhlas.cz* [online]. 29. 4. 2021 [cit. 2022-12-01]. Dostupné z: https://www.irozhlas.cz/zpravy-domov/koronavirus-cesko-vladni-opatreni-sluzby-skoly-obchody_2104291646_zuj

¹⁶⁵ K navýšení účastníků na hromadných akcích a kapacity služeb dojde již 26. června. *Ministerstvo zdravotnictví ČR* [online]. 22. 6. 2021 [cit. 2022-12-01]. Dostupné z: <https://koronavirus.mzcr.cz/k-navyseni-ucastniku-na-hromadnych-akcich-a-kapacity-sluzeb-dojde-jiz-26-cervna/>

¹⁶⁶ Od pondělí 21. června 2021 budou platit aktualizovaná pravidla pro vstup či návrat do České republiky. *Ministerstvo vnitra ČR* [online]. 17. června 2021 [cit. 2022-12-01]. Dostupné z: <https://www.mvcr.cz/clanek/od-pondeli-21-cervna-2021-budou-platit-aktualizovana-pravidla-pro-vstup-ci-navrat-do-ceske-republiky.aspx>

tyto negativní aspekty dočasně změnilý chod rodin. Jaké strategie zvolily a zda vedla tato zkouška k proměně genderových rolí v rámci rodinného uspořádání, se pokusím nastínit v praktické části mé práce, kde také uvádím výsledky výzkumů týkající se proměny rodiny v době pandemie, a porovnávám je s výsledky vlastního výzkumu.

II. Praktická část

3 Metodologie

3.1 Cíl výzkumu

Doba pandemie byla v řadě ohledů náročným obdobím, které podnítilo řadu dílčích změn ve společnosti. Typickým příkladem je distanční vzdělávání, které do té doby legislativa ani praxe České republiky neznaly, nebo rozšíření možnosti práce v tzv. home office, tj. práce z domu. Cílem praktické části mé diplomové práce je zjistit, zda pandemie Covid-19 ovlivnila rozdělení tradičních genderových rolí v českých rodinách.

3.2 Výzkumný design

Vzhledem k povaze výzkumného problému jsem vybrala kvalitativní výzkumný design, který je vhodný ke zkoumání každodenních situací, u konkrétních případů a po delší časové období. Tento typ výzkumu umožňuje výzkumníkovi rozklíčovat příčiny vedoucí ke zkoumanému jevu.¹⁶⁷

Cílem výzkumu bylo zaznamenat sociální realitu, která se odehrává v každodenních interakcích v domácnostech respondentů. Jelikož mě zajímala nejenom současnost, ale i minulost, zvolila jsem metodu polostrukturovaného rozhovoru. Tato metoda s sebou přináší i určitá omezení, která mohou vést ke zkreslením, a sice že respondent neúplně popisuje zkoumaný jev nebo dochází k určité filtraci informací kvůli přítomnosti výzkumníka.¹⁶⁸ I přes tyto nevýhody se metoda polostrukturovaného rozhovoru jeví v tomto případě jako nejvhodnější.

3.3 Sběr dat

Sběr dat probíhal ve dvou fázích. První fáze proběhla od června do srpna 2021, tj. v období, kdy už neplatila řada restrikcí z dob nejtvrdějších opatření. Z velké části do této doby spadají i letní prázdniny, které mi ztížily sběr dat kvůli plánovaným dovoleným apod. (navíc po dlouhé době omezení cestování). Nebylo tak jednoduché najít společný termín s respondenty pro rozhovor. I proto se dva z rozhovorů uskutečnily online přes aplikaci Skype. Zbylé se konaly buď u respondentů doma, v mém místě bydliště nebo i v zaměstnání

¹⁶⁷ HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. 2., aktualiz. vyd. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-485-4. S. 161

¹⁶⁸ Tamtéž. S. 162.

respondentů (pokud byla k dispozici tichá a nerušená místnost). S páry jsem vedla rozhovor dohromady.

Druhá fáze výzkumu se uskutečnila v období ledna až února 2022, kdy byli osloveni ti stejní respondenti s doplňující otázkou, zda se změnilo rozdělení povinností v chodu domácnosti a péči o děti a s tím související rozdělení genderových rolí či zda si do tehdejších dnů uchovali určité změny, o kterých mluvili při posledním rozhovoru. Tento sběr dat probíhal buď formou telefonického rozhovoru, online přes aplikaci Skype nebo mi i v jednom případě respondent alespoň sepsal krátkou zprávu o stavu věci přes e-mail.

3.4 Výzkumné otázky

Abych byla schopna zodpovědět hlavní výzkumnou otázku, tedy jak pandemie Covid-19 změnila rozdělení rolí v českých rodinách, musela jsem si před začátkem první fáze výzkumu stanovit několik specifických otázek, které mi pomohly zmapovat rodinnou situaci a rozdělení rolí v domácnosti v různých časových rovinách, tj. před pandemií a během ní, a na základě toho vysledovat změny (pokud se nějaké udály), zjistit, proč se partneři rozhodli pro tyto změny, a zda si chtějí tyto změny ponechat i nadále.

Formulování otázek předem pomáhá minimalizovat efekt tazatele na kvalitu rozhovoru a také snížit pravděpodobnost, že se získaná data od respondentů budou od sebe výrazně strukturně odlišovat.¹⁶⁹

Hlavní výzkumná otázka:

- Jak ovlivnila pandemie Covid-19 rozdělení mužských a ženských rolí v českých rodinách?

Vedlejší výzkumné otázky 1. fáze výzkumu:

- Jak měli partneři rozdělené povinnosti v domácnosti před pandemií?
- Jaké bylo rozdělení rolí partnerů během pandemie?
- Vyskytovaly se rozdíly v rozdělení povinností v rámci různých vln pandemie?
- Vrátili se respondenti k rozdělení rolí tak, jako před pandemií?

¹⁶⁹ Tamtéž. S. 173.

Nedílnou součástí každé otázky bylo i zjišťování příčin, proč se partneři k danému rozdělení uchýlili, případně z jakých důvodů došlo k přerozdělení povinností v domácnosti, a zda se vrátili k rozdělení povinností tak, jak tomu bylo před začátkem pandemie.

V druhé fázi výzkumu jsem opět oslovila tytéž respondenty, aby prostřednictvím krátkého rozhovoru (zprávy) vypověděli, jak vypadá jejich současný chod domácnosti, případně jestli změny, které si do budoucna chtěli udržet, skutečně naplnili. Hlavní otázka výzkumu zůstává stejná, změnila se však formulace vedlejších otázek výzkumu, a sice:

- Jak mají partneři v současné době rozděleny role?
- Podařilo se partnerům udržet určité své závazky, měli-li nějaké?

Opětovně mě zajímaly důvody, které partnery vedly k přehodnocení či nepřehodnocení stanoviska ohledně rozdělení jejich povinností v domácnosti a v péči o děti.

3.5 Výběr a popis vzorku

Pro svůj výzkum jsem zvolila metodu prostého záměrného výběru. Pro povahu celého výzkumu bylo zapotřebí provést rozhovor v co nejkratší době po odeznění nejtvrděších opatření, aby byla zachována živost veškerých informací a zkušeností. Oslovila jsem proto lidi ze svého blízkého i vzdálenějšího okolí, o kterých jsem věděla, že splňují definovaná kritéria. Z celkově asi 20 oslovených jedinců, souhlasilo s rozhovorem 11 lidí.

Kritéria pro výběr respondentů jsem po konzultaci s vedoucím práce ustálila na následujících:

- respondent žije v jedné domácnosti minimálně s jedním dítětem,
- toto dítě je ve věku do 12 let.

První kritérium bylo zvoleno především proto, abych mohla pojmut celou oblast rozdělení rolí, tedy nejen rozdělení rolí v oblasti domácích prací, ale také z hlediska péče o děti, přičemž předmětem výzkumu nebylo, zda se jedná o děti vlastní či nikoli. Druhé kritérium je stěžejní pro výzkum proto, že péče o děti do 12 let je časově náročnější, než je tomu u dětí na 2. stupni základní školy.

Vzorkem pro můj výzkum se tak staly dva páry (jeden manželský, druhý nesezdaný) a sedm žen žijící ve společné domácnosti s manželem či partnerem a jejich dětmi

v odpovídajícím věku (viz kritéria). Nebylo pro mě překvapením, že se rozhovorů chtěly účastnit převážně ženy, jelikož na základě stereotypů o rozdělení rolí v domácnosti a v péči o děti v české společnosti (viz kapitola Dvojití zatížení žen) měly ženy „více co říci k tématu.“ Nebo alespoň takto argumentovali někteří muži, které jsem pro účely výzkumu oslovila.

Jeden z párů se nedlouho po prvním rozhovoru rozvedl a příčinou rozvodu měl být právě nesoulad v rozdělení povinností v domácnosti. Na základě těchto skutečností jsem vyhodnotila, že tito respondenti nebyli připraveni na tento typ rozhovoru, pravděpodobně by došlo ke zkreslování výsledků výzkumu. Z tohoto důvodu nakonec nebyli zahrnuti do konečného vzorku.

Tabulka č. 1 shrnuje charakteristiku vzorku:¹⁷⁰

	Věk	Povolání	Povolání partnera	Počet dětí	Věk dítěte/dětí
Respondentka č. 1	30 let	vedoucí fakturačního oddělení	servisní technik VZV	1	4 roky
Respondentka č. 2	39 let	úřednice	automechanik	2	13 let / 9 let
Respondentka č. 3	40 let	úřednice	vedoucí správního oddělení	1	11 let
Respondentka č. 4	38 let	administrativní pracovnice / asistentka pedagoga	strojvedoucí	1	6 let
Respondentka č. 5	31 let	technická přípravařka staveb	prodejce oděvů	2	7 let / 2 roky
Respondentka č. 6	40 let	učitelka SŠ, lektorka environmentální výchovy	vědecký pracovník	2	8 let / 6 let
Respondentka č. 7	41 let	manažerka hotelu	provozní restaurace	1	10 let
Respondentka č. 8	35 let	OSVČ	manažer nadnárodní firmy	2	11 let / 8 let

¹⁷⁰ Údaje pocházejí z 1. fáze výzkumu (léto 2021)

Respondent č. 9	40 let	manažer nadnárodní firmy	OSVČ	2	11 let / 8 let
--------------------	--------	--------------------------------	------	---	----------------

3.6 Analýza dat

Rozhovory jsem nahrávala na diktafon nebo je nahrávala v aplikaci Skype. Následně jsem rozhovory přepsala, přičemž jsem vyřadila slova nebo věty, které nesouvisely s tématem mého výzkumu. V rámci analýzy dat jsem následně přistoupila k shrnutí všech demografických údajů do tabulky, která jsou k vidění výše.

Následně jsem si vypsalala všechny důležité informace k jednotlivým rodinám, přičemž jsem je zkoumala na základě časového vývoje, tj. jak fungovala domácnost před pandemií, během pandemie a jak po pandemii. Poté jsem hledala společné a rozdílné znaky a také informace, které nějakým způsobem vyčnívaly ať už z kontextu nebo se jednalo o aspekt, který žádný jiný respondent nezmiňoval. Tento proces kódování trval několik dní, než jsem vymyslela způsob, jak data poskládat tak, abych získala přehled, který mi následně pomůže vidět souvislosti. Nakonec se osvědčila metoda „ruka-papír“, kdy jsem si všechna data přenesla na velký formát papíru.

3.7 Etické aspekty výzkumu

Jelikož sféra rodinného života je nanejvýš citlivou a velmi osobní oblastí každého jedince, snažila jsem se přistupovat k respondentům s maximálním respektem a pochopením. Respondenti byli před rozhovory seznámeni s cílem mého výzkumu a jeho průběhem. Všichni vyjádřili souhlas s nahráváním rozhovoru a s jeho následným přepsáním a použitím přepisu pro výzkumné účely. Respondenti dostali dostatek času na své odpovědi a mohli také odmítnout, pokud na některou z otázek nechtěli odpovídat, ale vzhledem k otevřené a důvěrné atmosféře, kterou se u rozhovorů podařilo navodit, tohoto práva nikdo nevyužil. Pro zachování anonymity neuvádím jejich pravá jména, ale eviduji je pod čísly, která označují pořadí, v jakém jsem s nimi rozhovory vedla.

4 Výzkumná část

Následující část mé diplomové práce se už soustředí na samotnou prezentaci výsledků výzkumu. Vyčlenila jsem tři časové roviny, které jsou stěžejní pro zmapování situace v konkrétní rodině. Období před pandemií určuje výchozí bod. Období během pandemie ukazuje, jakou měrou jsou partneři v různých rolích zastupitelní a jak si původní systém rozdělení přizpůsobili novým podmínkám, a v neposlední řadě jak vypadá rodinný život po určitém časovém odstupu po ukončení restrikcí.

4.1 Rodinný život před pandemií

První zkoumaná oblast první fáze výzkumu je rodinný život respondentů před obdobím pandemie, na základě kterého sleduji, jaké rozdělení rolí partneři preferovali za běžných okolností každodenního života. V tomto ohledu všechny rodiny vykazovaly znaky pro spíše stereotypní rozdělení povinností v rámci domácích prací a péče o děti.

4.1.1 Domácí práce

Respondentky č. 1, 2, 3 a 7 uvádějí, že oba partneři se podílí na domácích pracích, přičemž ale ženy vykonávají většinu z nich. Jinak většina respondentek se shoduje na tom, že pokud partnera požádají o pomoc, rád jim s domácími pracemi pomůže např. při úklidu či s vařením. Jedna respondentka toto uspořádání nazvala jako „*klasické*“ či respondentka č. 2 ho popsala těmito slovy: „*Před pandemií jsem dělala jako každá žena většinu povinností v domácnosti...*“ Ale také dodává, že v případě nutnosti je partner schopen ji zastoupit.

Ve třech případech se partneři nijak zvlášť nezapojovali do domácích prací, a to v případě domácnosti respondentů č. 4, 5, 8 a 9. Respondentka č. 5 byla toho času na rodičovské dovolené, tudíž zastávala všechny domácí práce sama a vnímala to jako součást rodičovské dovolené. V případě č. 4 a 8 se jednalo o obzvláště časově náročné povolání partnera, kvůli kterému netrávil mnoho času doma. Respondent č. 9 byl sám jedním z těchto mužů. Respondentka č. 4 to popsala následovně: „*Před epidemií byla většina povinností týkající se chodu domácnosti na mně, protože manžel pracuje v nepřetržitém provozu a je tzv. na telefonu – když mu zavolají, jede. Netráví tedy obecně moc času doma.*“

U respondentky č. 6 vzhledem k velké pracovní vyčerpání obou partnerů docházelo i před pandemií k přenesení povinností na toho partnera, který měl zrovna v tu danou chvíli méně práce. „*O děti jsme se starali oba podle toho, kdo zrovna měl méně či více pracovních*

povinností, stejně jako o chod domácnosti ve smyslu nákup, nádobí apod. Jinak to prostě občas nejde. [...] Ale jsme schopni, pokud je to potřeba, navzájem se ve všech rolích zastat.“

Respondentka č. 7 vzhledem ke svému časově náročnému povolání někdy využívá úklidových služeb a vaření zajišťuje přítel, který pracuje jako provozní restaurace, tudíž je to i jeho povolání. Respondentka situaci okomentovala: *„To skoro vypadá, že nic nedělám.“* (smích)

Zajímavé také bylo dělení prací na mužské a ženské, které odpovídá stereotypnímu dělení (viz kapitolu Dvojí zatížení žen). Mezi ženské práce jsou řazeny vaření, uklízení, nakupování, žehlení apod. K mužským byly řazeny práce jako údržba zahrady, automobilu, technické a manuální práce a opravy v domácnosti.

4.1.2 Péče o děti

Ohledně péče o děti nebyla situace již tak jednoznačná. Ačkoli ženy uváděly, že péče o děti v podobě přípravy do školy, učení se s nimi apod. spadají pod jejich oblast působnosti více, muži se podílí na výchově a péči o své potomky nejčastěji volnočasovými aktivitami, nebo někdy také učením či přípravou do školy, je-li to nutné. Někteří respondenti zmiňovali, že je pro ně důležité, aby byli partneři zastupitelní.

U respondentek č. 3, 6, 7, 8 a 9 se čas strávený péčí o děti odvíjel hlavně od pracovních povinností. U respondenta č. 9 se časová tíseň objevovala z jeho strany. V případě č. 3 a 8 pouze od partnerových, tj. kolik času mohl otec trávit s dětmi. Respondentka č. 3 to komentovala takto: *„Péči o děti nelze rozdělit přesně půl na půl nebo, že by péči o dítě zastával pouze jeden z nás. Prostě co je zrovna potřeba a zda měl manžel zrovna kapacitu se synovi věnovat.“* V případě č. 6 jsou pracovní povinnosti na straně obou partnerů, které jim určují chod domácnosti, tudíž i čas věnovaný dětem a kdo konkrétně se jim bude věnovat (viz citát výše).

Respondentky č. 1, 2, 4 a 5 uváděly, že většinu péče o děti zajišťují především ony samy, nicméně partneři jsou schopni je v případě potřeby zastoupit. *„V případě, že jsem nemohla, tak mě zastal manžel. Byl schopen se s dětmi učit nebo jim něco vysvětlit z učiva ve škole, případně se o ně postarat.“*

V případě respondentky č. 7 ještě dochází k tomu, že má dítě ve střídavé péči s bývalým manželem. Z tohoto důvodu není syn každý druhý týden u respondentky, ale u jeho otce.

Proto i v této době tráví více času v práci, aby se mu v týdny, kdy má syna ve své péči, mohla více věnovat. „Už jsme si na tento systém zvykli, jak bývalý manžel, tak já. Mám týden, kdy se můžu intenzivně věnovat práci, další týden více synovi. Ne vždy je to však ideální, protože pracovní povinnosti si nevybírají, jestli je sudý nebo lichý týden. Přítel se tomu také snaží přizpůsobit, ale už o poznání méně, než já.“

4.2 Rodinný život během pandemie

Druhou oblastí první fáze výzkumu je popsání chodu domácnosti a péče o děti v době pandemické, kdy rodinný život (a i jeho kvalita) byl ovlivňován vládními opatřeními, které jsem už popisovala (viz kapitolu Pandemie Covid-19). Hlavní překážkou v životech rodin s dětmi v této době byly zavřené školy, zákaz volnočasových aktivit, možná ztráta zaměstnání nebo výpadek výdělků partnerů oproti normálu, uzavření okresů, kdy rodiny nemohly navštěvovat své vzdálené příbuzné.

4.2.1 Strategie řešení

Na základě vyhodnocování dat výzkumného vzorku jsem dospěla k celkem 5 různým modelům, která rodiny použily k tomu, aby zajistily chod domácnosti a péči o děti.

Respondenti spadající do prvního modelu zvolili strategii, kdy zůstala doma žena a plně převzala všechny kompetence týkající se vedení domácnosti i zajištění péče o děti a jejich distanční výuku. K tomuto modelu se uchýlily respondentky č. 3 a 8.

Respondentka č. 3 uvádí, že zůstávala z „99,9 %“ doma ona. Ačkoli měl její partner nárok a i mu bylo umožněno pracovat na dálku, tak náplň jeho práce vyžadovala jeho přítomnost na pracovišti. Respondentka tak převzala chod domácnosti (na což již byla zvyklá z období předtím), co však pro ni bylo zcela nově na jejich bedrech, bylo vedení synovi distanční výuky, která zahrnovala vypracování domácích úkolů, ale i nastudování látky.

„Domácí úkoly jsem s dítětem dělala já, avšak nejenom domácí úkoly, ale i vysvětlování veškeré neprobrané nové látky, kterou učitelé neprobrali a pouze zaslali mailem k prostudování či k vypsání poznámek z učebnice vždy s datem, kdy musel být domácí úkol odevzdán či probráno nové učivo. A to bylo značně vyčerpávající.“

Respondentka č. 8 uvádí podobnou zkušenost s distanční výukou se dvěma dětmi:

„Bylo náročné se oběma věnovat a neztratit přehled, co kdy mají odevzdat. Navíc nemám trpělivost a často došlo i na křik, protože byli kluci už unavení a já také. Já jsem svou práci odkládala na večer, abych na ní měla klid.“

Respondentka č. 8 je totiž osoba samostatně výdělečně činná, tudíž si pracovní život uzpůsobila tak, aby se mohla přes den věnovat dětem a pomoci jim při distanční výuce, sama se pak po večerech věnovala své práci.

Další ze strategií bylo střídání se s partnerem v péči o děti a domácnost. K této strategii sáhly rodiny respondentek č. 1 a 2. V těchto případech partneři využívali možností tzv. OČR, tj. ošetřování člena rodiny, a formy práce na dálku, pokud to jejich povaha zaměstnání umožňovala.

Respondentka č. 1 uvádí, že kdo zrovna byl s dítětem doma, ujal se rovnou i vykonávání všech domácích prací, zatímco druhý z partnerů se plně soustředil na plnění svých pracovních povinností. Jelikož v této době byly jejich společné dceři 4 roky, nemuseli tak řešit obtíže spojené s distanční výukou.

Respondentka č. 2 vypověděla, že péči o děti a jejich distanční vzdělávání převzal ten z partnerů, který s nimi byl zrovna doma. Co se týče péče o domácnost, ta i nadále ležela pouze na bedrech ženy.

„V době pandemie jsme se s manželem střídali a úkoly s dětmi dělal ten, kdo byl zrovna doma. Samozřejmě, že pokud jsem byla doma já, tak jsem musela zastat i vaření a úklid na druhý den, kdy byl s dětmi doma manžel.“

Třetí možností bylo to, že vlivem vládních restrikcí zůstal jeden nebo i oba rodiče doma. Takto tomu bylo v případě respondentek č. 5 a 7, případně jejich partnerů.

V rodině respondentky č. 5 byli po většinu období pandemie oba partneři doma, protože žena byla tou dobou na rodičovské dovolené s mladší dcerou. Muž pracoval v obchodě s oděvy, které byly mimo jiné také během pandemie převážně uzavřené. V tu chvíli se oba partneři věnovali domácím pracím. Starší dceři s distanční výukou pomáhala žena, mezitím se muž věnoval mladší dceři. Dá se tedy konstatovat, že došlo k rovnovážnému rozdělení povinností mezi partnery, což potvrdila i respondentka slovy: *„Oba jsme plnohodnotnými rodiči a partnery v životě.“*

Respondentka č. 7 pracovala jako manažerka hotelu a její přítel jako provozní v restauraci, tím pádem oba zůstávali po řadu týdnů či měsíců doma, nebo chodili do práce pouze na několik hodin, aby ze své vedoucí pozice vyřídili nejnnutnější záležitosti. Respondentka má syna ve střídavé péči s bývalým manželem, proto i synova výuka se rozložila na vícero osob, stejně jako domácí práce.

„Celkově nás tahle doba více sblížila. Měli jsme na sebe více času než obvykle. Chodili jsme společně na procházky se psem a více hráli hry, velmi nám to pomohlo i při zařizování našeho nového domu, který byl tou dobou ve výstavbě.“

Čtvrtou strategií bylo vykrývání, kde a jak se jen dalo, jelikož respondentka č. 6 s partnerem pracovali z domova a ve stejný čas měli jejich synové výuku. Chod domácnosti i nadále vedla převážně respondentka s občasnou pomocí manžela. Ten se pro změnu ujal zastřešování distanční výuky dětí.

„Výuka na školách, jakožto další pracovní schůzky se přesunuly do online prostoru, čímž nastal čas soupeření o vysílací a přijímací přístroje, resp. místnosti, kde kdo bude vysílat, či přijímat. Výuky se ujal hlavně manžel, jelikož v době výuky [synů], jsem vyučovala online. Nastal čas velkého vysílení z příprav výuky z obou stran, tedy mé i manželovi, protože dával přednášky vysokoškolákům, a další práce samotné. V chodu domácnosti se však nic zásadního nezměnilo.“

Poslední strategií, kterou respondenti zvolili, bylo najít řešení, při kterém by jejich život mohl probíhat v obvyklých kolejích. Ačkoli muž respondentky č. 4 trávil více času doma a věnoval se tak více domácnosti i dceři, rozhodla se rodina, že přistoupí ke změně školky, kterou by dcera mohla navštěvovat i přes restriktce, kdy běžné mateřské školy byly zavřené.

„Uzavřenou mateřskou školu jsme nahradili soukromou vstřícnou dětskou skupinkou. Pro dceru jsme našli takové zařízení, které bylo otevřené a neřešili tam ani testování, ani karantény, ani povinnost zůstat doma, [...] abychom nemuseli zůstat trvale doma a přijít o výdělek.“

4.2.2 Uspořádání ve dvou vlnách

Většina respondentů se shodla na tom, že první vlna pandemie byla spíše provázána s určitým strachem z nového neznámého viru, nicméně každodenní zajištění běžných potřeb a řešení péče o děti, je vracely zpět do reality. Respondentka č.8: *„Ze dne na den jsme přišli o*

možnost cestovat, děti chodit do školy, jít si normálně nakoupit. Člověk měl pocit, že asi brzo nastane apokalypsa, což i některá média takovýmto způsobem podávala. Důležité ale bylo zajistit to, co bylo potřeba – zajistit děti, obstarat nákupy, zaplatit účty apod. Ty dny byly až podivně stejné.“

Druhou vlnu koronaviru snášeli respondenti na jednu stranu lépe, jelikož měli již určité zkušenosti z vlny první. Nicméně délka první vlny se nechala počítat v řádech týdnů, druhá vlna trvala s občasnými pauzami několik měsíců, což se podepsalo na celkovém vyčerpání některých respondentů, zejména žen. Respondentka č. 4: *„Normálně jsem chodila do práce a celkově vše dělala jako vždycky, jinak bych se z toho asi zbláznila. Už to bylo chvílemi dost psychicky náročné.“*

Mezi omezení, která považují za nejhorší, byly často ty, které se vážou k oběma nebo k druhé vlně, což lze přičítat tomu, že od první vlny pandemie uběhl v době rozhovoru více než rok, tudíž se spíše vraceli k nedávným zkušenostem, tj. k druhé vlně. Za nejhorší respondenti považovali zavřené školy a tím nedostatek sociálních vazeb pro děti a zátěž plynoucí z distanční výuky, celkovou sociální izolaci, nošení roušek a v jednom případě i uzavření okresů.

4.2.3 Přehodnocení rozdělení rolí v domácnosti

Respondenti se ve výzkumu také vyjadřovali k tomu, zda pandemie nějakým způsobem změnila pohled na rozdělení rolí mezi partnery. Ve všech případech respondenti odpověděli, že se jejich názor na tuto problematiku nezměnil, nicméně některé ženy vyjádřily přání, aby se partneři více zapojovali do domácích prací nebo do výchovy dětí. Většina považovala za hlavní, aby se život vrátil po uvolnění restrikcí k normálu, aby děti mohly chodit do školy, aby rodiny nežily v sociální izolaci nebo aby mohly jezdit na výlety či dovolené.

4.2.4 Nové zkušenosti, nové návyky?

Na otázku, zda by si chtěli respondenti uchovat některé změny z doby pandemie nebo zavést něco nově na základě zkušenosti z tohoto období, vyjádřila se respondentka č. 4, že: *„Je fajn, že jsme více spolu, manžel zjistil, jak je hezké být víc s dcerkou.“* Respondentka č. 5 by si ráda zachovala: *„Starost o širší rodinu, více času stráveného s dětmi a také jen spolu s manželem.“* Podobně jako respondentka č. 7: *„Více času pro rodinu možná, ale to se odvíjí od mnoha faktorů, takže krom toho asi nic.“*

Respondentka č. 8 by byla ráda, kdyby přítel více ubral ze svého pracovního tempa a více se věnoval synům, kteří jsou na něj velmi fixovaní.¹⁷¹ „*Moc dobře ví [partner], že kluci jsou na něj fixovaní, a já mám také svou práci, kterou jsem doháněla po večerech. Celkově mě to zmáhalo a rozhodně bych to nechtěla zažít znovu. Doufám, že se bude partner více zapojovat a pomáhat mi.*“ Respondent č. 9 přiznává, že se mohl do výchovy a starosti o domácnost zapojit více, kdyby omezil své pracovní povinnosti. „*Vím to, že jsem nebyl moc doma, ale byla to doba, kdy nikdo nevěděl, co bude dál. Pořád jsem měl na mysli, že kdyby partnerka nevydělávala dost nebo vůbec, tak ji a děti musím zabezpečit já. Navíc jsem věděl, že si partnerka poradí.*“

Zbylí respondenti nevyjádřili přesvědčení, že by si nějaké změny chtěli uchovat či že by si na základě zkušenosti z nových podmínek některé nové chtěli vytvořit.

Respondentka č. 1: „*Po rozvolnění opatření se chod domácnosti vrátil do režimu před pandemií, který nám vyhovoval.*“

Respondentka č. 2: „*Nejsem si ničeho vědoma.*“

Respondentka č.3: „*Můj pohled na rodinný život pandemie nezměnila. Domnívám se, že rozdělení rolí mezi námi zůstalo zachováno tak, jak bylo i před pandemií.*“

Respondentka č. 6: „*Máme to doma nastavené tak, že máme sice každý práce, které děláme více či méně rádi, ale že jsme schopni, pokud je to potřeba, navzájem se ve všech rolích zastat. [...] Takže žádné změny neplánujeme.*“

4.3 Rodinný život po pandemii

V druhé fázi výzkumu jsem zkoumala, zda si partneři udrželi některé zvyky či předsevzetí z dob pandemie nebo zda si něco nového ohledně rozdělení rolí uvědomili a či se podle toho i řídili. Oslovila jsem je zhruba půl roku od prvního rozhovoru, tj. v období mezi lednem a únorem 2022.

4.3.1 Popis stavu

V předchozí podkapitole jsem popsala, jak účastníci vnímali nutnost zachovat či provést nějaké změny v rozdělení povinností, přičemž se to týkalo hlavně respondentů č. 4, 5, 7, 8 a 9. Zbylí účastníci žádné změny neplánovali, i přesto jsem je oslovila i v druhé fázi.

¹⁷¹ Respondentka č. 8 je nevlastní matkou dětí, biologická matka před několika lety zemřela.

4.3.2 Zachování předsevzetí

Nejdříve se zaměřím právě na ty respondenty, kteří chtěli změnu ve svém domácím uspořádání. Respondentka č. 4 uváděla, že partner si uvědomil, že by chtěl trávit více času s dcerou. S odstupem respondentka popisuje změny v domácnosti takto: *„Co se týče domácích prací, tak manžel každodenní nákupy již nedělá, není denně doma. Ale více tráví čas s dcerkou než před pandemií, což mě těší.“*

V případě respondentky č. 5, která chtěla trávit více času s rodinou, sama s partnerem a chtěla se více starat o širší rodinu, se snaha ne úplně zdařila: *„S širší rodinou si více voláme než před pandemií, to je pravda, ale čas na sebe s manželem úplně nemáme. Když už je ho trochu nazbyt, raději ho věnujeme dětem, třeba teď Vánoce jsme strávili na chalupě mimo město.“*

Respondentka č. 7 uvedla, že by chtěla strávit více volného času s rodinou. Jak se jí to podařilo, refleктоvala takto: *„Návrat k normálu byl náročný, ale těšila jsem se na něj. Vše se vrátilo do starých kolejí, ale cítím, že mám se synem silnější pouto, než tomu bylo dříve. Jsem za to ráda, protože syn za chvíli půjde do puberty, tak uvidíme, jak tohle období zase zamíchá kartami.“* Zda tráví s rodinou více času odpověděla: *„Myslím, že se to v rámci možností daří.“*

U respondentů č. 8 a 9, což byl nakonec jediný pár mého výzkumu, nenastala žádná významná změna. *„Partner se více snaží s námi trávit čas, ale stejně pořád řadu věcí obstarávám já. Ale i to vnímám jako posun.“* Uvádí respondentka č. 8. Partner a zároveň respondent č. 9 to komentuje takto: *„Zkrouhmul jsem čas v práci, více se zajímám, co se doma děje, ale ne vždy to tak je. Pokud máme náročné období v práci, tak nemám už kapacitu na to, abych dělal ještě něco doma. Partnerka má pro to pochopení.“*

U ostatních respondentů žádná změna nenastala dle jejich slov. Jedině respondentka č. 6 zaznamenala změnu sama v sobě: *„Žádné takové mě nenapadají. S otevřením škol se opět vše vrátilo do svých kolejí, proto se i náš život vrátil tam, kde byl. Za sebe mohu jen říct, že již méně plánuji, tedy snažím se o to neplánovat příliš dopředu, abych pak nebyla zklamaná či překvapená, že jsou věci náhle jinak, než jsem je měla ve svých představách.“*

5 Diskuze

Cílem výzkumu této práce bylo zjistit, zda pandemie Covid-19 a s ní související společenské změny vedly k přerozdělení mužských a ženských rolí v rámci rodiny, tj. jestli si partneři rozdělili povinnosti v domácnosti a péči o děti tak, aby došlo ke spravedlivějšímu rozdělení a nedocházelo k tomu, že ženy budou trpět dvojnásobným zatížením (viz kapitolu Dvojnásobné zatížení žen). Výzkum jsem prováděla ve dvou fázích, přičemž v první fázi jsem si pokládala následující otázky:

- Jak měli partneři rozdělené povinnosti v domácnosti před pandemií?
- Jaké bylo rozdělení rolí partnerů během pandemie?
- Vyskytovaly se rozdíly k rozdělení povinností v rámci různých vln pandemie?
- Vrátili se respondenti k rozdělení rolí tak, jako před pandemií?

Na základě informací, které jsem od respondentů získala, jsem došla k závěru, že většina rodin měla před pandemií stereotypně rozdělené povinnosti na tzv. mužské a ženské, a sice, že ženy vykonávaly především vaření, úklid a spadala na ně i větší péče o děti. Muži vykonávali zejména manuální a technické práce a opravy v domácnosti. Blíže k tomuto tématu v kapitole Dvojnásobné zatížení žen. Celková časová náročnost byla větší u žen než u mužů.

Tato tvrzení potvrzují i studie. Jednu z nich jsem již citovala v teoretické části této práce, a to „Jak Češi tráví svůj čas?“, ze které vzešlo, že ženy vynakládají na péči o domácnost v průměru o hodinu více za den. Z hlediska péče o společné potomky se ženy angažují jednou tolik co muži (viz kapitolu Dvojnásobné zatížení žen).

Evropská databáze genderových statistik přináší obdobná data z roku 2016. Aktivitami jako péče o domácnost a vaření strávily ženy v České republice 15,6 hodiny týdně, u mužů to byla zhruba polovina 8,3 hodiny týdně. V EU byl průměr pro ženy 16,5 hodiny, pro muže 9,9 hodiny.¹⁷² České ženy v témže roce strávily péčí o děti včetně pomoci s domácí přípravou do školy průměrně 31,7 hodiny týdně (průměr celé EU se pohyboval kolem 38,8 hodin týdně).

¹⁷² The European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions: On average, how many hours per week are you involved in cooking and/or housework outside of paid work? (mean hours, 18+ population). *European Institute for Gender Equality (EIGE)* [online]. 13.01.2020 [cit. 2022-12-16]. Dostupné z: https://eige.europa.eu/gender-statistics/dgs/indicator/ta_timeuse_hswk__eqls_famcarehours__cookm

Kdežto muži trávili se svými dětmi pouze 11,3 hodiny týdně, což se stejně jako u žen ocitlo pod průměrem EU, který byl 20,7 hodiny týdně.¹⁷³

Během pandemie přijali partneři různé strategie, jak se vyrovnat s nenadálými společenskými změnami, které jsem popsala v předešlé kapitole. Rozdíly, které respondenti uváděli mezi první a druhou vlnou, vidím zejména v psychické zátěži, nikoli však ve strategiích, jelikož v obou vlnách došlo k uzavření škol a školek, k omezení některých odvětví ekonomiky apod., tudíž použité strategie byly obdobné v obou vlnách. Ve dvou domácnostech převzaly starost o domácnost a péči o děti především ženy. Obě shodně potvrdily, že tato situace jim přinesla velkou zátěž, jelikož se vedle toho potřebovaly věnovat i svým pracovním povinnostem. Jedna z respondentek pracující jako OSVČ vykonávala svou práci ve večerních hodinách, což ji nadměrně vyčerpávalo.

V dalších dvou případech se partneři střídali v péči o děti (formou práce na dálku nebo OČR), v jednom případě partner převzal i část vedení domácnosti, v druhém případě si partneři přerozdělili pouze péči o děti, nikoli domácí práce.

U dvou následujících případů byli oba partneři po většinu času doma s dětmi. V případě respondentky č. 5 manžel nedocházel do zaměstnání, jelikož bylo vlivem vládních opatření uzavřeno a ona byla toho času na rodičovské dovolené, tudíž si partneři rozdělili péči mezi své děti rovnoměrně, stejně tak i vedení domácnosti. V druhém případě zůstala respondentka i její partner doma, ale péče se dělila ještě mezi biologického otce dítěte, se kterým má syna ve střídavé péči.

V jednom případě zůstali oba partneři doma na home office, ale zároveň museli zajišťovat distanční výuku svých dětí, čehož se ujal především otec dětí. Domácí práce byly rozděleny tak jako před pandemií, tj. vykonávala je žena.

V posledním případě k žádné významné změně nedošlo. Respondentka uvedla, že i přes vládní restriktce dcera dál docházela do jisté formy mateřské školy. Ona s manželem chodili do práce. Manžel trávil trochu více času doma, který věnoval rodinným nákupům nebo dceři.

¹⁷³ The European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions: On average, how many hours per week are you involved in caring for and/or educating your children outside of paid work? (mean hours, 18+ population). *European Institute for Gender Equality (EIGE)* [online]. 13.01.2020 [cit. 2022-12-16]. Dostupné z: https://eige.europa.eu/gender-statistics/dgs/indicator/ta_timeuse_careact_chldrn__eqls_famcarehours__yrchildm

Ve dvou případech si oba partneři rozdělili péči o děti i domácnosti rovnoměrně (respondentky č. 1 a 5). V jedné domácnosti se o děti staral převážně muž, o domácnost převážně žena (respondentka č. 6). Částečné přerozdělení nastalo u respondentky č. 2, kde muž převzal část péče o děti, ale domácnost i nadále zůstávala v její kompetenci. U respondentů č. 3 a 8, 9 měla na zodpovědnost veškeré vedení domácnosti žena. V případech respondentek č. 4 a 7 nedošlo z hlediska přerozdělení rolí k žádným významným změnám.

Evropská databáze genderových statistik prováděla výzkum v červnu a červenci 2021, tj. ve shodném datu jako sběr dat pro účely této práce. Vzorek čítal 42 300 respondentů v rámci všech členských států EU v produktivní populaci od 20 do 64 let věku. Cílem výzkumu bylo zjistit, jak se změnil podíl placené a neplacené práce u mužů a žen v období pandemie, tj. jaké důsledky měla pandemie na genderovou rovnost. Z dat vyplývá, že ženy byly v rámci všech zemí EU více vytiženy péčí o děti nebo vnoučata ve věku 0-11 let. 40% žen a 21% mužů trávilo alespoň 4 hodiny denně péčí o ně. Rozdíly mezi muži a ženami byly napříč zeměmi různé, od 7 procentních bodů v Belgii až po 30 procentních bodů v Německu. V ČR to bylo 42% žen a 22% mužů, což byl i průměr všech evropských států.¹⁷⁴ Také 30% žen udává nárůst počtu hodin placené i neplacené práce, u mužů to udává 18%.¹⁷⁵ Z hlediska domácích prací dvě třetiny žen uvedlo, že jsou zcela nebo převážně zodpovědné za domácí práce, u mužů je to jedna pětina. Nejvíce se ženy cítí zatížené nakupováním potravin a řízením či plánováním v rámci domácnosti, dynamika vnímání ostatních domácích prací se významně nezměnila.¹⁷⁶

Ještě uvedu statistiku, která reflektuje, kolik procent lidí si myslí, že během pandemie si povinnosti v domácnosti a v péči o děti rozdělili stejně. V rámci průměru EU 21 % respondentů, z čehož bylo 24 % mužů a 17 % žen. V ČR to bylo zhruba 26 % mužů a jen 2 % žen, z čehož vyplývá, že muži častěji hodnotí rozdělení domácích prací a péči o děti více rovnovážně než ženy.¹⁷⁷

Existují i ryze české výzkumy, které se zaměřovaly na různé aspekty života v době pandemické. *Současná česká rodina* je výzkumný projekt pod křídly Masarykovy univerzity v Brně, který je součástí mezinárodního výzkumného programu *Generations and Gender*

¹⁷⁴ Gender Equality Index 2022: The COVID-19 pandemic and care. *European Institute for Gender Equality, EIGE* [online]. 2022, 24.10.2022 [cit. 2022-12-16]. ISSN 2599-8935. Dostupné z: file:///C:/Users/evick/Downloads/gender_equality_index_2022_corr.pdf S.63.

¹⁷⁵ Tamtéž. S. 72.

¹⁷⁶ Tamtéž. S. 93.

¹⁷⁷ Tamtéž. S. 68.

Programme (GGP). V rámci obsáhlé pilotní studie byla sbírána v prosinci 2020 a v dubnu 2021 data od 1 200 respondentů ohledně rodinného života v době pandemie. V této studii se výzkumníci nevěnovali domácím pracím a tomu, kdo je v rodině vykonává, ale zabývali se především péčí o děti. Z dat vyplývá, že ve většině případů zajišťovaly ženy péči o ně, v téměř polovině případů muži, v dalších jednotkách procent se objevují možnosti jako prarodiče, jiní příbuzní či instituce. Dle dat často využívali rodiče k zajištění péče o děti možnost práce z domova (42 % žen a 43 % mužů), čerpání ošetřovného (21 % žen a 13 % mužů), dovolená (11 % žen a 15 % mužů) nebo neplacené volno (ale jen v řádech jednotek procent). Ovšem nejčastější možností bylo „nic z uvedeného“, tj. že rodiče tyto možnosti nevyužívali a snažili se skloubit pracovní a rodinný život.¹⁷⁸

Z tohoto srovnání dat vyplývá, že můj výzkumný vzorek není schopen i vzhledem k malému počtu respondentů reflektovat realitu jako velké kvantitativní výzkumy. Nicméně se podařilo jít za tato velká data a zjistit, jaké strategie jednotlivé rodiny volily a co byly důvody, které vedly k tomu, že se respondenti nové situaci přizpůsobili výše popsanými způsoby. Nejčastějším klíčem byla povaha zaměstnání respondentů a jejich partnerů. Jelikož řada žen z mého výzkumného vzorku pracuje v administrativních pozicích, které jsou slučitelné s prací na dálku (úřednice, učitelka SŠ apod.), oproti tomu jejich muži vykonávají práce, které nejsou slučitelné s prací z domova (servisní technik, automechanik apod.). Ačkoli nikdo z respondentů takové důvody neuvedl, mohly hrát významnou roli i stereotypy nebo finanční stránka věci.

Otázkou stereotypů jsem se již zabývala v kapitole Stereotypy, přesto je potřeba upozorňovat, že často si lidé ani neuvědomují, že jednájí pod vlivem naučených vzorců, tudíž že není zapotřebí, aby vždy matka zůstávala s dítětem doma, a že není nic divného na tom, že muž čerpá ošetřovné. Když se podíváme na data z českého prostředí z doby pandemie, můžeme zde vidět, že podíl mužů čerpající ošetřovné je skoro o polovinu menší než v případě žen. U mužů je zase o několik jednotek procent vyšší podíl čerpání dovolené, což může poukazovat na určitou averzi či nechuť vůči čerpání ošetřovného. Jistě by stálo za zvážení věnovat se výzkumu, jak často muži zůstávají doma se svými dětmi, pokud jsou nemocné, a zda si k těmto účelům raději volí dovolenou nebo čerpají ošetřovné.

¹⁷⁸ Kreidl, M., Šťastná, A., Kocourková, J., Džířová, D., Hamanová, J., Zvoniček, T., & Slabá, J. *Výsledky pilotní studie Současná česká rodina*. 2021. [cit. 2022-12-16]. Dostupné z: <https://ggp-cz.fss.muni.cz/zajimave-vysledky#gallery-527133-3>

Druhým důvodem, proč pravděpodobně ženy zůstávaly častěji doma s dětmi, je otázka financí. Jelikož hodnota gender pay gap ukazatele dosahuje v ČR kolem 16 %, znamená to, že průměrný plat muže a ženy se liší právě o oněch 16 %. Vzhledem k tomu, že hodnota gender pay gap ukazatele se v ČR prokazatelně snižuje, možná se i v budoucnu dočkáme rozdílu zanedbatelného či žádného, a budeme moci vidět, nakolik rozdělení rolí určují ekonomické zájmy rodin.

Poslední výzkumnou otázkou první fáze výzkumu byla, zda se chtějí vrátit ke stejnému uspořádání jako v době před pandemií. Vyskytlo se pět respondentů, kteří by rádi určité věci z dob pandemie zachovali nebo změnili do nové podoby. Nicméně jen v jednom případě se jednalo o přerozdělení povinností mezi partnery, a sice v případě respondentů č. 8 a 9. V ostatních případech to byla přání, která se týkala celé rodiny a trávení společného času apod.

Také jsem se respondentů ptala, jestli pandemie nějakým způsobem změnila pohled na jejich genderové rozdělení rolí v domácnosti. V tomto ohledu většina z respondentů nevedla, že by se jejich názor změnil, spíše se řada z nich utvrdila v tom, že se dokáží s partnerem zastoupit v krizových situacích, nebo že tak jak to mají nastavené, jim vyhovuje.

V případě respondentů č. 8 a 9 byla projevena nespokojenost se stavem, který panoval v době pandemie, respektive s rozdělením povinností mezi partnery. V tomto ohledu respondentka č. 8 žádala partnera o přehodnocení svých pracovních aktivit i vzhledem k dětem, které jsou zasaženy již tak složitým osudem. Muž uznal, že některé aktivity byly opravdu nad rámec a rozhodně se mohl více snažit se během pandemie zapojit do domácích prací nebo trávit více času s dětmi.

V druhé fázi výzkumu jsem respondenty oslovila s tím, že jsem jim kladla otázky, zda se v jejich domácnostech něco nezměnilo. Z tohoto ohledu jsem od většiny dostala zápornou odpověď. V případě páru respondentů č. 8 a 9 jsem dostala odpovědi, že se partneři snaží pracovat na tom, co si předsevzali, nicméně odpovědi ve mně nevyvolávají dojem, že by skutečně nějaká změna nastala.

Výsledky mého výzkumu nejsou reprezentativní, ve výzkumném vzorku se sešli lidé, kteří si se svými partnery rozdělují povinnosti na základě toho, jak jim to vyhovuje a jaké mají podmínky. Navíc data pochází z velké části pouze od jednoho z partnerů a neměla jsem možnost pozorování v rodině, tudíž jsou výzkumná data většinou jednostranně založená.

Z dat velkých kvantitativních výzkumů vyplývá, že převážně ženy převzaly zodpovědnost v době pandemie za vedení domácností a péče o děti. Z mého výzkumu nic takového jednoznačně nevyplývá, jelikož tyto případy zde byly v menšině. Byly zde také jiné, které ukázaly, že vždy závisí na dané dvojici, jak se rozhodne tyto věci řešit. To je něco, na co nedokáží velká kvantitativní šetření poukázat. Ukazují pouze trend, ale už ne, jak se k tomuto jevu dospělo, co mu předcházelo.

Z výzkumu vyplývá, že většina z respondentů neřeší otázku „mužských a ženských rolí“ nebo spravedlivosti v rámci dělení povinností. Přesto jsou živoucími nositeli své unikátní genderové role, jak se ji naučili od rodičů, vrstevníků a dalších aktérů socializace, tak i na základě zpětné vazby, kterou v minulosti dostali. To je aspekt, se kterým se musí počítat, protože i ten zásadně ovlivňuje to, jak se lidé budou chovat. Sami si ho však neuvědomují a je těžké ho nějakým způsobem vyjádřit, protože, a tím se vracím na začátek své diplomové práce, ani odborníci nejsou schopni se shodnout na tom, co to vlastně ta genderová role ve skutečnosti je, a do jaké míry ovlivňuje životy každého z nás, ať už muže či ženy.

6 Závěr

Tato diplomová práce byla zaměřena na to, jestli a jakým způsobem pandemie Covid-19 měla vliv na rozdělení mužských a ženských rolí v českých rodinách. Pozornost byla zaměřena především na to, jakou měly rodiny výchozí pozici, tj. jak vypadal chod domácnosti před pandemií a jak se změnilo rozdělení rolí během pandemie. Zajímalo mě také, zda si rodiny z této doby odnášejí i nějaké změny v rodinném uspořádání povinností do dnešních dnů.

V teoretické části mé práce jsem se zabývala problematikou genderu. Také jsem položila časový rámec složitému období pandemie vyznačující se velkým množstvím restrikcí, které bylo často velmi nepřehledné.

V první a nejdélejší kapitole své diplomové práce jsem se věnovala definici genderu, pohlavním rozdílům mužů a žen, stereotypy, které kolem jednotlivých genderů panují, a na základě dosavadních studií jsem některé z nich vyvrátila, přičemž jsem se také dotkla možného původu genderu. Dále jsem v této kapitole popisovala proces socializace a uvedla vliv aktérů na celý tento proces. Krátce jsem shrnula i historii mužské a ženské role v jednotlivých dějinných etapách a poukázala na určité genderové nerovnosti, které se táhnou minulostí až do dnešních dnů. Pro tuto kapitolu jsem využívala především zahraniční literaturu, která poskytuje aktuálnější data než literatura česká. Jednalo se převážně o knižní tituly z posledních let, díky kterým jsem mohla načerpat dostatek teoretických podkladů pro svou práci.

V druhé kapitole jsem nastínila průběh pandemie Covid-19 v České republice, tj. jaká opatření zavedla vláda v rámci první a druhé vlny pandemie, která měla zabránit šíření koronaviru v populaci, přičemž tato opatření zásadním způsobem ovlivňovala chod společnosti, protože na značnou část roku byly zavřeny školy, což postavilo řadu rodin před otázku, jak zajistit péči o své nezletilé děti během dne a jak jim pomoci s distanční výukou. Pro tuto kapitolu jsem využívala především oficiální zprávy z internetových webů dvou ministerstev (Ministerstva zdravotnictví ČR a Ministerstva vnitra ČR) a nebo přímo z webu Vlády ČR ve formě vládních opatření nebo tiskových zpráv. Některé informace jsem doplnila ještě z denního tisku z té doby.

V praktické části své práce jsem shrnula výsledky výzkumu, který jsem prováděla ve dvou fázích. V první fázi jsem od respondentů zjišťovala, jak se změnilo rozdělení povinností mezi partnery v době pandemie oproti době předtím. Část respondentů se vyjádřila, že došlo

k vyváženému rozdělení rolí mezi partnery, u části z nich však většinu povinností převzaly ženy, což vedlo k jejich dvojitému zatížení. U poslední kategorie se nic významně v přerozdělení rolí nezměnilo. Stále tedy přetrvávají rodiny, kde na sebe berou zátěž především ženy. Dle kvantitativních studií, které byly dosud provedené k tomuto tématu, je takovýchto rodin většina. Nicméně z mého výzkumu vyplývá, že některé rodiny skutečně hledají způsoby, jak aktivně a rovnoměrně zapojit oba partnery jak do chodu domácnosti, tak v péči o děti.

Tento výzkum ve mně, jako ženě, vyvolává naději, že se ženy nemohou a nesmí podrobit genderovým stereotypům jako faktům a jako svému „osudu“ (nebo také sebenaplňující se proroctví – viz kapitolu Stereotypy). Věřím, že pokud bude více žen, ale i více mužů, kteří budou ve svých genderových rolích více flexibilní, oba gendery z toho mohou jedinečně profitovat, jelikož bude záležet jen na daných jedincích, jak si své povinnosti mezi sebe rozdělí na základě vlastních preferencí.

Seznam použité literatury

HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. 2., aktualiz. vyd. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-485-4.

HOLUB, Petr. *Koronavirus - falešný poplach*. Praha: Echo Media, 2020. Echo (Echo Media). ISBN 978-80-907406-1-7.

KASTEN, Hartmut. *Ženy - muži: [genderové role, jejich původ a vývoj]*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2006. 183 s. Spektrum, 48. ISBN 80-7367-145-X.

LINDSEY, Linda L. *Gender roles: a sociological perspective*. Sixth edition. London: Routledge, 2016. ISBN 978-0-205-89968-5.

LIPPA, Richard A. *Pohlaví: příroda a výchova*. Praha: Academia, 2009. Galileo. ISBN 978-80-200-1719-2.

MARŠIKOVÁ, Hana a Marie ČERMÁKOVÁ, ed. *Proměny současné české rodiny: (rodina - gender - stratifikace)*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2000. Studie (Sociologické nakladatelství). ISBN 80-85850-93-1.

MATOUŠEK, Oldřich. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. 3., rozš. a přeprac. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2003. Studijní texty (Sociologické nakladatelství). ISBN 80-86429-19-9.

PLHÁKOVÁ, Alena. *Učebnice obecné psychologie*. Praha: Academia, 2004. ISBN 80-200-1086-6.

ŠIMÁČKOVÁ, Kateřina, Barbara HAVELKOVÁ a Pavla ŠPONDROVÁ, ed. *Mužské právo: jsou právní pravidla neutrální?*. Praha: Wolters Kluwer, 2020. Právní monografie (Wolters Kluwer ČR). ISBN 978-80-7598-761-7

TINKOVÁ, Daniela, ed. *Zrození občana: antologie dokumentů z Francouzské revoluce*. Přeložila Klára JIRSOVÁ, přeložil Jiří RŮŽIČKA, přeložil Eva TINKOVÁ. Praha: Academia, 2015. Europa (Academia). ISBN 978-80-200-2423-7.

ŽÁČEK, Jiří, Hana SAUDKOVÁ a Marta SONNBERGOVÁ. *Slabikář*. Ilustrovala Helena ZMATLÍKOVÁ. Všeň: Alter, 1992. Učebnice I. cyklus. ISBN isbn80-901207-2-5.

Použité internetové zdroje:

BIČÁKOVÁ, Alena a Klára KALÍŠKOVÁ. *Od mateřství k nezaměstnanosti: Postavení žen s malými dětmi na trhu práce* [online]. Národohospodářský ústav AV ČR, 2015 [cit. 2022-11-21]. ISBN 978-80-7344-354-2. Dostupné z: https://genderstudies.cz/download/IDEA_Studie_8_2015_Od_materstvi_k_nezamestnanosti.pdf

Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women. *United Nations* [online]. 18.12.1979 [cit. 2022-11-18]. Dostupné z: <https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/ProfessionalInterest/cedaw.pdf>

Coronavirus disease (COVID-19). *World Health Organization* [online]. 13.5.2021 [cit. 2022-11-22]. Dostupné z: <https://www.who.int/emergencies/diseases/novel-coronavirus-2019/question-and-answers-hub/q-a-detail/coronavirus-disease-covid-19>

Členové vlády. Vláda České republiky [online]. [cit. 2022-11-21]. Dostupné z: <https://www.vlada.cz/cz/vlada/>

European Abortion Laws: A Comparative Overview. The Center for Reproductive Rights [online]. 2022 [cit. 2022-11-18]. Dostupné z: https://reproductiverights.org/wp-content/uploads/2022/10/15381_CRR_Europe_October_2022.pdf

European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions: On average, how many hours per week are you involved in cooking and/or housework outside of paid work? (mean hours, 18+ population). *European Institute for Gender Equality (EIGE)* [online]. 13.01.2020 [cit. 2022-12-16]. Dostupné z: https://eige.europa.eu/gender-statistics/dgs/indicator/ta_timeuse_hswk__eqls_famcarehours__cookm

European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions: On average, how many hours per week are you involved in caring for and/or educating your children outside of paid work? (mean hours, 18+ population). *European Institute for Gender Equality (EIGE)* [online]. 13.01.2020 [cit. 2022-12-16]. Dostupné z: https://eige.europa.eu/gender-statistics/dgs/indicator/ta_timeuse_careact_chldrnm_eqls_famcarehours_yrchildm

European Institute for Gender Equality: Gender Equality Index [online]. [cit. 2022-12-30]. Dostupné z: <https://eige.europa.eu/gender-equality-index/2022/country/CZ>

Gender Equality Index 2022: The COVID-19 pandemic and care. *European Institute for Gender Equality, EIGE* [online]. 2022, 24.10.2022 [cit. 2022-12-16]. ISSN 2599-8935. Dostupné z: file:///C:/Users/evick/Downloads/gender_equality_index_2022_corr.pdf

Gender pay gap statistics. Eurostat [online]. 2021 [cit. 2022-11-21]. Dostupné z: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Gender_pay_gap_statistics

Gender statistics: Education. Eurostat [online]. 2022 [cit. 2022-11-2]. Dostupné z: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Gender_statistics#Education

Informace k vyhlášení nouzového stavu v ČR. Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy [online]. [cit. 2022-11-22]. Dostupné z: <https://www.msmt.cz/informace-k-vyhlaseni-nouzoveho-stavu-v-cr>

Jak Češi tráví čas?. *Proměny české společnosti* [online]. Sociologický ústav AV ČR, červen 2016 [cit. 2022-11-21]. Dostupné z: https://www.promenyceskespolecnosti.cz/aktuality/aktualita22/Jak_Cesi_travi_cas_TK_20-06-2016.pdf

K navýšení účastníků na hromadných akcích a kapacity služeb dojde již 26. června. *Ministerstvo zdravotnictví ČR* [online]. 22. 6. 2021 [cit. 2022-12-01]. Dostupné z: <https://koronavirus.mzcr.cz/k-navyseni-ucastniku-na-hromadnych-akcich-a-kapacity-sluzeb-dojde-jiz-26-cervna/>

KOTTOVÁ, Anna. Nový typ koronaviru je přenosný z člověka na člověka. České ministerstvo nabádá turisty k opatrnosti. *iRozhlas.cz* [online]. 21.1.2020 [cit. 2022-11-22]. Dostupné z: https://www.irozhlas.cz/zpravy-svet/koronavirus-cina-priznaky-nemoc-nemocneni-cesko-2020-sars-mers_2001211617_ako

Kreidl, M., Šťastná, A., Kocourková, J., Džúrová, D., Hamanová, J., Zvoníček, T., & Slabá, J. *Výsledky pilotní studie Současná česká rodina*. 2021. [cit. 2022-12-16]. Dostupné z: <https://ggp-cz.fss.muni.cz/zajimave-vysledky#gallery-527133-3>

Mapa nabytí volebního práva žen ve světě. *Queer Geography*, z. s. [online]. [cit. 2022-11-18]. Dostupné z: <https://queergeography.cz/geografie-sexualit/feministicke-geografie/mapa-nabyti-volebniho-prava-zen-ve-svete/>

Názory veřejnosti na roli muže a ženy v rodině – únor 2020. *Centrum pro výzkum veřejného mínění, Sociologický ústav AV ČR, v.v.i.* [online]. 31. 3. 2020 [cit. 2022-12-30]. Dostupné z: https://cvvm.soc.cas.cz/media/com_form2content/documents/c2/a5181/f9/ov200331.pdf

NOVOTNÁ, Barbora a Petr JUNA. Léta vězení i ochrana zákonem. Jak se liší právo na potrat v USA i ve světě. *Seznam Zprávy* [online]. 30.6.2022 [cit. 2022-11-19]. Dostupné z: <https://www.seznamzpravy.cz/clanek/fakta-leta-vezeni-i-ochrana-zakonem-jak-se-ve-svete-lisi-pravo-na-potrat-207853>

Nucené sterilizace se týkaly tisíců žen, odškodnění nedosáhly. *Akademie věd České republiky* [online]. 28. 06. 2018 [cit. 2022-11-19]. Dostupné z: <https://www.avcr.cz/cs/veda-a-vyzkum/aktuality/Nucene-sterilizace-se-tykaly-tisicu-zen-odskodneni-nedosahly>

OECD (2022), Women teachers (indicator). doi: 10.1787/ee964f55-en (Accessed on 28 October 2022)

Od čtvrtka budou povinné roušky ve vnitřních prostorách budov v celé ČR. *Ministerstvo zdravotnictví ČR* [online]. 9.9.2020 [cit. 2022-11-23]. Dostupné z: <https://www.mzcr.cz/tiskove-centrum-mz/od-ctvrtka-budou-povinne-rousky-ve-vnitrnich-prostorach-budov-v-cele-cr>

Od pátečního poledne končí kontroly státních hranic, Češi se nemusí prokazovat testem, rozhodla vláda. *Vláda České republiky* [online]. 5.6.2020 [cit. 2022-11-22]. Dostupné z: <https://www.vlada.cz/cz/media-centrum/aktualne/od-patecniho-poledne-konci-kontroly-statnich-hranic--cesi-se-nemusi-prokazovat-testem--rozhodla-vlada-181894/>

Od pondělí se s koncem nouzového stavu uvolní část restrikcí, do škol a školek se vrátí první děti. *Vláda ČR* [online]. 6. 4. 2021 [cit. 2022-12-01]. Dostupné z: <https://www.vlada.cz/cz/media-centrum/aktualne/od-pondeli-se-s-koncem-nouzoveho-stavu-uvolni-cast-restrikcii--do-skol-a-skolek-se-vrati-prvni-deti-187560/>

Od 1. září budou povinné roušky ve vybraných vnitřních prostorech. *Ministerstvo zdravotnictví ČR* [online]. 24.8.2020 [cit. 2022-11-22]. Dostupné z: <https://www.mzcr.cz/tiskove-centrum-mz/od-1-zari-budou-povinne-rousky-ve-vybranych-vnitrnich-prostorech/>

Od 10. května se otevřou obchody. V šesti krajích se budou moci vrátit i návštěvníci do muzeí. *iRozhlas.cz* [online]. 29. 4. 2021 [cit. 2022-12-01]. Dostupné z: https://www.irozhlas.cz/zpravy-domov/koronavirus-cesko-vladni-opatreni-sluzby-skoly-obchody_2104291646_zuj

Od pondělí 21. června 2021 budou platit aktualizovaná pravidla pro vstup či návrat do České republiky. *Ministerstvo vnitra ČR* [online]. 17. června 2021 [cit. 2022-12-01]. Dostupné z: <https://www.mvcr.cz/clanek/od-pondeli-21-cervna-2021-budou-platit-aktualizovana-pravidla-pro-vstup-ci-navrat-do-ceske-republiky.aspx>

Pfizer a BioNTech mají schválenou vakcínu, do Česka dorazí v sobotu. *iDnes.cz* [online]. 21. 12. 2020 [cit. 2022-11-22]. Dostupné z: https://www.idnes.cz/zpravy/zahranicni/vakcina-koronavirus-covid-19-ockovani-pfizer-biontech.A201221_093844_zahranicni_rapc

Práva žen. *Amensty International* [online]. [cit. 2022-11-18]. Dostupné z: <https://www.amnesty.cz/prava-zen>

Prísnejší opatření 4. stupně PES začnou platit v pátek, rozhodla vláda, postiženým podnikatelům pomohou další kompenzace. *Ministerstvo zdravotnictví ČR* [online]. 15. 12. 2020 [cit. 2022-11-22]. Dostupné z: <https://koronavirus.mzcr.cz/prisnejsi-opatreni-4-stupne-pes-zacnou-platit-v-patek-rozhodla-vlada-postizenym-podnikatelum-pomohou-dalsi-kompencace/>

Rozhodnutí vlády o zákazu volného pohybu osob. *Vláda České republiky* [online]. 15.3.2020 [cit. 2022-11-22]. Dostupné z: <https://www.vlada.cz/cz/media-centrum/aktualne/rozhodnuti-vlady-o-zakazu-volneho-pohybu-osob-180358/>

SALO, Jackie. World Health Organization declares coronavirus a global health emergency. *New York Post* [online]. 30.1.2020 [cit. 2022-11-22]. Dostupné z: <https://nypost.com/2020/01/30/world-health-organization-declares-coronavirus-a-global-health-emergency/>

Saúdská Arábie zavedla volební právo žen. *Česká televize* [online]. 2011 [cit. 2022-11-18]. Dostupné z: <https://ct24.ceskatelevize.cz/svet/1241221-saudska-arabie-zavedla-volebni-pravo-zen>

Status of ratification: Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women. *United Nation Human Rights* [online]. [cit. 2022-11-18]. Dostupné z: <https://indicators.ohchr.org/>

Testování na koronavirus ve firmách. *Hospodářská komora ČR* [online]. 24. 3. 2021 [cit. 2022-11-23]. Dostupné z: <https://www.komora.cz/testovani-na-koronavirus-ve-firmach-2/>

Usnesení vlády České republiky ze dne 12.10.2020 [online]. [cit. 2022-11-23]. Dostupné z: <https://www.vlada.cz/assets/media-centrum/aktualne/2--provoz-skol-1022.pdf>

Violence against women prevalence estimates: Global fact sheet. World Health Organization [online]. 2018, 5.3.2021 [cit. 2022-11-19]. Dostupné z: <https://www.who.int/publications/i/item/WHO-SRH-21.6>

VLÁDA ČR. *Zprávy o rovnosti žen a mužů za roky 1998 - 2021* [online]. [cit. 2022-12-30]. Dostupné z: <https://www.vlada.cz/cz/-123732/>

Vláda kvůli koronaviru zavede zákaz nočního vycházení. Obchody musí v neděli zůstat zavřené. *iRozhlas.cz* [online]. 26.10.2020 [cit. 2022-11-23]. Dostupné z: https://www.irozhlas.cz/zpravy-domov/koronavirus-v-cesku-mimoradna-opatreni-andrej-babis-vlada_2010262120_kro

Vláda na tři týdny zakázala pohyb mezi okresy. Omezení má zabránit šíření agresivních mutací koronaviru. *Ministerstvo vnitra ČR* [online]. 1. 3. 2021 [cit. 2022-12-01]. Dostupné z: <https://www.mvcr.cz/clanek/vlada-na-tri-tydny-zakazala-pohyb-mezi-okresy-omezeni-ma-zabranit-sireni-agresivnich-mutaci-koronaviru.aspx>

Vláda posiluje preventivní opatření v souvislosti s koronavirem, uzavírá obchody a restaurace veřejnosti na dobu deseti dnů. *Vláda České republiky* [online]. 14.3.2020 [cit. 2022-11-22]. Dostupné z: <https://www.vlada.cz/cz/media-centrum/aktualne/vlada-posiluje-preventivni-opatreni-v-souvislosti-s-koronavirem--uzavira-obchody-a-restaurace-verejnosti-na-dobu-deseti-dnu-180331/>

Vláda prodloužila nouzový stav o dalších 30 dnů, přísnější opatření začnou platit od 27. prosince. *Vláda ČR* [online]. 23. 12. 2020 [cit. 2022-11-22]. Dostupné z: <https://www.vlada.cz/cz/media-centrum/aktualne/vlada-prodlouzila-nouzovy-stav-o-dalsich-30-dnu--prisnejsi-opatreni-zacnou-platit-od-27--prosince-185809/>

Vláda projednala návrh postupného uvolňování mimořádných opatření. *Vláda České republiky* [online]. 14.4.2020 [cit. 2022-11-22]. Dostupné z: <https://www.vlada.cz/cz/media-centrum/aktualne/vlada-projednala-navrh-postupneho-uvolnovani-mimoradnych-opatreni-180974/>

Vláda rozhodla o dalším zpřísnění preventivních opatření proti šíření nemoci covid-19. *Vláda České republiky* [online]. 21.10.2020 [cit. 2022-11-23]. Dostupné z: <https://www.vlada.cz/cz/media-centrum/aktualne/vlada-rozhodla-o-dalsim-zprisneni-preventivnich-opatreni-proti-sireni-nemoci-covid-19-184365/>

Vláda rozhodla o prodloužení nouzového stavu do 12. prosince, od pondělí dojde k dílčímu zmírnění některých opatření. *Ministerstvo zdravotnictví ČR* [online]. 20.11.2020 [cit. 2022-11-23]. Dostupné z: <https://koronavirus.mzcr.cz/vlada-rozhodla-o-prodlouzeni-nouzoveho-stavu-do-12-prosince-od-pondeli-dojde-k-dilcimu-zmirneni-nekterych-opatreni/>

Vláda schválila pomoc školám s nákupem vybavení pro distanční výuku, navrhla, aby mohly volit i osoby v karanténě. *Vláda České republiky* [online]. 17.8.2020 [cit. 2022-11-22]. Dostupné z: <https://www.vlada.cz/cz/media-centrum/aktualne/vlada-schvalila-pomoc-skolam-s-nakupem-vybaveni-pro-distanzni-vyuku--navrhla-aby-mohly-volit-i-osoby-v-karantene-183185/>

Vláda zavedla povinnost nosit ochranné prostředky a vyčlenila seniorům čas pro nakupování potravin. *Vláda České republiky* [online]. 18.3.2020 [cit. 2022-11-22]. Dostupné z: <https://www.vlada.cz/cz/media-centrum/aktualne/vlada-rozhodla-o-povinnosti-nosit-mimo-domov-ochranne-prostredky-a-vyčlenila-seniorum-cas-pro-nakupovani-potravin-180451/>

Volby do zastupitelstev obcí: Zastupitelé celkem, dle věku a pohlaví. *Volby.cz* [online]. Český statistický úřad, 2022 [cit. 2022-11-21]. Dostupné z: <https://www.volby.cz/pls/kv2022/kv22112?xjazyk=CZ&xid=0&xv=7&xdz=8&xnumnuts=0&xstrana=0&xvyber=1>

WIKIPEDIA. Compulsory education: Early Modern Era [online]. [cit. 2022-12-29]. Dostupné z: https://en.wikipedia.org/wiki/Compulsory_education#Early_Modern_Era

Zákaz přímých letů do Číny bude platit od neděle, uvedl Babiš. Stihne se tak vrátit stovka Čechů. *iRozhlas.cz* [online]. 3.2.2020 [cit. 2022-11-22]. Dostupné z: https://www.irozhlas.cz/zpravy-domov/cina-koronavirus-epidemie-vlada-adam-vojtech-andrej-babis-zdravotnictvi-lety_2002030838_gak

Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník - znění od 1. 9. 2022. In: *Zákony pro lidi.cz* [online]. © AION CS 2010-2022 [cit. 19. 11. 2022]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2009-40#f3919757>

Zákona č. 200/1990 Sb., § 49 České národní rady o přestupcích - znění od 31. 5. 2017. In: *Zákony pro lidi.cz* [online]. © AION CS 2010-2022 [cit. 19. 11. 2022]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1990-200#p49>

Zaostřeno na ženy a muže: Práce a mzdy. Český statistický úřad [online]. 2021, 31.12.2021 [cit. 2022-11-20]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/documents/10180/142141209/3000022104.pdf/98cea2c7-7695-4214-8b17-358c899d80e2?version=1.1>

Zaostřeno na ženy a muže: Vzdělávání. Český statistický úřad [online]. 2021, 31.12.2021 [cit. 2022-11-21]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/documents/10180/142141209/3000022103.pdf/c2f370f6-d457-4d1e-98d1-eef3f9e5bee0?version=1.3>

Ženská obřízka: Kde se praktikuje a proč?. Evropský parlament - zpravodajství [online]. 11.2.2020 [cit. 2022-11-19]. Dostupné z: <https://www.europarl.europa.eu/news/cs/headlines/society/20200206STO72031/zenska-obrizka-kde-se-praktikuje-a-proc>

Seznam tabulek

Tabulka č. 1 – charakteristika vzorku (str. 53)

Přílohy

Rozhovor s respondentkou č. 1 (1. fáze výzkumu):

Jak byste popsala rozdělení povinností v domácnosti mezi Vámi a vaším partnerem před pandemií?

Řekla bych, že větší podíl povinností byl na mně. Vaření, žehlení, úklid jsem obstarávala já. Manžel mi třeba v případě uklízení pomáhal, k vaření se moc nehrne. Ale když mu řeknu o pomoc, tak mi vyhoví. On spíš dělal takové ty práce kolem domu – sekání trávy, servis auta apod.

A jak je to s péčí o dceru? Kdo se jí více věnoval?

O tu jsem se také starala spíše já. Vodila ji do školky, brala ji k lékaři, často jsme spolu doma něco dělaly. Manžel si s ní občas hrál, když přišel z práce domů, ale hlavně se jí věnoval o víkendech. Jeli jsme třeba všichni na kolo, nebo jenom oni sami dva. Občas do bazénu.

Jak to u Vás doma vypadalo během pandemie, když byly zavřené školky? Kdo zůstával doma s dcerou?

To jsme se střídali s mužem na OČR nebo jsme využívali možnosti home office. Nemohla jsem si dovolit několik týdnů nebýt v práci, manžel to měl stejně.

A kdo zastával v téhle době domácí práce? Stále Vy?

Ne, to ne. Prostě, kdo byl s dcerou doma, ten měl na starost i domácnost. Přijde mi to tak logické, protože jsem potřebovala dohnat práci, takže bych nestihla ještě po práci doma vařit a uklízet. Nebo lépe řečeno, asi bych to stihla, ale neměla bych na to energii. Stejně tak, když byl manžel v práci a já s dítětem doma, tak jsem ten den stíhala i domácnost, manžel toho měl také dost v práci.

Která vlna pro Vás byla horší? První, tj. od března 2020 do léta, nebo teď ta druhá?

Ta první byla zvláštní. Nikdo nevěděl, co bude. Hlavně, jak to má člověk dítěti vysvětlit, že se nechodí do školky, ale máma s tátou chodí do práce. Ta druhá byla náročná hlavně proto, že to trvalo dlouho a nebylo jasné, kdy to všechno skončí. Navíc jsem na malé viděla, že jí chybí kamarádi ze školky, že potřebuje kolem sebe děti stejného věku. To jsme s manželem nedokázali nahradit. Navíc ještě ta opatření, kde se nosí a nenosí roušky apod.

Změnila pandemie Váš pohled na rodinný život? Na rozdělení rolí?

Asi ne.

Jsou nějaké změny v povinnostech doma, které byste si chtěli s manželem uchovat i do budoucna? Například, že by se manžel víc zapojoval jako v pandemii?

Vyloženě, že bych chtěla něco měnit, to ne. Jsem zvyklá, že když potřebuju s něčím pomoci, tak si o to řeknu. Všechno je to o komunikaci.

Jak vypadá to vypadá teď, když dcera už může chodit do školky? Opět je vedení domácnosti spíše na Vás?

Ano, je to opět spíš na mně. Po rozvolnění opatření se chod domácnosti vrátil do režimu před pandemií, který nám vyhovoval.

Rozhovor s respondentkou č. 1 (2. fáze výzkumu):

Jak vypadá rozdělení povinností mezi Vámi a partnerem? Naposledy jsme hovořily, že jsme se vrátili do modelu, kdy více povinností zaopatřujete Vy.

To zůstává. Jenom dcera je teď už o něco větší, takže takové ty lehčí domácí práce jsme delegovali na ní. Moc jí to baví.

A co konkrétně má na starost?

Zametání, utírání prachu nebo mi pomáhá při vaření. U všeho jí samozřejmě asistuji, ale už má něco na starost.

A mezi Vámi a partnerem se tedy nic nezměnilo v rozdělení rolí nebo v péči o dceru?

Ne, tam je všechno, bych řekla, při starém.

Rozhovor s respondentkou č. 2 (1. fáze výzkumu):

Jaký byl chod Vaší domácnosti před pandemií? Kdo konkrétně u Vás doma vykonával které domácí práce?

Před pandemií jsem dělala jako žena většinu povinností v domácnosti – vařila, uklízela, vozila jsem děti z kroužků, dělala s nimi úkoly. Manžel zase pracoval většinou venku a zastával práce, na které jsem já již neměla čas. V případě, že jsem nemohla, tak mě zastal manžel. Byl schopen se s dětmi učit nebo jim něco vysvětlit z učiva ve škole, případně se o ně postarat.

Co to znamená, že partner dělal práci venku? Myslíte jako na zahradě?

Například. Nebo v garáži, všechno co se týká auta nebo oprav v domě.

Aha. A co ještě manžel dělal, krom práce venku nebo na autě?

Občas mi pomohl s úklidem nebo uvařil.

Jak se věnoval dětem?

Hrál si s nimi, hodně si s nimi povídal. Někdy s nimi dělal úkoly nebo je odvezl do školy.

A řekla byste, že jste oba věnovali domácnosti a péči o děti stejný čas?

To asi ne. Manžel domácností rozhodně netráví tolik času jako já. Ohledně dětí bych řekla, že péčí trávíme podobný čas.

Jak se změnil chod domácnosti v době pandemie? Narušila Vám nějakým způsobem chod domácnosti?

V době pandemie jsme se s manželem střídali a úkoly s dětmi dělal ten, kdo byl zrovna doma. Samozřejmě, že pokud jsem byla doma já, tak jsem musela zastat i vaření a úklid na druhý den, kdy byl s dětmi doma manžel. A že by nám pandemie narušila nějak chod naší domácnosti... asi ne. Nejhorší to bylo pro děti, když byly doma a nemohly za kamarády a na kroužky, které mají oba rády.

Takže kromě péče o děti jste si povinnosti v domácnosti nijak nepřerozdělili?

Ne, všechno v tomto ohledu zůstalo při starém.

A zaznamenala jste nějaký rozdíl v tomto ohledu mezi první a druhou vlnou pandemie?

Povinnosti byly, pokud se dobře pamatuji, stejné. V první vlně to bylo všechno nové, nikdy jsme nic podobného nezažili, museli jsme improvizovat. Před druhou vlnou už jsme alespoň tušili, co může následovat.

Která omezení pro vaši rodinu byla nejhorší?

Rozhodně zavřené školy a kroužky, distanční výuka a s tím související technika včetně internetového připojení. To bylo asi nejhorší. Jak pro děti, tak pro nás jako rodiče. Důležité je, že se blýská snad na lepší časy.

Změnila pandemie Váš pohled na rozdělení povinností v domácnosti nebo v péči o děti mezi ženou a mužem?

Myslím, že ne.

Jsou nějaké změny, které byste rádi provedli do budoucna? Třeba přerozdělení povinností doma nebo ohledně dětí?

Nejsem si ničeho vědoma.

Rozhovor s respondentkou č. 2 (2. fáze výzkumu):

Když jsme spolu naposledy mluvily, říkala jste, že většina domácích prací, jako úklid, vaření atd. máte na starost Vy, váš partner se spíše zabývá prací venku nebo opravami. Je to tak stále nebo jste zavedli nějaké změny?

Ne, žádné změny nenastaly. Pořád to máme takhle rozdělené.

A manžel Vám stále občas pomáhá při některých činnostech?

Ano, to se také nezměnilo. Teď má hodně práce na zahradě, protože staví altán, takže tím tráví mnoho času, ale jinak nic.

Rozhovor s respondentkou č. 3 (1. fáze výzkumu):

Jak jste měli s partnerem rozděleny práce v domácnosti a péči o dítě před pandemií?

Řekla bych klasický model: žena vaří, uklízí, nakupuje. Muž dělá manuální práce, pečuje o dům a o zahradu. Můj manžel ještě občas uklízí nebo vaří. Z hlediska péče to nelze rozdělit přesně půl na půl nebo, že by péči o dítě zastával pouze jeden z nás. Prostě, co je zrovna potřeba a zda měl manžel zrovna kapacitu se synovi věnovat.

To chápu, šlo by tu péči o syna nějakým způsobem popsat konkrétněji, např. kdo s ním dělal úkoly, vozil ho na kroužky, trávil s ním volný čas apod.?

Já dohlížela nad synovými věcmi do školy, manžel se občas také zapojil, když jsem neměla čas nebo jsem si třeba sama nevěděla rady, jak to synovi srozumitelně vysvětlit. Do školy nebo na kroužky se dopravoval syn již sám. Manžel vozil syna o víkendech na fotbalové zápasy, někdy tam s ním byl po celou dobu zápasu.

Jak se změnil chod domácnosti v době pandemie? Jak jste řešili péči o syna během zavření škol?

S dítětem doma jsme zůstávala z 99,9 % já, manžel, ač mu byl umožněn home office, musel chodit do práce, neboť jeho náplň práce, pracovní úkoly a schůzky, mu neumožňovaly zůstat doma a z domova pracovat. Domácí úkoly jsem se synem dělala já, nejenom domácí úkoly, ale i vysvětlování veškeré neprobrané nové látky, kterou učitelé neprobrali a pouze zaslali mailem k prostudování či k vypsání poznámek z učebnice vždy s datem, kdy musel být domácí úkol odevzdán či probráno nové učivo. A to bylo značně vyčerpávající.

A co domácí práce? Vaření, úklid.

To zůstalo jako předtím.

Takže na Vás?

Přesně tak.

Která omezení v době pandemie byla pro Vás nejhorší?

Jednoznačně zavřené školy a distanční výuka. Syn se nemohl věnovat fotbalu, což vedlo k tomu, že po pandemii se k němu už nevrátil. Doufám, že už tohle období pominulo, aby děti zase mohly chodit do školy.

Vnímáte nějaký rozdíl mezi první a druhou vlnou pandemie?

V té první to bylo strašné, ale na tu druhou to rozhodně nemá. To byla hrozná bezmoc. Dlouhé, chaotické, vyčerpávající. Takhle bych to asi shrnula.

Změnila pandemie Váš pohled na rodinný život, konkrétně na rozdělení rolí mezi mužem a ženou? A ovlivnilo to třeba rozdělení rolí mezi Vámi a manželem?

Můj pohled na rodinný život pandemie nezměnila. Domnívám se, že rozdělení rolí mezi námi zůstalo zachováno tak, jak bylo i před pandemií.

A ani žádné změny v této oblasti neplánujete do budoucna?

Ne. Myslím si, že to není potřeba.

Rozhovor s respondentkou č. 3 (2. fáze výzkumu):

Jak máte dnes rozdělené role s manželem? Stále trvá to, že Vy zajišťujete chod domácnosti a ohledně výchovy a péče o syna jste v rovnováze?

Řekla bych, že ano. Je pravda, že syn je nyní na 2.stupni (základní školy), tudíž úkoly a věci do školy si dělá sám. Samozřejmě, když potřebuje, tak mu poradíme, ale je teď rozhodně v tomto ohledu soběstačnější.

Rozhovor s respondentkou č. 4 (1. fáze výzkumu):

Jak vypadal chod vaší domácnosti před pandemií? Kdo dělal které domácí práce a kdo se jak zapojoval do péče o dceru?

Před epidemií byla většina povinností týkající se chodu domácnosti a péči o dítě na mně. Manžel pracuje v nepřetržitém provozu a je tzv. na telefonu – když mu zavolají – jede. Měl na starosti záležitosti okolo automobilu, občasné větší nákupy, manuální práce a opravy.

A změnilo se něco v období pandemie?

Nezměnilo. Doma jsme během pandemie zůstávali jen, když jsme byli nemocní. V tu chvíli jsem já zůstávala doma s dcerkou a manžel šel nakoupit, nebo jsme využili Košík.cz. Domácí práce jsem jinak obstarávala já.

A co bylo v té době s dcerou? Jak jste zajišťovali její hlídání, když byly zavřené školky?

Zavřenou MŠ jsme nahradili soukromou vstřícnou dětskou skupinou. Pro dcerku jsme našli takové zařízení, které bylo otevřené a neřešili tam ani testování, ani karantény, ani povinnost zůstat doma.

Takže se nic nezměnilo?

V podstatě nezměnilo, manžel jen byl více s námi doma, když byl nemocný, více nakupoval, více se věnoval dceři.

Co pro Vás a vaši rodinu bylo v době pandemie nejhorší?

Vadilo nám nošení roušek – většinou jsme je nenosili, když jsme nutně nemuseli, obchody jsme často nahradili rozvážkovými službami. Díky té dětské skupince jsme nemuseli zůstat trvale doma a přijít tak o výdělek. To byla poměrně reálná hrozba, pokud bychom to nevyřešili tímto způsobem.

Vnímáte nějaký rozdíl mezi první a druhou vlnou pandemie?

První bych řekla, že byla nečekaná. A trvala poměrně krátce. U té druhé už jsme byli na některé věci zvyklí, ale bylo to extrémně dlouhé. Důležitý byl pro mě nějaký řád. Normálně

jsem chodila do práce a celkově vše dělala jako vždycky, jinak bych se z toho asi zbláznila. Už to bylo chvílemi dost psychicky náročné. Těším se, až zase jako rodina pojedeme někam na dovolenou. Cítím, že to všichni potřebujeme.

Změnila pandemie Váš pohled na rodinný život, konkrétně na rozdělení rolí mezi mužem a ženou?

Změnila. Je fajn, že jsme více spolu, manžel zjistil, jak je hezké být víc s dcerkou.

A je něco, co byste v tomto ohledu chtěli změnit do budoucna?

Manžel chce více trávit čas s dcerkou, než tomu bylo dříve.

Rozhovor s respondentkou č. 4 (2. fáze výzkumu):

Změnilo se něco z hlediska domácích prací mezi Vámi a manželem? Naposledy jste mluvila o tom, že manžel dělal občas nákupy nebo že by rád trávil více času s dcerou.

Co se týče domácích prací, tak manžel každodenní nákupy již nedělá, není denně doma. Ale více tráví čas s dcerkou než před pandemií, což mě těší.

Rozhovor s respondentkou č. 5 (1. fáze výzkumu):

Jak vypadalo rozdělení domácích prací u Vás doma před pandemií?

Vzhledem k tomu, že jsem byla v té době na rodičovské dovolené většinu činností v domácnosti jsem zastala sama, manžel občas vařil a hlavně chodil do práce.

A věnoval se manžel ještě nějakým dalším činnostem? Třeba opravy v domácnosti nebo tak?

Ano, to obstarával manžel.

A jak to bylo s péčí o děti?

Já jsem se celý den věnovala mladší dceři. Se starší jsem odpoledne dělala domácí úkoly. Manžel se obecně věnoval holkám odpoledne po práci. Hrál si s nimi, díval se s nimi na pohádky. Někdy jsme společně podnikli nějaký výlet.

A jak změnila pandemie chod vaší domácnosti? Domácí práce, péče o děti.

Manžel byl z důvodu uzavření obchodů také doma, takže jsme domácí práce zastávali oba. Střídali jsme se v úklidu i ve vaření. Distanční výuce se starší dcerou jsem se věnovala já. Manžel se mezitím věnoval mladší dceři.

A změnilo se něco, až na to, že manžel byl po většinu pandemie doma?

Nijak zásadně. Pokud se něco změnilo vyplynulo to z aktuální potřeby nebo situace.

Která vlna pandemie byla pro Vás horší, první nebo druhá?

Těžko říct. Celá ta situace byla hrozně vypjatá. Nedokážu posoudit, která byla horší. V obou případech byl člověk zavřený doma, nemohl ani na výlety s dětmi, ani na dovolenou, nestýkal se se širší rodinou. Děs.

A která omezení byla pro vaši rodinu nejhorší?

Nejhorší pro nás bylo uzavření škol a distanční výuka. A sociální izolace – po prvotním šoku z neznámého nám nedávala smysl. Hlavně pro děti nebyla vůbec dobrá. Starší dcera byla

izolovaná doma, nevidala se s kamarádkami, často mi doma plakala. Manžel nemohl chodit do práce a byl neustále s námi doma. Ten to také nesnášel lehce.

Změnil se po pandemii Váš pohled na rodinný život, konkrétně na rozdělení rolí v domácnosti?

Nezměnila nijak. Oba jsme plnohodnotnými rodiči a partnery v životě. Touto zkušeností jsem si to potvrdila.

Chtěla byste zavést nějaké změny doma, zejména v rozdělení povinností?

To zrovna ne. Ale rozhodně by tam patřily – starost o širší rodinu, více času stráveného s dětmi a také jen spolu s manželem. Ten čas nám chybí. Odjet prostě někam na dovolenou a nemuset mít z něčeho strach.

Rozhovor s respondentkou č. 5 (2. fáze výzkumu):

Změnilo se něco od našeho posledního rozhovoru? Chtěla jste zejména být ve větším kontaktu se širší rodinou, trávit více času s dětmi a také mít více času pro sebe jenom s manželem.

S širší rodinou si více voláme než před pandemií, to je pravda, ale čas na sebe s manželem úplně nemáme. Když už je ho trochu nazbyt, raději ho věnujeme dětem, třeba teď Vánoce jsme strávili na chalupě mimo město.

Rozhovor s respondentkou č. 6 (1. fáze výzkumu):

Popište, jaký byl chod Vaší domácnosti před pandemií. Kdo z partnerů vykonával jaké povinnosti, kdo se jak staral o děti?

V některých činnostech jsme se s manželem střídali, některé byly striktněji rozděleny. Já jsem vařila, prala, žehlila a měla na povel úklid, myšleno tak, že jsem vždy upozorňovala, když bylo třeba něco, jako je vysávání, umývání oken apod. Manžel měl na starost takové ty techničtější domácí práce a opravy typu kapající kohoutek. O děti jsme se starali oba podle toho, kdo zrovna měl méně či více pracovních povinností, stejně jako o chod domácnosti ve smyslu starosti o nákup, nádobí apod. Jinak to prostě občas nejde.

Jak se toto rozdělení změnilo s příchodem pandemie?

Situace se radikálně změnila. Výuka na školách, jakožto další pracovní schůzky se přesunuly do online prostoru, čímž nastal čas soupeření o vysílací a přijímací přístroje, resp. místnosti, kde kdo bude vysílat, či přijímat. Výuky se ujal hlavně manžel, jelikož v době výuky jsem vyučovala online. Nastal čas velkého vysílení z příprav výuky z obou stran, tedy z mé i manželovi, protože dával přednášky vysokoškolákům, a další práce samotné. V chodu domácnosti se však nic zásadního nezměnilo. Snad jen ubylo rozvážení dětí do školy.

Která omezení v době pandemie byla pro Vás nejhorší?

Nejvíce jsme negativně prožívali omezení kontaktů jak s přáteli, tak s rodinou, kterou máme, jak já, tak manžel, na Moravě. Proto nás také nejvíce trápilo omezení volného pohybu osob mezi okresy. Jelikož rádi trávíme čas v přírodě, cítili jsme jako omezení nemožnost se někde ubytovat, byť bychom v pronajaté chalupě byli sami či s přáteli „na vlastní nebezpečí“. Nošení roušek a respirátorů jsme vnímali jako nepříjemné, ale v souladu s nastalou situací. Vyhýbali, resp. omezili, jsme návštěvy míst, kde jsme je museli mít nasazené.

Vnímala jste rozdíly mezi první a druhou vlnou pandemie z hlediska chodu vaší domácnosti?

Za první vlny jsme měli ve škole jen staršího syna. Učil se převážně se mnou. Do práce jsem nechodila a měla jsem tím pádem více času, a také trpělivosti. (smích) Současně na mně bylo vaření pro celou rodinu, manžel obstarával nákupy. Jinak zůstalo vše při obvyklých

zvyklostech. Druhá vlna byla pro nás rozhodně náročnější na organizaci celého našeho rodinného kolosu.

Změnila pandemie Váš pohled na rodinný život, zejména na rozdělení rolí mezi ženou a mužem?

Nemyslím si. Máme to doma nastavené tak, že máme sice každý práce, které děláme více či méně rádi, i proto, že nám více či méně jdou od ruky, ale že jsme schopni, pokud je to potřeba, navzájem se ve všech rolích zastat.

Jsou nějaké změny, které plánujete do budoucnosti ohledně rozdělení domácích povinností?

Jsme zastupitelní a to je pro nás doma to klíčové. Takže žádné změny neplánujeme.

Rozhovor s respondentkou č. 6 (2. fáze výzkumu):

Při prvním rozhovoru jste žádné plány na změnu neměla, nastaly přece jen nějaké změny v rozdělení činností u Vás doma? Domácí práce, péče o děti?

Žádné takové mě nenapadají. S otevřením škol se opět vše vrátilo do svých kolejí, proto se i náš život vrátil tam, kde byl. Za sebe mohu jen říct, že již méně plánuji, tedy snažím se o to neplánovat příliš dopředu, abych pak nebyla zklamaná či překvapená, že jsou věci náhle jinak, než jsem je měla ve svých představách.

Rozhovor s respondentkou č. 7 (1. fáze výzkumu):

Jak byste popsala rozdělení povinností v domácnosti mezi Vámi a vaším partnerem před pandemií?

Já jsem se starala hlavně zběžný úklid, nákupy a tak nějak o celkový chod domácnosti. Na velký úklid, hlavně před nějakými svátky, jsem si někoho pozvala. Občas jsem i vařila, ale tohle je hlavní parketa mého partnera, který se tomu věnuje i profesně. Takže když uvařím něco já, občas přidá nějakou nevyžádanou radu, jak by to udělal jinak. To skoro vypadá, že nic nedělám. (*smích*)

A jak probíhá péče o syna?

Syna máme s bývalým manželem ve střídavé péči. To znamená jeden týden já, druhý týden on. Už jsme si na tento systém zvykli, jak bývalý manžel, tak já. Mám týden, kdy se můžu intenzivně věnovat práci, další týden více synovi. Ne vždy je to však ideální, protože pracovní povinnosti si nevybírají, jestli je sudý nebo lichý týden. Přítel se tomu také snaží přizpůsobit, ale už o poznání méně, než já.

Jak se konkrétně zapojujete do péče o syna Vy, jeho otec a váš současný partner?

My s bývalým to máme 50 na 50. Zahrnuje to dělat s ním úkoly, připravit mu věci na kroužky, vozit ho do školy a na kroužky, chodit s ním k lékaři. Volný čas s ním každý trávíme podle svého pracovního vytížení. Bývalý manžel je OSVČ, tudíž si pracovní dobu určuje sám, já částečně také, ale už to není tak flexibilní. Můj partner si se synem velmi rozumí, takže pokud zrovna musím být v práci, vím, že je mohu nechat samotné a že spolu rádi tráví čas.

Jak to u Vás doma vypadalo během pandemie?

Já i partner jsme zůstali část pandemie doma. Někdy jsme však do práce chodili, byť na několik hodin. Majitel hotelu, ve kterém pracuji se rozhodl, že čas pandemie využije k renovaci. Přítel čas v práci využil na záležitosti, na které neměl během roku moc času. Celkově nás tahle doba více sblížila. Měli jsme na sebe více času než obvykle. Chodili jsme společně na procházky se psem a více hráli hry, velmi nám to pomohlo i při zařizování našeho nového domu, který byl tou dobou ve výstavbě.

Jak jste zvládali synovu distanční výuku?

Nebyl to žádný med, ale měla jsem na to rozhodně více času, než jiné ženy, které chodily do práce nebo mají více dětí. Nastával někdy chaos kvůli předávání informací bývalému

manželovi, co kdy jak má být uděláno do školy. Ale nějak jsme se s tím poprali celkem slušně.

Změnilo se něco z hlediska domácích prací?

Měla jsem na ně více času, takže po několika letech jsem sama myla okna, a ne uklízečí služba. Jinak přítel se více věnoval vaření a hodně zkoušel nové recepty, chtěl se připravit na otevření restaurací. Jinak se nic zvláštního nezměnilo.

Která vlna pro Vás byla horší? První nebo druhá?

Rozhodně první, protože všechna ta opatření přišla celkem narychlo. Ze dne na den se zavřely hotely, restaurace a my s přítelem neměli práci. Ze začátku jsme si to užívali, koukali na filmy, trávili čas spolu, ale časem se z toho stala už ponorka. V té druhé vlně to bylo trochu lepší jednak z toho pohledu, že jsem věděla, že po pracovní stránce se bude něco málo dít, i když ne moc. Člověk už potom nějak otupěl a žádné další opatření už ho moc nerozházelo, prostě se mu přizpůsobil.

Jaká opatření byla pro Vás nejhorší?

Pro syna to byla distanční výuka. Netrávil čas s kamarády, nechodil na kroužky. My s přítelem jsme vnímali omezení kontaktů s lidmi a kulturních akcí, jet někam na dovolenou. Ty roušky byly to poslední, na co bych si stěžovala. Důležité je, syn zase chodí do školy, na hřiště, že můžeme plánovat společnou dovolenou.

Změnila pandemie Váš pohled na rodinný život? Na rozdělení rolí mezi mužem a ženou?

Ani bych neřekla. Mně to vyhovuje tak, jak to máme nastavené.

Jsou nějaké změny, které byste si chtěli s partnerem uchovat i do budoucna?

Více času pro rodinu možná, ale to se odvíjí od mnoha faktorů, takže krom toho asi nic.

Rozhovor s respondentkou č. 7 (2. fáze výzkumu):

Jak proběhl návrat zpět do práce? A jak se to projevilo u Vás doma?

Návrat k normálu byl náročný, ale těšila jsem se na něj. Vše se vrátilo do starých kolejí, ale cítím, že mám se synem silnější pouto než tomu bylo dříve. Jsem za to ráda, protože syn za chvíli půjde do puberty, tak uvidíme, jak tohle období zase zamíchá kartami.

Naposledy jste zmiňovala, že chcete trávit více čas s rodinou oproti tomu, jak to bylo před pandemií, daří se tento záměr?

Myslím, že se to v rámci možností daří.

Rozhovor s respondenty č. 8 a 9. (1. fáze výzkumu):

Jak jste měli mezi sebou rozděleny práce v domácnosti a péči o děti před pandemií?

Respondentka č. 8: O domácnost jsem se starala od začátku našeho vztahu. Péči o děti mi partner postupně předával, protože bylo zapotřebí si s dětmi nejprve vytvořit vztah. Byla jsem pro ně cizí člověk. Nakonec jsem převzala především domácí úkoly a péči, když byli kluci nemocní.

Respondent č. 9: To je pravda. Já vařil jenom občas. Ale když bylo nebo i je cokoli za potřebí, tak se snažím vyhovět, pokud jsem doma. Uklízení mi nevádí nebo tak. Ale spíš se starám o technické věci – jezdím na technickou s autem nebo do servisu, občas něco opravím, přivrtám. Co je třeba.

Jak se změnil chod domácnosti v době pandemie?

Respondentka č.8: Jelikož si můžu pracovní dobu přizpůsobit, přišlo nám logické, že doma budu s dětmi já. Chvíli jsme to zvládali, ale pak se to začalo nabalovat. Bylo náročné se oběma věnovat a neztratit přehled, co kdy mají odevzdat. Navíc nemám trpělivost a často došlo i na křik, protože byli kluci už unavení a já také. Já jsem svou práci odkládala na večer, abych na ní měla klid. A do toho ještě vařit a uklízet. Byla jsem z toho unavená.

A Vy (respondent č. 9) jste se nezapojoval do domácnosti nebo péče o děti?

Respondent č. 9: Ne, nezapojoval. Trávil jsem hodně času v práci. Vím to, že jsem nebyl moc doma, ale byla to doba, kdy nikdo nevěděl, co bude dál. Pořád jsem měl na mysli, že kdyby partnerka nevydělávala dost nebo vůbec, tak ji a děti musím zabezpečit já. Navíc jsem věděl, že si partnerka poradí.

Která omezení v době pandemie byla pro Vás nejhorší?

Respondentka č.8: Za mě osobně distanční výuka. Ale také ta izolace od ostatních lidí, omezení pohybu a možností se nějak rozptýlit.

Respondent č. 9: To máme asi stejně. Děti nechodily na kroužky a o to víc zátěžové to pro partnerku bylo s nimi trávit celý den doma.

Vnímáte nějaký rozdíl mezi první a druhou vlnou pandemie?

Respondentka č.8: Ta první byla náhlá. Ze dne na den jsme přišli o možnost cestovat, děti chodit do školy, jít si normálně nakoupit. Člověk měl pocit, že asi brzo nastane apokalypsa, což i některá média takovýmto způsobem podávala. Důležité ale bylo zajistit to, co bylo potřeba – zajistit děti, obstarat nákupy, zaplatit účty apod. Ty dny byly až podivně stejné. Ta druhá asi nebyla už tak vyhrocená, ale nebylo vidět konce.

Respondent č.9: V obou případech jsme se to snažili zvládnout, jak se nejlépe dalo. Mezi první a druhou vlnou jsme si to snažili vynahradit pořádnou dovolenou, odpočinout si a trochu se nadechnout.

Změnila pandemie Váš pohled na rodinný život, konkrétně na rozdělení rolí mezi Vámi?

Respondentka č. 8: To asi úplně ne. Ale muži by se měli každopádně více zapojovat. Ať už do péče o děti nebo o domácnost. V domácnosti nežije jenom žena a děti, ale i ten muž tam jí, špiní nádobí. A děti potřebují tátu.

Respondent č. 9: Co na to říct? Já to uznávám, že jsem tohle všechno nedělal, protože jsem zase obstarával jiné věci.

Respondentka č. 8: Moc dobře víš, že kluci jsou na tebe fixovaní a já mám také svou práci, kterou jsem doháněla po večerech. Celkově mě to zmáhalo a rozhodně bych to nechtěla zažít znovu. Doufám, že se budeš více zapojovat a pomáhat mi.

Respondent č. 9: Budu se snažit být více s vámi. Je pravda, že kluci si už tak užili dost.

Takže vzejdou z toho nějaké změny do budoucna?

Respondent č.9: Rozhodně. Rád bych partnerce pomohl, protože si uvědomuju, že jsem na ní hodil nějaké své břemeno.

Respondentka č. 8: Jsem ráda, že to uvědomuješ. Teď ještě ta druhá část, aby se to opravdu někam pohnulo.

Písemné vyjádření respondentů č. 8 a 9 (2. fáze výzkumu):

Při našem posledním rozhovoru jste chtěli udělat nějaké změny. Jak to dopadlo? Budu ráda, když mi situaci alespoň stručně shrnete.

Respondentka č. 8: Partner se více snaží s námi trávit čas, ale stejně pořád řadu věcí obstarávám já. Ale i to vnímám jako posun.

Respondent č. 9: Zkrouhnul jsem čas v práci, více se zajímám, co se doma děje, ale ne vždy to tak je. Pokud máme náročné období v práci, tak nemám už kapacitu na to, abych dělal ještě něco doma. Partnerka má pro to pochopení.